

SVENSKA
LINNÉSÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT
ÅRGÅNG 2018

JUBILEUMSÅRGÅNG
SVENSKA LINNÉSÄLLSKAPETS ÅRSSKRIFT 100 ÅR
1918–2018

SVENSKA
LINNÉSÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT
ÅRGÅNG 2018

YEARBOOK OF THE
SWEDISH LINNAEUS SOCIETY

UPPSALA 2018

REDAKTÖR
GUNNAR BROBERG
LUND

BITRÄDANDE REDAKTÖR
DAVID DUNÉR
LUND

*Svenska Linnésällskapet stiftades den 23 maj 1917
och dess årsskrift utkom första gången 1918*
ISSN 0375-2038

Printed in Sweden by
Exakta, Malmö 2018

INNEHÅLL

GUNNAR BROBERG, Årsskriften fyller jämnt	7
HENRIK BJÖRCK, Konsten att minnas Linné. Firandets former vid jubileerna 1807, 1907 och 2007	15
ÅSA HENNINGSSON, Mysteriet kring Jean Eric Rehns Linnéporträtt	41
ANN-MARI JÖNSSON, Företalet till Linnés <i>Fauna Suecica</i> (1761)	55
ERIK HAMBERG, Rudbeckarnas botaniska böcker hos Charles De Geer i Leufsta	75
MARIE-CHRISTINE SKUNCKE & TAKIGAWA YUKO, Scientific Relations between Sweden, Russia and Japan in the 1790s. Two Letters from Eric Laxman	99
INGVAR SVANBERG, Common Starfish (<i>Asterias rubens</i>) in Nordic Folk Biology	139
 <i>Smärre meddelanden</i>	
Recensioner och anmälningar	145
Linneana • Kunskapsspridning (Gunnar Broberg); Klintberg om Linné (Ingvar Svanberg)	145
Linneaner • Fragment av det lyckliga Arabien (David Dunér); Pehr Stenberg (Ingvar Svanberg)	147
Varia • Att se det stora i det lilla; Trädgården som utopi; Silverbrevet; Osorterad läsning (Gunnar Broberg); Illuminationer; Wu-Lu-Fu (David Dunér); Gamla växtbilder funna; Grodlore; Sparmans kvagga och andra zebbor; Kost- och måltidsvanor på Öland (Ingvar Svanberg); Naturen inför rätta (Thomas Söderqvist)	150
Notiser och meddelanden • Uppsaliana (Gunnar Broberg); Linneaner från Lyon (Erik Hamberg); Utställning i Tokyo (Mikael Ahlund); SkåL i Kivik (Christer Hjort); Herrgårdar, ekhagar och stenmurar (Eva Nyström); Linnés vänners pris (Ingvar Svanberg); Carl-Olof Jacobson (Eva Nyström & Eva Willén); Erdrauch (Hans-Jörg Rheinberger)	167

Svenska Linnésällskapets egna angelägenheter

Svenska Linnésällskapets verksamhetsberättelse 2017 181

Svenska Linnésällskapets styrelse 2018 183

GUNNAR BROBERG

Årsskriften fyller jämnt

Nittonhundra arton, för hundra år sedan och ett år efter Svenska Linnésällskapets bildande 1917 utkom första numret av *Svenska Linnésällskapets årsskrift*. Den fyller alltså hundra år i år, en ansenlig ålder för en publikation av vårt slag. Utan att förfalla till tävlings- och rekordhysteri så kommer Red. inte på någon lika långlivad liknande skrift. Nu finns mer än hundra litterära sällskap enligt tidskriften *Parnass* förteckning. Det vore intressant att se dem i kronologisk ordning, men äldst är Svenska Linnésällskapet. Däremot kan man kanske hävda släktskap med de någorlunda samtida *Fauna och flora* (1905), *Svensk botanisk tidskrift* (1907) och *Sveriges natur* (1910) med den skillnaden att de äldre kusinerna föddes före världskriget. Här finns onekligen släktskaper som borde redas ut: biologins starka ställning, naturskyddstendenser och förstärkt historiskt och nationellt medvetande, därtill folkbildarambitioner. Inte minst märkvärdigt är att samtliga fortfarande ges ut.

SLÅ är en vetenskapshistorisk årsbok med särskild inriktning på livsvetenskaperna och har som sådan kolleger: *Archives of Natural History*, *Journal for*

the History and Philosophy of Biology, *Gesnerus*, *Huntia*, *The Linnean* – men *SLÅ* var först också internationellt! Och cirka 85 volymer på 100 år med omfång mellan 100 och 300 sidor, in summa kanske femton tusen sidor. Omslagets blomsterkorg har förblivit detsamma genom decennierna. Först var Julius Kronberg tillfrågad men det blev hans elev Nils Asplund som gjorde omslaget. Tycho Tullberg föredrog visserligen (i brev till Elof Förberg 29/7 1917, UUB) blomsterna framför korg. Längre håll man på numrering modell ”SvLS Årsskrift xxx (1946 tryckt 1947)” vilket har förenklats till ”SLÅ 1946”. Akronymer ska gå att uttala.

Redaktörerna

Series editorum finns med fylliga notiser i Erik Hambergs innehållsrika historik, *I Carl von Linnés fotspår* (2018), på sidorna 71–88: Markus Hulth 1918–1920, Carl Forsstrand 1920–1928, Arvid Hjalmar Ugglå 1929–1961, Carl Otto von Sydow 1962–1978, Gunnar Broberg 1979–2019. Inte fler än fem på hundra år, och de tre förste bibliotekarier på Uppsala universitetsbibliotek vittnar om stabilitet. Två biträdande redaktörer ska nämnas, båda mycket kompetenta och skrivande, docenten i idé- och lärdoms historia Jakob Christensson (1996–2004) och professorn i samma ämne David Dunér (2004–) båda verksamma från Lund. 1990 hade årsskriften med Broberg flyttat till Lund, visserligen i djup saknad av Uppsala universitetsbiblioteks skatter, men i fortsatt kontakt med urhemmet.

Carl Forsstrand hade vid sammanträdet den 17 september 1917 med kraft framhållit ”att årsskriften genast borde göras förstklassig, hvilket också de närvarande gillade.” Enligt stadgarna § 2 och 3 skulle sällskapet utge skrifter av och om Linné och hans lärjungar och genom sin redaktör en årsskrift. De uttalade ambitionerna gjorde att redaktören var den ende arvoderade styrelseledamoten – det rör sig om mycket måttliga summor och 2009 upphörde arvodering som en följd av den nya styrelsens krav på minskade utgifter. Det var Markus Hulth, snart överbibliotekarie för Carolina rediviva, som formade de första årgångarna, som sedan förblivit mönster. Han ska inte förväxlas med läkaren Olof T. Hult som bidrog med utmärkta artiklar om Linné och den osynliga världen (1934–1935) och om medicinaren Roland Martin i Paris (1928). Här kan tilläggas att redaktörerna har hållit sig diskret i bakgrunden och har inte framträtt med braskande manifest.

Carl Forsstrand skrev för brödfödan illa ansatt av björnar efter en ekonomisk oegentlighet, förskingring av 20 000 riksdaler med fängelse två år som påföljd. (Det nämns inte i Robert Fries utförliga nekrolog i *SLÅ* 1929 men det är ingen indiskretion, mer kan läsas i *Svenskt biografiskt lexikon* där han likväl karaktäriseras som konservativ sällskapsbroder.) Forsstrand skrev en utmärkt bok, *Linné i Stockholm* (1915), om hans hemstad, som han ägnade flera kulturhistoriska skildringar. (Annars ligger det linneanska materialet ymnigast i Uppsala samt förstås i London. Över huvud taget är rikedomerna på material ett av de viktigaste skälen till Linnéstudiet. Det hjälper oss att lära känna 1700-talet, Frihetstiden – eller ”Fridstiden” och är ytterligare ett skäl för *SLÅ*:s existens.)

Likafullt återstår en fylligare levnadsteckning av Uggle, även om också den får anstå den här gången. Det kan nämnas att *SLÅ* 1962 är en festskrift till Uggle där det ingår en bibliografi över hans linneanska författarskap. En motsvarande ära hade året innan också ägnats Nils von Hofsten. Redan Daydon Jackson fick en festskrift 1926, året före sin död. Jackson var preses i Linnean Society of London och hade givit ut en bearbetning av Fries Linnébiografi. Uggle kunde göra en läsvärd Linnéartikel för varje forum, till exempel i *Arte et marte* 1949 om Linnés adelsvapen, i *Grundförbättring* 1950–1951 om Linné och slagrutan i skånska resan. Sammanlagt upptar hans Linnéförfattarskap 168 nummer.

Uggle hade den avundsvärda gåvan att läsa Linnés handstil som om det var sin egen. Som god latinist öppnade han texter som annars skulle ha legat döda. Han tillbringade långa perioder vid Linnean Society, besök som resulterade i ett rejält antal utgåvor och uppsatser. Ett spår av hans vistelser är långa rader av mikrofilm, även fotokopior, för oss som inte kom till London. En parentes om undertecknad, ett decennium innan jag blev redaktör. Jag hade fått ett stipendium för att resa till London av VfN, Vännerna från Nyköping, men inte förstått att kontrollera öppethållandetider. Så när jag efter båtresa från Esbjerg – man åkte så då – tagit mig till Burlington House, var det stängt för reparation hela sommaren. Hur jag försvarade mig för fadäsen inför finansären hör inte hit, inte heller att jag återvänt flera gånger, poängen får vara att så skulle Uggle aldrig ha gjort.

Uggle skulle bland annat utarbeta en katalog över manuskripten i London vilket han också gjorde, men den blev inte färdig. Arbetet visade sig krävande. Carl Otto von Sydow, som skulle slutföra arbetet, hann igenom två delar av ungdomsanteckningarna *Manuscripta medica*, nummer ett och tre. Var den

andra volymen finns vet ingen. Nu återstår det att katalogisera färdigt materialet efter dessa båda förnämliga biblioteksmän. Via nätet kan man ändå leta sig fram till massor av godbitar i Linnean society.

Jag minns Carl Otto väl, en sann gentleman, hjälpsam, elegant och sportig, bara hans handstil vittnade om förnämliga gåvor i värvet som bibliotekarie, han var en smula gammaldags som avsatte tid för att lära unga bibliotekarier att formera sina pennor. Han försvarade sin rätt att använda pluralformer efter det nystavningen införts, han var filosofie licentiat i lärdomshistoria på en gedigen avhandling om äldre norrlandsuppfattning och skrev en alltigenom korrekt historik över sällskapetets bildande som börjar med vad klockan var när Stockholmståget anlände med grundarna till Uppsala central. Han satt med på högre seminariet som då ventilerade också c-uppsatser, som i mitt fall då han riktade ett skarpt anfall mot mig för att ha använt ordet ”melanlanda” (vilket man onekligen inte gjorde på 1700-talet). Seminarieledaren Sten Lindroth viskade i mitt öra att jag inte skulle ta det alltför allvarligt. Och min uppsats kom in i den följande utgåvan (1968–1969) av *SLÅ*. (Om von Sydow, se nekrolog i *SLÅ* 2010.)

Uppsatserna

Uppsatserna i årsskriften var länge av typen ”Linné och ...”, ”Linné och lungsoten”, ”Linné und die Parnassiologie” eller ”Linnés glasklockor”. Spännvidden på valda ämnen var ändå stor. Uppsatser typ ”Linné och ...” har utmanat till skratt, som ”Linné och bananen” (1959), men temat är egentligen storslaget: dels banansymboliken, dels acklimatiseringsförsöken som lyckades både på Hartekamp och i Uppsala, dels fruktens roll i den globala handeln. Fokus har givetvis legat på Linné och hans lärjungar, men bidrag har även rört tidigare och senare perioder. Tidigare, till exempel om Rudbecks *Hortus* (1924), om Bromelius (1926), och senare, om Carl Fries (1984–1985), Gyllenstiernornas Krapperup (1996–1997), Bengt Lidforss (2013) och Carl Adolph Agardh (2014). Men hittills inget om Sven Nilsson, Vilhelm Liljeborg och Elias Fries för att plocka några namn på måfå. För allt sådant se Erik Hambergs arbete som har utförliga register till årsskriften. Längden har tilllåtits – och tillåts – variera, alltifrån 3–4 sidor till 60–70 sidor (rekordet hölls länge av Tullberg satt redan i andra årgången, men har slagits av Björn Dal

och Ingvar Svanberg). För det mindre måttet finns "Smärre meddelanden". Ansenlig plats tog ledamotsförteckningarna, alternativt nya ledamöter. Vidare skattmästarens alltmer imponerande rapport.

Skribenter kan indelas generationsvis: 1) Tullberg; 2) Müller, Forsstrand, Lönnberg, Sernander; 3) Uggla, von Hofsten, Malmeström; 4) von Sydow, Selling, Fredbärj, Bryk; 5) Broberg, Christensson, Dunér, Ann Marie Jönsson, Eva Nyström, Svanberg med flera. De tidiga medarbetarna utgjorde en stark grupp, naturvetarprofessorer med humanistiska kunskaper. Deras bidrag håller genomgående en ganska vördnadsfull ton. Uggla bidrog med utgivningar, Malmeström skrev flera gånger om sitt specialområde där Linné var och förblev en rättrogen kristen. Det sista temat, Linnés andliga position, engagerade allt efter manus publicerades. Utöver Malmeström och Uggla deltog Ehnmark, Fredbärj, von Hofsten, K. Rob. V. Wikman, det senaste bidraget kom 1968–1969. Det vore roligt med en nytolkning av Linnés andliga hållning, ett sådant tema verkar locka. Knut Hagberg skapade debatt genom kristen humanism och utmanade till exempel Sten Lindroth. Hagberg svarade "pereat Lindroth, vivat Linné."

Språket är normalt svenska, men med summaries in English. Uppsatser på engelska förekommer inte så sällan, jubileumsnumret 1978 är rakt igenom på engelska. I början förekom också uppsatser på tyska och franska, senare både danska och norska. Publicering av årshögtidstalen var vanligare förr. I dag uppmanas till normal akademisk prosa, bidragen ska gärna vara försedda med fotnoter enligt de system som föreskrivs i slutet av årsskriften. I denna akademism skiljer sig *SLÅ* från publikationer som andra litterära sällskap ger ut. Härigenom har *SLÅ* varit, och är, Linnéforskningens främsta forum. Detaljer kan säga mycket. Summaries vittnar om internationella ambitioner – eller att någon finansiär krävde det. Sammanfattningarnas språk kan växla, men i grunden hållits på engelska, kanske mot vad man väntar sig av 1920-talet. Rubriken till en början någon sorts fransk-engelska. "Resumé of contents" 1923–1928, från 1929 "Summary of contents". *Lychmos* hade den i direkt anslutning från början 1964. År 2008 förekom en "Résumé" eller "compte rendu" på franska i en artikel av Broberg och Christensen Nugues om *Homo sapiens*. Summary var ett villkor för ekonomiskt stöd från forskningsrådet, som måste sökas inför varje årgång.

Mycket har hänt, ibland långsamt. Den första kvinnliga skribenten i *SLÅ* var Ingrid Tullberg-Beskow om ett par Linnéporträtt först 1932, ett decennium senare Asta Ekenvall 1941 med en bibliografisk notis, så ett ännu längre

hopp till klädhistorikerna Gunnel Hazelius Berg och Ingegerd Henschen 1957 respektive 1960, Karin Westman Berg om Almqvist och Linné 1959, Ingrid Odelstierna 1960 och Anna Lena Pehrsson 1965 båda medicinhistoriker, summa 8 uppsatser av kvinnor de första 67 åren av cirka 450, alltså mindre än 2 %! Inte så bra. Detta inte sagt för att moralisera utan för att uppmana kvinnor att skicka in manus.

Tryckningen

Årsskriftens kostnad har ytterst vilat på medlemmarnas årsavgifter men också, från 1922, bestridits med statsanslag. Beloppen har förstås växlat. En skrivelse från 1949 förklarar att man året innan sänkt dem från 3 000 kronor till hälften och styrelsen nu önskar återgång till den gamla summan för att kunna hedra "Sveriges största vetenskapliga och kulturella minne". "Det är en hederssak för vårt land att Svenska Linné-Sällskapet erhåller behövt stöd." Stödet utbetalades mot ansökan fram mot 1990-talet.

Vissa ting har blivit både billigare och bättre. Till dem hör trycktekniken. Den gamla blysnittningen var tidskrävande och därmed förhållandevis dyrbar. Kanske man inte tänkte så då, men texten skrevs ju om av två, låt vara att sättaren ibland kunde rätta i latinet. Ja, det går sådana historier. Bilder var dyra eftersom man måste arbeta med klichéer, och färg var det sällan tal om. Skedde det så blev resultatet blekt och dyrt – detta inte sagt för att underkänna tidigare teknik och yrkesmän. Almqvist & Wiksells som tryckte *SLÅ* från starten till 1996. Faktor Eber Nilsson kunde sitt jobb som akademisk tryckare. Tid behövdes förstås också till korrektur, som inte kunde levereras elektroniskt utan per post. Nu går det snabbare med undantag för posthanteringen som kan halta. Första färgbilden efter Linné (1918) var Olof Rudbeck (1930) medan Kronprinsessan Margareta (1920) och prins Eugen (1947) fick nöja sig i svart-vitt. Layoutens förändringar är få och små. Årgång 1978 skiljer som jubileumspublikation genom sitt omfång och genom att helt och hållet vara på engelska. William T. Stearns föredrag saknas, det hade stulits av någon skum forskare och måste utgå.

SLÅ är en "snäll" skrift som sällan tar någon i örat eller om så sker inte drar hårt. Det finns undantag, von Sydow var noggrann och hård som recensent, ett exempel är Bertil Gullanders utgåva av Linnés resor utifrån originalmanus

i Linnean Society, ett lovvärt projekt som, menade recensenten, förfuskades (1970–1971). Han hade ju själv redigerat och visste vad han talade om. Ett annat exempel är Brobergs anmälan (2007) av Per Frankelius översättning av första utgåvan av *Systema naturae*. Annars består redaktörens uppgift i att acceptera publicering, komplettera insänt material med annat lämpligt som förbisetts samt ombesörja tryckning, dessutom förse årsskriften med recensioner och diverse, stora som smärre meddelanden. Avdelningen ”smärre meddelanden” har svällt från ett par sidor i begynnelsen till drygt hundra 2007. Skälet då var förstås jubileet, ett uttryck för hur mycket som skrivs om herr Archiatern och hur han uppträder på många arenor, inte minst internationella. Nätet hjälper till när man spåra tjugtals musikverk med anknytning till den som hade ”intet öra för musik”.

Intresset har i hög grad flyttat till lärjungarna, som bereste världen i alla riktningar, ja, till väsentlig del upptäckte den åt oss. Det ger spännande öden, men intresset för lärjungarna hänger samman med tidigare bortglömdhet. Dessutom representerade de global historia. Mycket personhistoria alltså, men det dröjde innan Sara Lisa fick sin biografi, av Tomas Tullberg (2006). Ingvar Svanberg skrev kunnigt om Linnés husdjur (2007). Dokumentutgivning har hela tiden omhulrats av *SLÅ*. Särskilt rekommendabel är Anton Martins självbiografi i årgång 2009 – så nära man kommer tiden tack vare den fattige resenären och Linnélärjungen! Tidigt signalerade jag att *SLÅ* kunde vidgas både kronologiskt och temamässigt så att till exempel en uppsats om romantiska biologer gavs plats. Litet sorgligt tyckte jag det var med vartannat års volymer och gläder mig åt manuskripten, men också att ekonomin räcker så att det är årsskrifter som gäller.

Några avslutande tack. Tack alla skribenter, ingen nämnd och ingen glömd. Ni har inte fått betalt annat än i särtryck. Det är allt ovanligare och inte fy skam och något vi vill fortsätta med. Ett tack till Uppsala universitetsbibliotek som alltid eller så länge jag kan överblicka har haft *SLÅ* på referens. För tillfället vid reparationen står sviten alldeles vid utgången. Särskilt de äldre årgångarna är glädjande nötta. I magasinet sover boken, på referens lever den. Jag kan också glädja mig åt den hjälp som två biträdande redaktörer har inneburit, först Jakob Christensson och sedan David Dunér, båda kvalitetsmedvetna idé- och lärdomshistoriker och måna om ett snyggt resultat. Arbetet har gått lätt med sådan hjälp. Ett stort tack – och grattis förstås också till Herr arkiatern och Riddaren som låtit oss koxa i hans och tidens papper.

Vad brukar en jubilar önska sig? Åldringen önskar lugn och ro, men inte i det här fallet. I stället fortsatt goda bidrag och många läsare. Gärna debatt om natur, historia och skrivande. Men för dagen en tårta garnerad med smultron och en tass mocka till. Och med en frisk och fräsch fast hundraårig blomsterkorg på bordet.

*Korg med smultron. Jean-Baptiste Siméon Chardin 1761.
Wikimedia commons.*

HENRIK BJÖRCK

Konsten att minnas Linné

Firandets former vid jubileerna

år 1807, 1907 och 2007

Carl Linnaeus föddes 1707 som prästson i småländska Råshult och dog 1778 i Uppsala som professor Carl von Linné, adlad av svenske kungen och hyllad i den lärda världen. Efterkommande har på olika sätt putsat minnesbilden av denne blomsterkung.

Men vilka har velat vårda minnet av Linné? Vad för slags bild har man gjort sig av honom? Hur har bilden förmedlats? Dessa frågor – vem, vad, hur – löper genom denna framställning. I den fokuserar jag på en specifik detalj, firandet av de hundraårsdagar som återkommit med jämna mellanrum, vilken i en mening kan hållas konstant över lång tid. Genom denna enkelspårighet har jag fått en speciell och förhoppningsvis fruktbar utsiktspunkt för en jämförande studie. Den åskådliggör hur det utvalda studieobjektet, i en annan mening, över tid genomgått omvälvande förvandlingar, vilka står i relation till övergripande historiska förändringar. Det var samma sak som firades, men som vi ska se förändrades saken med tiderna.

Den följande redovisningen av vad jag funnit utifrån dessa utgångspunkter blir så ett försök att skildra en lång historia på ett sätt som är så förtätat och, på samma gång, så konkret som möjligt, bland annat med hjälp av Linnébilder i bokstavlig mening. Skildringen går i enkel kronologisk tretakt och tar avstamp i Vetenskapsakademien. Som en av grundarna från 1739 och Akademiens förste preses var Linné en avgörande aktör i dess tidiga historia, en lysande stjärna som både bidrog till och gjorde bruk av institutionens inflytande. Men i egenskap av Vetenskapsakademiens mest berömde ledamot, vars rykte flög över jorden, har han inte bara varit historia utan en levande tillgång. Som vi ska se intresserade sig många fler aktörer för denna resurs. Linnégestalten kunde tas i bruk för andra syften än vetenskapens.¹

En klassisk smålänning

En av de tydligaste Linnébilderna från hundraårsdagen är en byst som står i Vetenskapsakademiens lokaler i Frescati, norr om Stockholm. För en nyttkommen betraktare i början av 2000-talet är det kanske inte omedelbart klart vem bysten föreställer, även om linnean och Nordstjärnan eventuellt kan ge en vink för den som går närmre. På lite håll ses en marmorvit man, draperad i en toga, som med ett återhållet, kanske lite stolt leende blickar snett uppåt, förbi betraktaren. Man kan tänka att det rör sig om någon klassisk poet eller en "kortklippt romersk kejsare", som Akademiens tidigare sekreterare Carl Gustaf Bernhard uttryckte det år 2000.² Men det är alltså fråga om smålänningen Carl von Linné, 1807 gjuten i biskviporslin, som utan glasering får en marmorlik yta.

Denna byst tillkom dock inte på initiativ av Vetenskapsakademien, som i likhet med många andra akademier knappast hade sin bästa tid i en period som präglades av revolutioner och Napoleonkrig. Man hade faktiskt inga planer på att uppmärksamma hundraårsdagen av sin mest berömde ledamot. Initiativet kom i stället från Gustav IV Adolf, vilken som omyndig hade fått efterträda sin far sedan denne mördats. Kungen förklarade i februari 1807 att förste livmedikus Sven Hedin väckt ett förslag, vilket stöddes av Kronobergs landshövding och åtskilliga andra "af Småländska Nationen", om att vid Växjö gymnasium fira von Linnés hundraårsdag genom ett högtidstal och uppställandet av en byst. Med sin omsorg om vetenskapernas tillväxt och alla som sökte bidra till den gav kungen sitt bifall till detta initiativ, samtidigt som han förklarade sig med nöje se att Vetenskapsakademien köpte in ett exemplar av den byst som professor Forsslund förfärdigat.³

Jonas Forsslund kom från ett lantbrukarhem i Jämtland men fick tjänst i Uppsala, där han uppmärksammades för en porträttbild av Gustav III. Han kom under dennes beskydd och utbildades vid Konstakademien, av vilken han blev ledamot och 1800 utnämnd till professor i teckning, om än under opposition inom Akademien. Forsslund uppfattades knappast som en stor konstnär, men blev populär som porträttmålare. Han var noggrann och arbetade enligt tidens konventioner. Mest känd är han för sina målningar av Gustav IV Adolf, både som ung prins och krönt kung. Reliefmedaljonger blev på modet i och med nyantiken, och från sekelskiftet 1800 arbetade han även skulpturalt med sådana.⁴

Vetenskapsakademien uppfattade skrivelsen från kungen som en nådig befallning och gav i uppdrag åt sitt förvaltningsutskott, *Inspectura ærarii*, att

Jonas Forsslunds byst står i dag uppställd i foajén till Vetenskapsakademiens Linnésal. KVA, Centrum för vetenskapshistoria. Foto: Per Myrehed.

ombesörja ett inköp. Bryderier uppstod. Vid följande sammankomst förklarade ledamöter som umgåtts med Linné att de inte kände igen honom i den byst Forsslund ställt ut på Konstakademien. Kunde man i stället anmoda Sergel att hugga en byst i marmor? Inte kunde väl kungen ha något emot ett sådant byte? Eftertanken tycks ha dämpat entusiasmen och de djärva idéerna ströks ur protokollet. I stället bestämdes att Akademiens preses skulle inspektera bysten innan något inköpsbeslut fattades. I början av maj föreslogs att man skulle anmoda Forsslund att göra formen mer Linnélik inför en omgjutning. Samtidigt klargjorde preses, som även var statssekreterare vid civilexpeditionen, att Akademien nog fick inköpa en byst i enlighet med kungens vilja. Vid följande sammankomst förklarade han att kungen bifallit förslaget om bearbetning av formen, vilket sekreteraren skulle meddela Forsslund.⁵

I början av 1808 ankom till slut bysten och uppvisades vid en allmän sammankomst. *Inspectura ærarii* hade inte vågat bestämma något om piedestal

eller placering, men Akademien beslutade att den skulle ställas i sessionssalen, mitt emot bysten av Anders Johan von Höpken, en annan av Akademiens grundare. Man anmodade sin ledamot överintendenten att utarbeta ett förslag till piedestal. Två år senare återkom man med en påminnelse om detta uppdrag.⁶

Vi kan konstatera att Vetenskapsakademien 1807 knappast var intresserad av att uppmärksamma Linné. Desto mer intresserad var Sven Hedin.⁷ Denne smålänning hade studerat vid gymnasiet i Växjö och universitetet i Uppsala, där han blev en hängiven lärjunge till Linné, som på olika sätt sökte hjälpa fram sin adept. Gustav IV Adolf uppskattade Hedin och utnämnde honom 1798 till förste livmedikus, vilket förde honom nära kungen; omsider blev han medicinalråd. Han föreslogs som ledamot av Vetenskapsakademien 1793, men mindre diplomatiska personomdömen hade förskaffat honom inflytelserika motståndare och invalet dröjde till 1804.

Hedin hade redan 1806 börjat arbeta för en Linnéfest. Han fick inte med sig de småländska vännerna och Uppsalaprofessorerna Carl Peter Thunberg och Samuel Ödmann, som också var Linnélärjungar, däremot landshövdingen och biskopen i Växjö.⁸ I början av september publicerade han ett upprop i tidningarna – ”*Vördade och älskade Landsmän af Smålands Nation*” – i vilket han uppmanade sina läsare att stödja en äminnelsefest i Växjö till fosterbygdens stora snille. Initiativet kom att väcka bifall men också frågor, till exempel om när Linnés födelsedag faktiskt inföll. Hedin förklarade att ingen byst ännu hade rests, även om kungen ville förverkliga sin fars idé om en staty i Uppsala universitets nya botanikbyggnad. Ett riktigt äreminne saknades också – i Uppsala hade man inte ens hållit en parentation över Linné. Han förklarade vidare att han nämnt sitt förslag för Forsslund, som sagt sig villig att förfärdiga en byst utan annan ersättning än den som kunde komma från enskilda bidrag. Uppmuntrad dristade sig Hedin att söka kungens gillande. Denne biföll alltså förslaget och vände sig inte bara till Vetenskapsakademien utan även till Collegium medicum och andra akademiska myndigheter.

En festinbjudan utgick sedan från Växjö gymnasiums rektor, som sirligt åkallade minnet av den man, ”som emottog hela naturens rikedomar i oreda, och stiftade lagen för deras uppställning”.⁹ Han förklarade att den nitälskande Hedin åtagit sig att tolka sina landsmäns känslor ”och vid det Lärosäte, där VON LINNÉ öpnat sin bana, upresa hans Byst, krönt av Tacksamheten, som tilegnar sig et blad, af hans evigt grönskande Lager”. Till festen kom höga

dignitärer, en Linnésläkting, den studerande ungdomen och ortens invånare. Den hölls en försommardag som var så skön att "Naturen tycktes med välbehag vilja skänka den till prydnad för en högtid, ägnad åt dess störste Älskling". Hedin höll sitt äreminne över Linné. Efter det att bysten avtäckts blev det för de inbjudna middag hos biskopen, varvid alla kungligheters samt "Fosterlandets och Småländska Nationens skålar, under musik med pukor och trumpeter samt canoners lossande, druckos".¹⁰ Festligheterna fortsatte långt in på natten på annat håll. Gymnasisten Elias Fries blev så entusiasmerad att han bestämde sig för att bli botanist.¹¹

Året efter trycktes Hedins äreminne. Det hade då vuxit till en stor biografi med noter och referenser, men var också en hagiografisk lovsång till hans lärare och välgörare. "Naturen, som ämnat Honom till sin tolk, hade i Hans lifliga själ intryckt ordningen av sin egen systematiska gång [...] Han såg all ting med redighet, och hela Hans tankekraft var sammanhang." Snillekulten var romantisk samtidigt som klassiska referenser åkallades: som Stageira hade Aristoteles, hade Småland Linné. Jämförelser med mer samtida lärde, som Voltaire, Locke och Leibniz, ställde honom och Newton i en klass för sig som stiftare av oomkullkastliga grundlagar: "Sekler frambringa desse store Snillen, blott årtusenden desse skapande Snillen".¹² Linné var på samma gång en uttolkare av skapelsens ordning och ett snille som skapade ordning i skapelsen. Skriften avslutades med en lista över dem som subskriberat på den, med början i kungafamiljen. Intäkterna skulle gå till att bekosta en ciselerad byst i brons, som tänktes ersätta den provisoriska gipsbyst som avtäcktes vid festen.

Hedins småländska initiativ uppskattades inte i Uppsala, där man hade levande minnen av Linné som en åldrig medicinprofessor med stort och lättstött ego.¹³ De instruktioner till familjen som lett till att kvarlåtenskapen sålts till England kunde uppfattas som uttryck för närighet, en opatriotisk otacksamhet efter adelskap och andra ärebetygelser. Även om entusiasten och den kunglige livläkaren Hedin hade en förmåga att irritera sin omgivning, var man tvungen att förhålla sig till hans framfart.

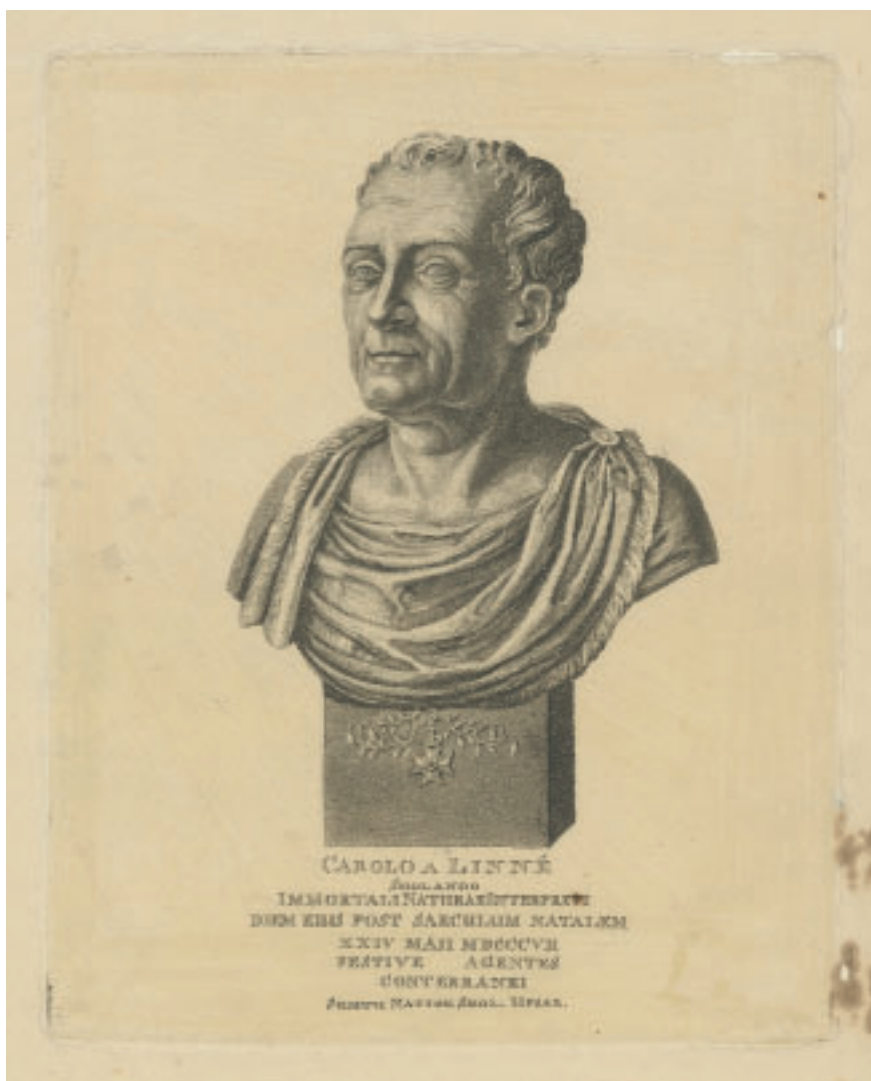
I februari 1807 besökte han Thunberg, jämte andra, och talade till Smålands nation, som gillade idén att läsa upp hans lovtal till bygdens son. Hedin förklarade planerna för universitetskanslern och undrade om inte talet kunde framföras mer offentligt, som en angelägenhet för universitet, inte bara den småländska nationen. I mars föreslog så prokansler att universitetet skulle fira Linné samtidigt som man invigde Linneanum, den nya botanikbyggnad

som redan var i bruk och som kanske fungerade bättre som minnestempel än som undervisningslokal. Kungen biföll och kanslern förklarade att Hedins tal skulle infogas i det akademiska programmet. I början av maj inköptes en gipskopia av Forsslunds byst eftersom den byst kungen utlovat inte skulle bli färdig till den 25 maj.

Rektor hyllade de kungligheter som gynnat universitetet i sin inbjudan till festen. Den blev stor, med delegationer från Vetenskapsakademien och Collegium medicum, och ståtlig, trots att varken landshövdingen eller kanslern kunde delta. De undersåtliga hyllningarna av kungliga mecenater fortsatte. I själva festtalet uppehöll sig Thunberg vid universitetet och vetenskaperna, växthuset och botaniken, men han prisade också Linné för hans gåva att föreläsa och värva lärjungar.¹⁴ Efter middagen i orangeriet läste kuratorn vid Smålands nation upp Hedins tal. Detta inslag höll dock på att gå om intet eftersom många landsmän i sista stund protesterat mot Hedin, kanske beroende på att man fått bekosta och sprida en gravyr av Linnébysten som ansågs helt misslyckad.

Dagen efter följde ännu en komplikation, som åter visar hur aktörer kunde ta Linnégestalten i bruk för egna syften: den minnesfest i gamla Botanicum som organiserades av Linnéska institutet. Detta naturalhistoriska studentsällskap hade mer eller mindre tagits över av dess protector Adam Afzelius. Denne botanices demonstrator såg i sällskapet och Linnéhyllningen möjligheter att stärka sina chanser till en fast lärartjänst. Han uppskattade inte Hedins planer att förlägga minnesfesten till Växjö och hade gärna ensam stått bakom firandet i Uppsala, då Linnéska institutet delade ut en medalj till vilken man fått låna en förlaga av Vetenskapsakademien.¹⁵

I Lund blev komplikationerna annorlunda, men bristen på entusiasm var ungefär densamma. Kungens påbud tycks inte ha nått universitetet förrän 1808 och då följt av ett kanslersbrev som förklarade att man skulle utbetala en anseelig summa för Forsslunds byst. Oro under krigstiden gjorde sedan att universitetet ville avvakta med transporten från Stockholm, men 1810 levererades en bronserad gipsbyst till Lund. Året efter kunde den avtäckas vid en högtidlighet. Anders Jahan Retzius, professor i naturalhistoria med ekonomi och föreståndare för universitetets naturaliesamling, höll ett tal om "en utaf vårt Lärösätes store Män" som tog upp Lunds inflytande på Linné och Linnés på Lund. Han avslutade sitt anförande om detta snille, "hvars Bild vi til en beständig åminnelse i dag på detta å Naturalhistorien helgade

Smålands nation uppskattade inte den gravyr av Linnébysten som man hade fått bidra till. Uppsala universitetsbibliotek, Kartor och bilder.

rum upsätte”, genom att tillkännage att han donerade sin egen kostsamma naturaliesamling till universitetet.¹⁶

Som vi ser fanns 1807 knappast något institutionellt intresse av att fira Linné, varken hos Vetenskapsakademien eller någon annan av de institutioner som kunde tänkas ha engagerat sig. Det ”nationella” intresse som fanns var inte svenskt utan småländskt. De initiativ som togs utgick i praktiken från intresset hos enskilda aktörer, i första hand Sven Hedin. Aktörerna motive-
rades av skiftande begär och approprierade Linné för sina egna syften. Vi ser också att Linnébilden vid närmare beskådan sönderfaller i Linnébilder. Olika uttolkare fördelade dagrar, kanske skuggor, på olika vis utifrån skiftande synvinklar och intressen. Så skulle det fortsätta. Det är lite som att betrakta festföremålets drag utspridda i ett kalejdoskop. Man känner igen de grundläggande inslagen i dragen, men hur de sammanfogas och framträder beror på hur tiden vrider tuben.

När tiden övergick i romantik växte intresset för Linnébilden. Esaias Tegnér uppfann uttrycket ”blomsterkungen” 1820. Linnédikter har sedan blivit en svensk specialgren.¹⁷ Genren blev mycket produktiv, exempelvis vid hundraårsminnet av dödsdagen 1878, men också präglad av klichéer och sökta rim.

En blomsterkung för hela nationen?

”Genom sin storartade lifsgärning har Linné förvärfvat en ovansklig ära åt sitt fädernesland. Det är därför en verkligt fosterländsk högtid, som svenska folket nu har att fira.” Så kunde man läsa i den inbjudan att delta i en fest till Linnés minne, som Vetenskapsakademien skickade ut till bemärkta institutioner och personer våren 1907.¹⁸ På framsidan av inbjudan fanns en bild av den åldrige, milt leende blomsterkungen. Omkring det landsfaderliga festföremålet draperade sig svenska flaggor, vilkas utseende hade ändrats bara två år tidigare, efter den nationellt traumatiska unionsupplösningen. Till inramningen hörde också linneor och Nordstjärnan; Linné hade 1753 utnämnts till riddare av Nordstjärneorden. Inbjudningarna till utlandet hade samma bild men var avfattade på latin, liksom många av de hyllningsadresser som senare kom i retur.

Till skillnad från 1807 ville Akademien göra något av jubileet och redan i början av 1904 utsågs en kommitté bestående av sju akademiledamöter.¹⁹

Originalen till den vinjetbild som användes i inbjudningarna till Vetenskapsakademins Linnéfest 1907. KVA, Centrum för vetenskapshistoria.

Man beslutade att utge skrifter av och om Linné, att präglade olika medaljer, att anordna en minnesfest. Än större planer hade Uppsala universitet.²⁰ Kommittéerna samverkade och tillsammans kom de båda institutionerna att stå bakom en imponerande utgivning, bland annat av källskrifter till glädje för efterkommande. Allt fler in- och utländska dignitärer fördes till festernas inbjudningslistor. Till slut föreslogs att man skulle söka statsanslag för att inte ensamma bära kostnaderna, då ”de stundande Linnéfestligheterna borde betraktas såsom en nationell högtid”. Uppsala universitet gick sedan vidare och anhöll om extra anslag, vilka man också fick, om än halverade.²¹

En våg av Linnéfester svepte sedan över landet i slutet av maj, med en upptakt i Råshult. Uppsala stod i centrum under själva födelsedagen, efter vilken följde en pampig promotionshögtid. Dagen efter var det Stockholms och Vetenskapsakademins tur. En tidig utflykt till Bergianska trädgården förmådde dock inte locka så många. På eftermiddagen var det ståtlig minnesfest i Musikaliska akademins stora hörsal med kungligheter, ministrar och andra dignitärer, med celebra vetenskapsmän från många av världens hörn. Preses välkomnade alla som velat samlas i ”kärleken och vördnaden för våra stora nationella minnen”, och påminde om hur Linné dragits hem

av kärlek till fosterbygden trots sin internationella bana. ”Då hans namn flög ut öfver världen, öfver allt hedradt och beundradt, gladdes LINNÉ, han gladdes för sin vetenskaps del – och för sitt fosterland.” En kantat framfördes:²²

Ordern kom. Han kom från höga Norden,
Svensk han var. *Linnæus* var hans namn,
detta namn, som ryktet bar kring jorden
och skall evigt bära i sin famn.

Om än ett barn av sin tid var Linné än mer före sin tid, förklarade preses sedan i ett längre minnestal. Medaljer och latinska verser delades ut. Delegationer frambar hyllningar till ”the King in the realm of Flora” på en mängd språk, från norska till spanska. Två biskopar fick representera Sveriges lärosäten respektive landets lärda samfund. På kvällen var det middag med ytterligare tal. Dagen därpå hade kronprinsen å den sjuke kungens vägnar en mottagning på slottet.

Firandet fick en enorm uppmärksamhet. Inte minst i den borgerligt sinnade pressen turnerades allusioner på nationalsångens fras ”då ärat ditt namn flög över jorden” när man framhöll Linnés betydelse för Sverige, som borde blicka framåt och söka sig en ny stormaktsställning på vetenskapens fredliga fält. Spänningen mellan svensk nationalism och vetenskaplig internationalism upphävdes genom den berömde botanisten, som blev ett samlingsobjekt inåt och ett hävdelseobjekt utåt. ”Man han var också något annat – jag höll på att skrifva: *mera* än en världsmedborgare. Han hade också ett så utpräglat *svenskt* medborgarsinne, att det nära nog kan karaktäriseras såsom ’en händelse, som ser ut som en tanke’, att hans 200-årsfest infaller just nu, under det nationella pånyttfödelsearbete, som f.n. rastlöst bedrivs i vårt fosterland.” Betydelsen av Linnés systematiska gärning gick över alla gränser samtidigt som han var rotad i sitt hemland. Denna bild kunde även rimmas fram i tidens Linnédikter, säkerligen innerligt kända vid tillkomsten men inte alla helt lätta att ta till sig hundra år senare.²³

Där Sveriges namn blir nämndt i fjärran länder,
Där vet man äfven om *Carl von Linné*,
Om blomsterkonungen på Fyris stränder,
Som först oss lärde att naturen se.

I egenskap av inte bara världsbekant forskare, utan även en svensk folkbildare i flera bemärkelser, var han alltså en man för folket som var av folket. "Linné är en gestalt att fantisera om för ett folk som vårt med dess innerliga kärlek till naturen och nästan smärtsamt kärleksfulla samlif med allt vad grönt och blommor heter." Gestaltens betydelse för inskolningen i en naturälskande nationalkaraktär framkommer i rapporteringen från arrangemang i alla möjliga sammanhang, till exempel i skolor och olika föreningar, såsom Sällskapet för förädlande ungdomsnöjen. Vetenskapsakademien bidrog aktivt till detta bildnings- och uppfostringsprojekt genom att dela ut Linnémedaljer till alla högre allmänna läroverk, däribland Nya elementar i Stockholm: "Vidare lämnade en lärjunge, Sten Selander, en roande redogörelse för Linnés 'Gotländska resa' och efter detta föredrags slut öfverlämnade rektor Hernlund jämte några vänliga och manande ord till föredraganden den medalj öfver Linné, som af Vetenskapsakademien skänkts att af kollegiet tilldelas någon däraf förtjänt lärjunge." Decennier senare skulle Selander själv bli en beundrad skildrare av svensk natur.²⁴

Men Linné cirkulerade inte bara i akademiska sammanhang. Tidningarna kommenterade också alla de kommersiella och andra intressen som ville ta honom i sin tjänst. Författare och förlag såg möjligheter. Exempelvis lyfte *Tidskrift i militär hälsovård* fram den mindre uppmärksammade tiden som läkare i Stockholm under rubriken "Linné som militärläkare". Ett omtalat exempel på hur Linnégestalten approprierades för att torgföra en viss idé var inskriptionen till en blomsterprydd byst i Centralbadets trädgård. Badets ägare – arkitekten Wilhelm Klemming, som verkade för grönska och parkområden i stadsplaneringen – avslutade inskriptionen så: "Låtom oss hugfästa minnet af den store blomsterfursten genom att ge känslor för naturen insteg i våra sinnen! Låtom oss bygga våra hem och planlägga våra städer med detta sinnelag!"²⁵

Betraktar man det hela från vänster uppstår en kontrast som tydliggör ideologiska dimensioner i Linnéfrandet. Arbetarpressen uppmärksammade mer lokala och folkliga initiativ – i rapporteringen från de stora, "centraliserade" jubelfesterna kunde den ond göra sig över biskopliga utläggningar och pekoalartade kantater. Av speciellt intresse här är den radikale Lundabotanisten Bengt Lidforss högtidstal vid en IOGT-fest i Göteborg, vilket publicerades i *Arbetet* och kommenterades på olika håll.²⁶

Lidforss förklarade att alla, inte minst tidningarna, 1907 verkade tävla om att hylla Linné. "En ytlig betraktare kunde rent av för ett ögonblick få

*Vetenskapsakademiens stora minnesfest var mer praktfull och pampig än folklig.
Svenska Dagbladet, 26 maj 1907.*

illusionen, att den nationella samling, varom det på sista tiden ordats så mycket, slutligen kommit till stånd i blomsterkungens tecken.” Uppmärksamheten hade varit en helt annan hundra år tidigare, då inte ens Vetenskapsakademien var intresserad av att fira Linnéminnet, konstaterade han. Den väsentligaste orsaken bakom denna förändring var naturvetenskapernas mäktiga uppsving, som betytt så mycket för den moderna industrialismen men som också utgjorde ett ideellt värde. Detta värde var oberoende av alla praktiska resultat och vederlade kristna moralisters kritik av tidens krassa materialism. Efter en överblick över Linnés verk och verkan klargjorde Lidforss vari dennes genialitet som forskare bestod. Samtidigt förklarade han att naturuppfattningen var en annan än den moderna vetenskapens, och vände sig mot mer eller mindre patriotiska försök att göra Linné till ett geni som var före sin tid och föregrep den moderna evolutionsläran, bakteriolo-

gin och annat. Likväl var hans liv och gärning omistliga inslag i de andliga värden som gjorde svenskarna till ett kulturfolk. Men skulle kulturen säkra nationaliteten kunde den inte fortsätta att vara ett privilegium för fåtalet. ”Må vi hoppas”, deklarerade Lidforss avslutningsvis, ”att det demokratiska framstegsarbetet i Sverige av oss och av våra barn och barnbarn må bedrivas så energiskt, att när tredje hundraårsdagen av Linnés födelse randas, svenskarna må kunna fira den dagen som ett enigt och genom enigheten starkt folk.”

Dylik vänsterkritik kunde uttryckas än vassare, som i *Smålands folkblad*. Under rubriken ”Jubla lagom!” fann man överhetens hyllningar hycklande eftersom den privatkapitalistiska staten samtidigt lät begåvade men fattiga människor förtvina och gå under. ”Och från arbetare i stad och på land blandar sig därför i Linnéminnets jubel även *en anklagelse mot samhället för vanvård av de bästa människorna och slöseri med det bästa hos människorna*.” Men allt var inte ideologisk konfrontation i vänsterpressen. Lyriken kunde blomma ut i ungefär samma former som i tidningar mer benägna att försvara den bestående samhällsordningen, såsom i den dikt ”En arbetare” skrev för att hedra jubilarer:²⁷

Liksom Linnéan doften sprider
från skogens bryn en sommardag,
så bilden in i hjärtan glider
av dig i folkets breda lag.

Ett annat skorr i festmaskineriet uppkom när Vetenskapsakademien i april insåg att dess högtidlighet sammanföll med Barnens dag, då ett karnevalsliknande tåg skulle dra fram för att samla in pengar till obemedlade stadsbarn som behövde komma ut i naturen. Akademien agerade genom Överståthållarämbetet för att söka flytta tåget till en annan dag. I tidningarna kunde man, å ena sidan, undra vad världspressen skulle säga om detta tåg av tiggande barn – skulle svenskarna uppfattas som ett degenererat folk, som inte kunde fira sina stora söner och minnen på ett värdigt sätt? Å andra sidan riktades förbittrad kritik mot de höglärda intriganternas försök att motarbeta strävandena att hjälpa barnen ut i den natur Linné älskat så – samtidigt som dessa herrar genom Folkskoleöverstyrelsen ville kommendera ut folkskolebarn för att paradera på deras Linnéfest. Till slut samsades de två arrangemangen.²⁸

Linnéjubileet 1907 blev uppmärksammat inte bara i Sverige utan i närmast världsomspännande skala. Till exempel kunde pressen rapportera från firandet i Australien i början av juli, då posten därifrån nått Sverige.²⁹ Kontrasten till 1807 är stark. Hundra år senare fanns det på ett helt annat sätt en offentlighet och ett imperativ att manifesteras sig i den. Vetenskapsakademien iscensatte ett firande och hyllande av den vetenskap man skulle befordra och vars framgångar man själv befordrades av. Linnégestalten fyllde i festligheterna en ideologisk funktion i så måtto att den gjorde vetenskapen till en nationell angelägenhet. Den både enade folket och hävdade dess plats i kampen mellan nationerna på vetenskapens oblodiga fält. Samtidigt menade man i vänsterpressen, som till skillnad från den borgerliga inte samlades i Akademiens arkiv, att bilden av den leende blomsterkungen inte slätade över det förhållandet att bildningen faktiskt inte var en angelägenhet för hela svenska folket.

Mr Flower Power flyger över jorden

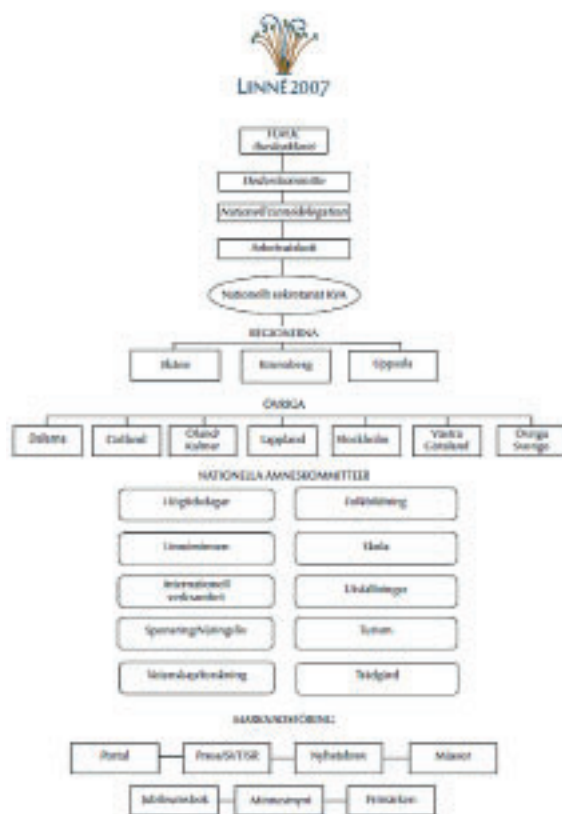
Ju äldre en institution är och ju mer förgrenad verksamhet den utvecklat, desto fler anledningar har den att fira. Vetenskapsakademien uppmärksammade 2001 Nobelprisens hundraårsjubileum. Möjligen bidrog bestyren kring detta till att det är oklart hur Akademien deltog i det informella nätverk, ”Hela Sveriges Linné”, som 1999 började tänka på ett Linnéjubileum 2007. Initialt representerades man nog av Svenska Linnésällskapets ordförande, en zoologiprofessor från Uppsala och tidigare ständigt sekreterare.³⁰

Planer gjordes upp på fler håll. Småländska riksdagsmän motionerade 2001 och 2002 om stöd till ett projekt för att skapa ett nationellt kunskapscentrum om Linné i hans hembygd.³¹ Våren 2004 uppvaktades regeringen av intressenter från Uppsala och sedan gemensamt av landshövdingarna från Uppsala, Skåne och Kronobergs län. Det behövdes nationell samordning för att Linnés hemland skulle ”kunna hävda sig i konkurrens med alla dem, som världen över, ligger i startgroparna för att fira blomsterkonungen”, menade landshövdingarna. ”Vi ser annars att lokala särintressen, där ingen helhetssyn i landet finns, och där även kommersiella intressen tillåts spela in, riskerar att skänka ett löjets skimmer över firandet. Om inte Sverige kan stå enat bakom firandet av vår utomordentligt störste vetenskapsman genom tiderna – vad får vi då för trovärdighet internationellt?”³²

Linnésällskapet fick vid samma tid ett anslag om 300 000 kronor från Vetenskapsrådet. Man anställde en projektledare, som hade varit nationell samordnare för Birgittajubileet 2003, med placering vid Vetenskapsakademien. När planerna efter sommaren presenterades för klassen för biologiska vetenskaper menade ständige sekreteraren ”att Linné även kan användas i den nutida forskningspolitiska debatten genom att diskutera om det finns någon tillväxt för vår tids Linné”. Mot slutet av året arrangerade Akademien ett möte för intressenter från hela landet. Uppsalas landshövding Anders Björck framhöll att det var väsentligt att ordna finansieringen och att inrättandet av en nationell kommitté vore ett steg på vägen. Han förklarade att man kunde använda jubileet som avstamp för många saker, som att sätta Sverige på världskartan, entusiasmera unga människor, speciellt unga forskare, och att hjälpa Sveriges näringsliv att bättre använda Linnés kända namn. ”Det är även viktigt med kvalitetssäkring; KVA:s namn ger en tyngd åt jubileet som det inte skulle fått om en mindre organisation stått bakom det.”³³

Lobbyingarbetet och uppvaktningarna fortsatte. Till exempel ville Uppsala universitet förklara att vården och firandet av Linnéminnena var ett riksintrasse till vilket man borde få bidrag för att täcka de kostnader om runt 15 miljoner som det planerades för. Våren 2005 gav så regeringen Vetenskapsrådet i uppdrag att samordna Linnéjubileet nationellt och att inrätta en delegation för ändamålet. För detta avsattes sju miljoner kronor. ”Linnéjubileet har en stor potential”, förklarade regeringen, ”att kunna ge positiva effekter inom allt från turism och Sverigebildens utomlands till ökat intresse hos unga för naturvetenskaplig utbildning och forskning.”³⁴ Härmed var en snöboll satt i rullning. Den kom att växa på ett sätt som drog till sig och med sig fler och fler. I en utvärdering beräknades jubileet ha omsatt långt över 300 miljoner kronor.

Organisationsskissen på nästa sida ger en föreställning om vidden av projektet Linné2007. Kungen hade i ett tidigt skede accepterat att vara beskyddare och kungafamiljen deltog i en mängd arrangemang under året. I hederskommittén ingick bland andra statsministern och ärkebiskopen, Vetenskapsakademiens preses och ordföranden för Linnean Society. Linnédelegationen hade Anders Björck som ordförande och rymde förutom Akademiens ständige sekreterare även generaldirektörer och verkställande direktörer, landshövdingar, universitetsrektor och andra. Ett arbetsutskott hanterade mer löpande frågor. Det nationella sekretariatet vid Akademien leddes av

Linné2007 var ett projekt med en vidlyftig organisation. Riksarkivet, Arkiv Linné2007.

den redan engagerade projektledaren, som i sin nya roll fick benämningen generalsekreterare. Där arbetade personer med såväl näringslivskontakter som miljöfrågor och, framför allt, med medier och marknadsföring, kommunikation och information. I de regioner som Linné hade rest i och skrivit om fanns egna styrgrupper och projektledare. När jubileet växte räckte det inte med en organisation på geografisk grund, utan speciella ämneskommittéer med egna samordnare inrättades. Till exempel fanns en nationell kommitté för att samordna de internationella kontakterna med 29 olika länder. Statsbesök utväxlades med Japan och jubileet uppmärksammades globalt.

Projektet vägledades av två övergripande mål i en kommunikationsplattform. Det första var att lansera en annan bild av Linné än den av en älsklig gammal man som sorterade blommor: Linné var ett tvärvetenskapligt uni-

Projektet orkestrerade aktiviteter världen runt, bland annat med den grafiska profil som alla godkända aktörer fick använda gratis. Riksarkivet, Arkiv Linné2007.

versalgeni och tidernas förste ekolog, en världsberömd forskare med humor och karisma. Det andra målet var att inspirera, inte minst att locka fler unga till naturvetenskap och forskning. Man ville finna morgondagens Linné och Linnéa, men också marknadsföra Sverige. Linné skulle lyftas fram som "symbol för naturen, biologisk mångfald, hållbar utveckling och miljöarbete".³⁵ Lokalt tillkom mer handgripliga målsättningar, som att stimulera natur- och kulturturismen. Man grep de möjligheter som fanns och som kunde vara mer eller mindre långsökta. De regioner i vilka Linné rest och verkat hade lättare att finna utgångspunkter för satsningar och aktiviteter, medan Stockholm som målsättning valde att lyfta fram "läkaren Linné".

Ungdomar och turister var primära målgrupper. För att nå ut med budskapen var det viktigt med rätt tilltal. Den kommunikationsbyrå som utarbetat

kommunikationsplattformen tog också fram marknadsföringskonceptet *Mr Flower Power*. En ung och kaxig Linné i paisleymönstrad skjorta skulle locka och väcka unga och gamla. Konceptet fick användas gratis av alla projekt som bedömdes ha en godkänd kvalitet. Eftersom en stor mängd aktörer, även utländska, hade en likartad grafisk profil verkade det finnas en enhetlig avsändare bakom budskapen och aktiviteterna. Mr Flower Power blev viral och flög över jorden.

Linné2007 arbetade med fem nationella projekt, däribland vandringsutställningen *Kaos von Linné* och trädgården *A Tribute to Linnaeus*, som vann guldmedalj vid Chelsea Flower Show. Men projekten var otaliga – i slutrapporten från Linné2007 talas om 9 603 evenemang bara i Sverige. Det officiella firandet började i Växjö på Karldagen 28 januari, då *Linnaeus Rex* av rockmusikern Ola Salo uruppfördes, och avslutades i Jukkasjärvi 15 december, då astronauten Christer Fuglesang berättade om vetenskapens rymder, violinisten Linda Lampenius spelade och kungen tackade alla som bidragit. Ett av de mer omskrivna evenemangen var det påkostade födelsedagsfirandet i Uppsala, med japanska kejsarparet som hedersgäster.³⁶

Vetenskapsakademien deltog i en mängd arrangemang. Mest publikt var ett av de fem nationella projekten, *Expedition Linné*, en film av och med journalisten Folke Rydén och naturfotografen Mattias Klum. Över sju kontinenter fick tre ungdomar häpna inför naturen och människans framfart. För Akademien blev erfarenheterna aningen kluvna. Projektet kom att kosta miljoner mer än beräknat och tidningskritikerna fann filmen mer politiskt korrekt än inspirerande. Det mest vetenskapsfokuserade projektet var symposiet *Biodiversity: Its Variations in Time and Space*, med internationella stjärnforskare. Vid planeringen av det framhölls att Linnéjubileet inte borde blicka tillbaka, utan användas som ”en hävstång för att stödja dagens forskning” och för att ”marknadsföra svensk forskning internationellt”. Men man tog sig även an historien. Observatoriemuseet producerade utställningen *Linné & Vetenskapsakademien* med tillhörande katalog. Akademien stod också bakom en vacker källpublikation som överlämnades till den japanske kejsaren: Linnélärjungen Carl Peter Thunbergs ”Tal om japanska nationen”, i faksimil på vänstersidorna och i engelsk översättning på högersidorna.³⁷

Självfallet utvärderades projektet Linné2007. Ett analysföretag konstaterade att det mediala genomslaget varit mycket stort: 8 264 artiklar, varav 89 procent illustrerade, innebar 616 500 spaltcentimeter och en 2,5 gånger större

volym än vid Birgittajubileet 2003. Utifrån attitydundersökningar uppmättes även en ökning av kunskaperna om Linné. Till exempel var det 41 procent i ungdomsgruppen 16–29 som 2007 svarade att det var 300 år sedan Linné föddes, mot 38 procent året innan. Många äldre trodde att jubileet lockat fler unga till att vilja bli forskare i naturvetenskap, men i själva ungdomsgruppen kunde ingen intresseökning konstateras.³⁸ Projektet som sådant fick positiva utvärderingar. Generalsekreteraren utsågs till Årets projektledare 2007 av Svenska projektakademien och konceptet Mr Flower Power fick pris i kategorin integrerad kommunikation i PR-tävlingen Spinn.

Men skeptiska röster kunde också höras. I en krönika på kultursidan i *Dagens Nyheter* ventilerades farhågan att det kunde bli för mycket av det goda. ”Sammantaget tycks Linnéåret generera betydligt mer plikt och volym än kreativitet. Resultatet blir en smula bedövande.” Intervjuad i *Enköpingsposten* undrade en professor i idé- och lärdoms historia stillsamt om inte Linnéjubileet blivit alltför uppblåst. En skylt utanför en sommarrestaurang på Österlen framstår som ett folkligt uttryck för en känsla av övermättnad: ”Carl von Linné var aldrig här och ingen av hans lärjungar heller”.³⁹

Liksom tidigare jubileer rymde Linnéfirandet 2007 motsättningar. Aktörer ville på skiftande sätt och i olika syften använda sig av den växande uppmärksamheten. En småländsk entreprenör, som drev projektet att bygga upp ett kunskapscentrum i Linnébygden, fick 2003 registrera varumärket ”Linné 1707–2007”. Trots att varumärkesskyddet gällde vissa specifika sammanhang kom invändningar – från Spendrups bryggeri, som sålde bordsvattnet Linné, och, framför allt, från en mängd intressenter i Uppsalatrakten. Omsider upphävde Patent- och registreringsverket sitt beslut. Det var inte klart vem som hade rätten till Linnés namn.⁴⁰

Trots vissa återkommande, till synes tidlösa spänningar får det sägas att de sätt på vilka Linnés födelse uppmärksammades 2007 står i skarp kontrast till firandets former vid de tidigare hundraårsjubileerna. År 1807 var projekten få, små och påtagligt beroende av individuella aktörer. Hundra år senare organiserades de mest uppmärksammade inslagen i det vidlyftiga firandet av institutioner, vilka lyfte fram Vetenskapen mot bakgrund av en allmänt nationalistisk ideologi. Ytterligare hundra år senare tog jubilerandet närmast oöverskådliga proportioner.

Linné2007 koordinerade så många aktiviteter och aktörer av alla de slag, så stora flöden av pengar och energier, att en institution som Vetenskapsakademien tenderade att försvinna i mängden. Organisationen arbetade med

målformuleringar i strategidokument, som den kommunikationsplattform i vilken jubileet sågs som ett enda kommunikationsprojekt. Just ”projekt” är i flera bemärkelser en organisationsform i tiden: den är på modet och ett projekt upplöses efter en utmätt tid, dess uppdrag tar inte sikte på efterkommande. Det var inte heller tanken att Projektet skulle kommunicera historiska sakkunskaper eller nytolkningar, utan budskap om forskningens och miljöarbetets betydelse för genomslag här och nu. Betecknande nog var de många böcker som producerades 2007 ofta bildsköna, snarare än mödosamt sammanställda källutgåvor. Utvärdering är ett annat organisationselement i tiden, och som vi sett blev Linné2007 föremål för en mängd utvärderingar. Vilka slutsatser som drogs av dem och av vilka är dock oklart.

Summerande diskussion

Föga förvånade har vi sett stora förändringar över tid i denna månghundraåriga historia. Formerna för statsmakternas beslut är en illustrativ detalj i sammanhanget. I februari 1807 fick Vetenskapsakademien motta ett handskrivet brev, undertecknat av kungen själv. I det tillkännagavs hans önskan utifrån en kort beskrivning av Sven Hedins initiativ, men utan hänvisning till något konkret underlag. Hundra år senare hemställde Uppsala universitet i april 1907 hos universitetskanslern att han skulle söka utverka Kungl. Maj:ts nådiga medgivande att få ett bidrag till universitetets minnesfest. Kanslern tillstyrkte kort och utifrån detta officiella underlag fattades beslut i konselj, vilket resulterade i ett handskrivet statsrådsprotokoll. Ytterligare hundra år senare finns ett digitalt bevarat regeringsbeslut, med en resonerande promemoria som bilaga, vilket i maj 2005 sändes till Vetenskapsrådet samt ytterligare 18 myndigheter och organisationer. Underlagen sträcker sig ett år tillbaka i tiden och består av lämningarna från landshövdingars och Uppsala universitets uppvaktningar av olika statsråd jämte e-postkorrespondens mellan tjänstemän i regeringskansliet.

Vi kan även konstatera, sammanfattningsvis, att det var stora förändringar över tid gällande *vem* som ville vårda minnet av Linné, alltså vilka som var de centrala aktörerna i vår historia. Vid hundraårsdagen, då minnena av jubilarerna ännu var påtagligt levande, rörde det sig om individuella aktörer, närmast Sven Hedin. Planeringen och organiseringen begränsade sig till ett

minimum, och synes primärt ha drivits av en amatörmässig entusiasm och kärlek. Ett sekel senare tillkom vad som kan kallas institutionella aktörer, såsom Vetenskapsakademien, Uppsala universitet och många andra. Framförhållningen var bättre och organiseringen betydligt vidlyftigare, samtidigt som mycket av verksamheterna präglades av stor sakkunskap om Linné och hans historiska gärning. Ännu ett sekel senare framstår Organisationen som aktören. Men Linné2007 var snarast en metaorganisation, vilken samordnade andra organisationers projekt. Sakkunskapen rörde organisering och projektledning snarare än själva jubilarerna, som togs i bruk för de mest skilda syften. Det hela framstår som tidstypiskt för ett världshistoriskt skede i vilket organisering blivit ett imperativ, och då varje organisation med självaktning och anspråk på att ses som trovärdig av omvärlden får arbeta med strategiska planer, utvärderingar och dylikt.⁴¹

Även vad gäller bilden av Linné, alltså *vad* aktörerna tog fasta på, var förändringarna stora. Linné var 1807 framför allt smålänning, och i viss mån svensk. Till 1907 hade han framför allt blivit svensk, och var i viss mån smålänning. Han hade etablerats som ett nationalmonument. Vänsterkritiken av hur detta hyllades är ett tecken på den betydelse det tillmättes. Han var även en vetenskapsman och som sådan en sporrande symbol för svensk storhet i kampen på det internationella forskningsfältet. År 2007 var Linné smålänning, svensk, vetenskapsman och allt därtill – en världskändis, den första ekologen, ett visionärt universalgeni som arbetade tvärvetenskapligt och som var starkt resultatinkriktat. Gestalten kom att bli elastisk som Barbagappa, den blev en bläckplump på vilken tiden kunde projicera nästan vad den ville.

Hur aktörerna förmedlade sina bilder, genom vilka medier, förändrades också över tid. Firandet 1807 dominerades av punkthändelser i form av fester och högtidstal. Flera tal klingade inte ut i rymden utan har bevarats för efterkommande i skrifter, som Hedins biografiska hyllning. En annan materiell lämning var en byst, eller snarare många avgjutningar av samma byst.⁴² Allt återkom hundra år senare, fast i helt annan skala. Festerna blev fler och större, med kantater och dylikt. Skrifterna om och av Linné blev många fler, vartill kom medaljer och annat. Framför allt tillkom en pressbevakning som gjorde firandet till ett massfenomen. Med tillkomsten av Internet antog firandet 2007 en så att säga viral skala, samtidigt som även äldre medier, såg film och TV, alltså hörde till bilden. Linné2007 såg jubileet i termer av ett gigantiskt kommunikationsprojekt och organisationen orkestrerade ett globalt uttryck med hjälp av konceptet *Mr Flower Power*.

Men alla förändringar ska inte skymma vår blick för sådana drag som återkommer genom århundradena, för de kontinuiteter vår historia också rymmer. En sådan kommer av att Linnébilden vid bara en lite närmare granskning sönderfaller i olika Linnébilder – spänningsförhållandet mellan dem framstår som något relativt evigt. En primär spänning har varit den mellan smålänningen och svensken. Den kan utvecklas i olika riktningar, som relationen mellan naturvännen och naturforskaren, mellan Råshult och Uppsala. Dragkampen om vem som med rätta ska få uttala sig å Linnés vägnar framstår som en konstant i denna historia.

En annan central konstant är aktörernas appropriering av Linnégestalten, deras benägenhet att gripa en så att säga fri resurs och använda den för egna syften och intressen. Vi såg detta redan 1807. Med den senare masskalan blev denna aspekt än mer påtaglig, speciellt då så många kommersiella aktörer såg en chans och ville ha sin del av kakan. Dessa inslag i firandet blev dess kanske största och mest bullrande del, även om detta inte blivit så tydligt i denna framställning, med dess mer akademiska fokus.

Avslutningsvis kan vi konstatera att bilden av ett festföremål som Linné säger mycket om festfixaren och vederbörandes samtid, liksom att det blir vanskligt att utröna hur det förhåller sig med det förflutna när bilderna multipliceras i en spegelsal av tolkningar. Vi kan även notera att det tidiga 2000-talets Linnébilder blivit föremål för doktorsavhandlingar med inriktning mot kulturarvsstudier.⁴³ De lär oss mycket om historiebruk och minneskulturer, om musealisering och medialisering, men inte så mycket om historiens Linné. Eller är det just det de gör?

Noter

¹ Historiska översikter över bilderna av Linné ges i Olle Franzén, "Hur Linnébilden formades (1778–1850)", *SLÅ* 1963, och i slutkapitlet i Lisbet Koerner, *Linnaeus. Nature and Nation* (Cambridge MA, 1999). Linnébilder i bokstavig mening inventeras i Tycho Tullberg, *Linnéporträtt. Vid Uppsala universitets minnesfest på tvåhundraårsdagen af Carl von Linnés födelse* (Stockholm, 1907) och kompletteras med *Supplement* 1967 av Ingegerd Tullberg Beskow och med *Supplement* 2 1991 av Karin Beskow Tainish & Margaret Tainish. Min-

nesbildens skiftande gestaltningar följs i Peter Aronsson, "Att minnas Carl von Linné", i Lars-Olof Larsson (red.), *Linné. En småländsk resa* (Stockholm, 2006). Minneskulturer inom vetenskapen utforskas i Pnina G. Abir-Am & Clark A. Elliott (red.), *Commemorative Practices in Science. Historical Perspectives on the Politics of Collective Memory* (Chicago IL, 1999). En mer essäistisk version av den följande framställningen finns i Johan Kärfelt, Solveig Jülich & Karl Grandin (red.), *Kunskap i rörelse. Kungl. Vetenskapsakade-*

mien och skapandet av det moderna samhället (Göteborg, 2018).

² Carl Gustaf Bernhard, *Huset på höjden. Självbiografiska anteckningar* (Stockholm, 2000), 199.

³ Kungl. Vetenskapsakademiens arkiv (KVAA: Centrum för vetenskapshistoria, Vetenskapsakademien, Stockholm), bilagor till Akademiens protokoll 1806–07, kungens brev av 10/2 1807. Episoden behandlas kortfattat i Sten Lindroth, *Kungl. Svenska vetenskapsakademiens historia 1739–1818* (Stockholm, 1967), II, 405 f.

⁴ Om Forsslund kan man läsa i *Svenskt biografiskt lexikon* och *Svenskt konstnärslexikon*, liksom i Gunnar Svensson, 1 Jonas Forsslund 1754–1809, 2 Carl Th. Staaff 1816–1880. Två "kungamålare" (Östersund, 1963) och Magnus Olausson, "Gustav IV Adolf i porträttkonsten", i *"Galenpannan". Gustav IV Adolf i porträttkonsten* (Stockholm, 2000). Den klassicerande hållningen i tidens skulptur belyses i *Sergel och hans romerska krets. Europeiska terrakottor 1760–1814* (Stockholm, 2004), exempelvis "Åra stora mäns minne", 206 ff.; för denna referens tackar jag Linda Hinners, Nationalmuseum.

⁵ KVAA Akademiens protokoll, 25/2 1807; Inspectura ærarii-protokoll, 28/2, 2/5 och 30/5 1807.

⁶ KVAA Akademiens protokoll, 30/3 1808 och 7/3 1810; Inspectura ærarii-protokoll, 26/3 1808.

⁷ Om Hedin kan man läsa i *Svenskt biografiskt lexikon*.

⁸ Hedin skildrar historien bakom Växjöfesten i *Minne af Linné. Fader och son* (Stockholm, 1808), II, 42–59.

⁹ Elias Heurlin, *Alla af stånd och börd, vetenskapernes här varande beskyddare och vänner* (Växjö, 1807).

¹⁰ Hedin 1808, II, 56 ff.

¹¹ Gunnar Eriksson, *Elias Fries och den romantiska biologien* (Uppsala, 1962), 75 f.

¹² Hedin 1808, I, 21, 134.

¹³ Turererna bakom festen i Uppsala utforskas

grundligt i Hanna Östholm, "Linnéminnet", i Per Ström (red.), *Linnéfest och doktorspromotion i Uppsala den 23 och 26 maj 2007* (Uppsala, 2007); ögonblicksbilder ges i "Den stora minnesfesten för Carl von Linné 1807. Ett avsnitt ur professor Per Sjöbrings dagbok, kommenterat af Per Widén", i *Natio Smolandica*, VII (Uppsala, 1944).

¹⁴ Rektors inbjudan och högtidstalet finns i Carl Peter Thunberg, *Tal vid invignings-acten af den nya akademiska trädgården dess orangerie och samlings-salar [...], då tillika firades framledne archiaternas och riddarens Carl von Linnés hundra-åriga födelse-dag* (Uppsala, 1807).

¹⁵ Turererna utreds i Östholm 2007; KVAA Inspectura ærarii-protokoll, 31/3 1807.

¹⁶ Anders Jahan Retzius, *Tal hållit på Kongl. Carolinska akademiens naturalkammare d. 11 junii 1811, då [...] Carl von Linnés bröstbild därstädes upsattes* (Lund, 1811), 4, 14; Lunda-turererna utreds i Yngve Löwegren, "Kring en Linnébyst i Lund", *SLÅ* 1964.

¹⁷ I Lund finns även Svenska Akademiens ordboksredaktion, vars språkprovssamling rymmer spridda belägg för ordet blomsterkung. Ett urval Linnédikter och -bilder från olika tidevarv presenteras i Gunnar Broberg & Ulf Marken (red.), *"I skogar, på berg och i dalar". Linné i dikten* (Uppsala, 1990), bl.a. en dikt av Sven Hedin vid Linnés död 1778, 59 ff.

¹⁸ Inbjudan utgör bilaga 115 i samlingen "Minnesfesten öfver Linné. Bilagor" i KVAA som även rymmer "Div. handlingar rörande Linnéjubiléet 1907" (Sekreterarens arkiv k.53:1–2); här finns en stor mängd tidningsmaterial som används i det följande, men urvalet är i princip begränsat till borgerlig huvudstadspress.

¹⁹ En fyllig beskrivning av Vetenskapsakademiens arrangemang ges i bilaga 1 till årsboken för 1910, J. A. Bergstedt (red.), *Minnesfesten öfver Carl von Linné den 25 maj 1907. Beskrifning på uppdrag af Kungl. Vetenskapsakademien* (Uppsala, 1910).

²⁰ I Uppsala universitetsbibliotek finns kartonger med okatalogiserat material efter festligheterna, vilka presenteras i *Inbjudning till Uppsala universitets Linnéfest den 23 och 24*

maj 1907 (Uppsala, 1907); jämför översikterna i rektors redogörelse (6 ff.) i *Uppsala universitets årsskrift 1907* och Carl Frängsmyr, *Universitetet som arena* (Uppsala, 2013), 55 ff.

²¹ KVVA Akademiens protokoll, 5/12 1906. RA Ecklesiastikdepartementet, konseljakt 17/5 1907 nr 35 jämte motsvarande statsrådsprotokoll.

²² *Minnesfesten*, 22 ff.; citatet i följande stycke är från 40.

²³ Alla citat i det följande är från 1907, i detta stycke från *Vårt land*, 25/5 och *Aftonbladet*, 23/5.

²⁴ Citaten i stycket är från *Stockholms Dagblad*, 23/5, *Dagens Nyheter*, 19/5 och *Svenska Dagbladet*, 24/5.

²⁵ *Tidskrift i militär hälsovård* (1907), 189 ff. Rapporteringen gick varvet runt i så måtto att man kommenterade varandra: militärläkarnas uppmärksamhet uppmärksammades i *Svenska Dagbladet*, 21/5; Klemmings inskription kommenterades i *Vårt land*, 23/5 och *Dagens Nyheter*, 24/5.

²⁶ *Norrskensflamman* kommenterade 22/5 hur festerna centraliserats. Lidforss tal refererades i *Ny tid*, 21/5, publicerades i *Arbetet*, 23–24/5, kommenterades och kontrasterades mot Rutger Sernanders syn i *Socialdemokraten*, 23–24/5; vänsterpressen återfinns alltså inte i KVAA. Talet trycktes sedan i Bengt Lidforss, *Naturvetenskapliga kåserier* (Malmö, 1908); jfr Ragnhild Karlsson, *Bengt Lidforss och botaniken. En studie av hans populära och vetenskapliga arbeten mot bakgrund av dåtida filosofi och naturvetenskap* (Malmö, 1983), kapitel 3.

²⁷ *Smålands Folkblad* kritiserade 24/5 (jämför den samtida, hyllande rapporteringen i borgerliga *Smålands Allehanda*); dikten finns i *Arbetet*, 23/5.

²⁸ Kommentarer till krocken med Barnens dag återfinns i KVAA "Minnesfesten öfver Linné. Bilagor", 573–580 (tidningar och datum framgår inte av klippen).

²⁹ *Svenska Dagbladet*, 8/7.

³⁰ *Rapport Linné2007. Carl von Linnés 300-årsjubileum*, 6 (hämtad från Svenska Linné-

sällskapets hemsida, www.linnaeus.se, 28/1 2016); en fylligare rapportbok är Peter Stjernström, *Ung man fyller 300 år. Om Linné2007 – jubileet som sikade mot framtiden* (Stockholm, 2009); Gunnar Broberg inventerar jubileumsåret under rubriken "Smärre meddelanden", *SLÅ* 2007; se även följande år. Utgångspunkten för min framställning är arkivet efter Linné2007, som är omfattande (2,4 hyllmeter) men mycket välförtecknat och som finns i Riksarkivet.

³¹ Riksdagsmotionerna om Nationellt kultur- och kunskapscenter för Carl von Linné är 2001/02:Kr389 och 2002/03:Kr232, men det kom fler motioner inför jubileet.

³² Landshövdingarnas brev av 7/5 2004 finns med i underlaget till regeringens beslut 26/5 2005 i Regeringskansliets centralarkiv, Utbildnings- och kulturdepartementet U2004/1904/F.

³³ RA Linné2007, F1 b, protokoll och minnesanteckningar från möten på KVA 31/8 och 17/11 2004.

³⁴ Regeringskansliets centralarkiv, regeringsbeslut 26/5 2005, Utbildnings- och kulturdepartementet U2004/1904/F.

³⁵ RA Linné2007, F1 b, "Linnéjubileet 2007 – kommunikationsplattform".

³⁶ En kort översikt över firandet i Uppsala ges i Frängsmyr, *Universitetet som arena*, 321 ff.; en fylligare i Roland Moberg & Annika Windahl Pontén, "Linnéjubileet 2007", i Pernilla Björk, Mattias Bolkéus Blom & Per Ström (red.), *Det goda universitetet. Rektorsperioden 2006–2011. Festskrift till Anders Hallberg* (Uppsala, 2011); vissa föreläsningar görs i Carl Frängsmyr & Hanna Östholm, "Linné som festföremål, symbol och monument. En hoppets fest för vetenskaplig odling", i Anna Sjögren, Roland Moberg & Annika Windahl Pontén (red.), *Låt inte råttor eller mal fördärva... Linnésamlingar i Uppsala*. Uppsala universitets jubileumsbok (Uppsala, 2007).

³⁷ I RA Linné2007, B1:2 (och även spritt anorstädes) finns material om filmprojektet och dess fördyringar; i F1 b finns minnesanteckningar från arbetsgruppsmöte 6/12 2004 varur citat hämtats. Vetenskapsakademiens

skrifter var *Linné & Vetenskapsakademien. Observatoriemuseet 15 april 2007–6 jan 2008* (Stockholm, 2007) och Carl Peter Thunberg, *Speech on the Japanese Nation 1794* (Stockholm, 2007).

³⁸ Rapporten *Medieanalys* är en bilaga till Linnédelegationens protokoll den 28 januari 2008 i RA Linné2007, A1:1, där det även finns rapporter från enkätundersökningarna.

³⁹ Recensioner och kommentarer är från rapporten *Medieanalys*, som nämns i noten ovan.

⁴⁰ I Joakim Andersson, *Skilda världar. Samtida föreställningar om kulturårsplatser* (Lin-

köping, 2008) behandlas PRV-konflikten och bakgrunden till den i kap. 5.

⁴¹ John W. Meyer & Patricia Bromley, "The Worldwide Expansion of 'Organization'", *Sociological Theory* 2013.

⁴² Olika versioner noteras i Tullberg 1907, 77 ff., 165, och Tullberg Beskow 1967, 55.

⁴³ Andersson 2008; Linnébruket avhandlas även i Johan Linder, *Den lokala profilen. Person, plats och kulturarv* (Stockholm, 2015).

Summary

The Art of Remembering Linnaeus

The Modes of Commemoration at the Centennials in 1807, 1907 and 2007

By Henrik Björck

This article explores the forms in which different actors, with a primary focus on the Royal Swedish Academy of Sciences, have handled the memory of Linnaeus at the centennials of his birth in 1807, 1907 and 2007. Which actors have engaged in celebrations, and what images have they made of Linnaeus? How have the images been conveyed to the public sphere? By focusing on a very specific detail, which in a formal sense can be held constant over a long time-period, it is possible to get a special vantage point for a historical comparison. The comparative perspective vividly illustrates how the specific object of study, in another sense, has undergone substantial transformations. The Royal Academy as institution and the image of science in society have changed, as have the practices of commemorating famous scientists and the modes of conveying images of them.

In 1807, the Academy had no plans to celebrate Linnaeus. Instead, initiative came from a former disciple, an influential physician from Linnaeus' native county of Småland, who organized a celebration there to honor the local genius. He also managed to engage the king, who ordered different academic bodies to buy copies of a bust made for the occasion. Things were different in 1907, when Linnaeus had become a national concern, a symbol that both united the people and upheld Sweden's honor in the struggle with other nations of culture and science. But there was also a struggle between Småland, the Academy and Uppsala University about who was the right caretaker of Linnaeus' legacy. A hundred years later, in 2007, the fabrication of this

cultural heritage went truly viral. An elaborate organization for the centennial grew under the roof of the Academy. It channeled enormous amounts of money and coordinated projects on a global scale. Many actors wanted a piece of the Linnaeus cake, and there were almost 10,000 events just in Sweden.

Författarens adress:

Henrik Björck, professor i idé- och lärdoms historia, Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet, Box 200, 405 30 Göteborg. E-post: henrik.bjorck@lir.gu.se.

ÅSA HENNINGSSON

Mysteriet kring Jean Eric Rehns Linnéporträtt

Till Uppsala universitetsbibliotek förvärvades i juni 2018 en laverad teckning av Jean Eric Rehn föreställande Carl von Linné, i helfigur och med tobakspipa, daterad 1747 eller 1750. Porträttet har under lång tid varit känt, men fram till 1971 endast i form av en litografi från 1830. Det dyker dock upp ett exemplar, förmodligen en annan version, av laveringen under 1950-talet, som sedan faller i glömska. Denna artikel sammanfattar de uppgifter som på olika håll finns om porträttet.

Linné i vardagslag

Teckningen i blyerts och grå lavering har ett blygsamt format, 18,3 x 13 centimeter. Vid förvärvet var den monterad i en förgylld 1800-talsram. Den är fäst vid ett kartongark som också är senare än teckningen. En tunn, laverad ram på kartongarket omger porträttet. På montaget, dolt under arket, är följande antecknat i blyerts: "dessiné d'après nature en 1747 par J. E. Rehn, la signature est autographe." Synligt, strax under teckningen till höger, också i blyerts, står: "d'après nature par J. E. Rehn 1750." Två snarlika upplysningar, men med olika datering är onekligen förbryllande. De båda anteckningarna kan dessutom vara av samma hand. Nedanför porträttet har en pappersremsa med namnteckningen "Carl Linné" klistrats. Troligen är den egenhändig och kan vara klippt ur ett brev eller dylikt då delar av skrift skymtar ovanför namnet.

Jean Eric Rehn (1717–1793) var tecknare och gravör, bland annat med uppdrag för Kungl. Vetenskapsakademien åren 1747–1763. Han var även arkitekt, hovintendent och professor vid Konstakademien och en av de mest betydelsefulla gestalterna inom 1700-talets konstliv. Rehn studerade teckning och gravyrkonst i Paris under fem år. Trots löfte om goda framtidsutsikter i Frankrike, återvände han hem till Sverige i slutet av 1745 och tillträdde en tjänst som mönsterritare vid Manufakturkontoret. Bland de första uppdrag

Rehn fick vid sidan av sin tjänst var att efter Linnés anvisningar rita och gravera frontespisen i dennes *Fauna Svecica*, som utkom i början av 1746.¹

Till Linnéjubileet 1907 gav Tycho Tullberg, professor i zoologi och Svenska Linnésällskapets förste ordförande 1917–1918, ut en rikt kommenterad förteckning över de då kända Linnéporträtten.² Tullberg hade inventerat de större svenska publika och privata samlingarna. Även material i utlandet tas upp, men huvudsakligen i engelska institutioner. Listan omfattar 515 porträtt i olika tekniker, ofta med tillägg av varianter. Tullbergs förteckning är standardverket för att referera till porträtt av Linné och hänvisningar görs vanligen med bokstaven ”T” och objektets nummer samt en gemen bokstav för varianter. Jean Eric Rehns teckning hade Tullberg inte sett 1907, men han antog att den existerade och gav helfigursporträttet nummer 49 i förteckningen. Mellan 1967 och 1991 har förteckningen kompletterats med register och fyra supplement.³

I inledningen till *Linnéporträtt* tar Tullberg upp de avbildningar som är eller anses vara utförda med Linné som modell. Till dessa räknas Martin Hoffmans oljemålning av Linné i lappländsk dräkt, 1737 (T.2–4) och Alexander Roslins porträtt från 1774 (T.116–118). Bland de graverade finns Augustin Ehrensvärds porträtt från 1740 (T.35) och Johann Martin Berniger Roths från 1748 (T.54). Det senare särskilt gillat av Linné och publicerat i *Philosophia botanica* 1751. Till teckningarna hör två verk av Jean Eric Rehn; det aktuella porträttet i helfigur och en bröstbild i profil (T.47). Båda porträtten har litograferats runt 1830. Linné i helfigur litograferades av John Samuel Templeton och gavs ut av Colnaghi i London 1830 (T.50). I det litografiska trycket finns uppgift om förlagans upphovsman och år: ”Drawn by J. E. Rehn 1747.” Templetons litografi är därmed en källa till datering och attribuering av laveringen. Profildeckningen gavs ut i stentryck omkring 1830 av okänd upphovsman (T.48a, b). Liksom för originalet till Templetons litografi har existensen av profildeckningens förlaga varit höljdd i dunkel ända fram till slutet av 1900-talet.

I Uppsala universitetsbibliotek finns drygt 80 Linnéporträtt och därutöver ett stort antal fotografier av avbildningar i annan ägo. Av det litograferade porträttet i profil äger universitetsbiblioteket tre exemplar i något olika varianter, varav ett anger att förlagan är utförd 1747. Av Templetons verk finns i bibliotekets samlingar endast ett äldre fotografi. Det är troligen framtaget för Tullbergs förteckning där porträttet är publicerat tillsammans med profilden.⁴ Av dessa båda stentryck är Templetons mer sällsynt. På ett av de tre

Jean Eric Rehns porträtt av Carl von Linné, laverad teckning 1747 eller 1750. Uppsala universitetsbibliotek. Foto: Magnus Hjalmarsson.

John S. Templetons litografi efter Jean Eric Rehns laverade porträtt av Carl von Linné, publicerad i London 1830. Fotografi från cirka 1907 i Uppsala universitetsbibliotek.

exemplaren av bröstbilden finns en anteckning på franska som anger att Carl Hochschild (1785–1857, Rehns dotterson, diplomat bland annat i Köpenhamn 1821–1836 och London 1854–1857) låtit gravera bilden från originalteckningen. Litografen är infogad i ett exemplar av *Egenhändiga anteckningar af Carl Linnæus om sig sjelf*, som har ägts av Claes Adolph Fleming (1771–1831).⁵ Det går inte att avgöra om noteringen är av Fleming, men om så är fallet, skulle det tyda på att bröstbilden litograferades senast 1831. Porträttet av Linné i helfigur kopierades i trägravyr efter Templetons litografi och publicerades i *Ny illustrerad tidning* 1875. Det fick då bildtexten "Linné i hvardagslag" och denna benämning har sedan hängt kvar.⁶ Bilden har onekligen karaktär av "snapshot" och en enkelhet som inga andra Linnéporträtt har.

Av Jean Eric Rehn finns många skisser bevarade med ögonblicksbilder från 1700-talets vardag. Förutom genrebilder och djur är det framförallt män-

"Linné i hvardagslag", trägravyr av Jonas Engberg efter John S. Templetons litografi, i Ny illustrerad tidning, 4 december 1875. Artikeln "Porträtten af Linné" är signerad Christoffer Eichhorn. Uppsala universitetsbibliotek.

*Samuel Klingenstierna, laverad
teckning av Jean Eric Rehn, Bel-
lingsamlingen, Nationalmuseum.*

niskorna vi möter, de som står, sitter eller ligger, kontemplerar, vilar eller sover, spelar kort, samtalar eller läser – och inte sällan röker pipa. Rehn har även tecknat av Linnés gode vän Samuel Klingenstierna. Laveringen i grått är daterad till 1747 och påminner om Linnéporträttet. Klingenstierna, avbildad i helfigur, vänd mot höger, iklädd rock, peruk och värja, bolmar eftertänksamt i en långpipa. Teckningen ingår i den så kallade Bellingasamlingen, som sedan 1993 finns i Nationalmuseum.⁷

Man kan tänka sig att professorerna Linné och Klingenstierna har rest från Uppsala till Stockholm för att delta i Kungl. Vetenskapsakademiens möte, där båda var medlemmar. På plats var också Rehn, Vetenskapsakademiens ritare, som på skissbladen fångade de båda under en rökpaus. Tullberg påpekar i inledningen av *Linnéporträtt* att Linné i denna teckning inte kan sägas vara i ”vardagslag”, vilket är helt rätt. Peruken och värjan plockades fram i mer formella sammanhang. Däremot kan Linnés välkända karakteristik av sig själv här citeras: ”Linnaeus var intet stor, intet liten, mager ... Han brydde sig litet om exteriören, utan trodde att karlen borde pryda kläderna, men ej vice versa.”⁸

Porträttets historik

Fördjupar man sig i de smärre noteringar som finns utspridda om originalteckningen, versioner och reproduktioner, uppdagas en härva av lösa trådar. Här följer en kronologisk genomgång av fakta och antaganden, som tidigare inte har redovisats sammantaget.

1843: Frederic William Hope håller ett anförande, vid möte i Linnean Society of London, med titeln "Notice of an extensive Collection of Engraved Portraits of Linnaeus." Hope säger följande om porträttet i helfigur: "The portrait by Rehn is at Holm, Sweden, and has been lithographed by Templeton."⁹ Vilken av orterna "Holm" i Sverige som avses har jag inte lyckats reda ut. Det kan också handla om en missuppfattning av ortnamnet.

1875, 1885: Christoffer Eichhorn redogör i *Ny illustrerad tidning* 1875 för Linnéporträtt. Han nämner båda porträtten av Rehn och att de endast är tillgängliga i form av litografier. Helfigursporträttet återges i trägravyr och Eichhorn skriver att "originalet torde ha förvarats bland Linnés till England komna handskrifter." Detta antagande upprepar Eichhorn tio år senare i en artikel i *Stockholms Dagblad*.¹⁰

1889: William Carruthers håller ett föredrag i Linnean Society of London om Linnéporträtt. Han nämner de båda teckningarna av Rehn och anger att originalet till Linné i helfigur 1830 ägdes av Henry Watkin Williams Wynn (1783–1856, engelsk diplomat i Köpenhamn, 1824–1853).¹¹ Under åren 1824–1836 var Wynn och Rehns dotterson Carl Hochschild samtidigt i Köpenhamn som diplomater.

1906: Carruthers återkommer till Linnéporträttet vid ett möte i Linnean Society of London. Han har hört sig för om Rehns teckning hos Wynns efterlevande och även hos utgivaren av litografin, konsthandlarfirman Colnaghi i London, men originalet har inte kunnat återfinnas. I *Proceedings* avbildas Linné i helfigur efter Templetons litografi med tillägget "The original is lost". Även bröstbilden avbildas. För den senare anges att det är obekant var originalet finns.¹²

1907: Tycho Tullberg skriver i *Linnéporträtt* att båda teckningarna finns som litografier, men att originalen inte har kunnat lokaliseras. Han utgår dock från att de fortfarande existerar. Helfigursporträttet har han "med bestämdhet" hört ska finnas hos grevinnan Amalia Elisabet Charlotta Hochschild (1836–1921, Carl Hochschilds sonhustru, född Piper). Tullberg känner till Carruthers' föredrag i Linnean Society 1889 och 1906, men refererar inte

"Carl Linnaeus", fotografi av teckning som 1953 uppgavs finnas i en privatsamling i Liège, Belgien. Fotografi i Svenska Linnésällskapets arkiv (Uppsala universitetsbibliotek).

dennes uppgift om att Wynn varit ägare till teckningen med den piprökande Linné.¹³ Tullberg bör även ha sett Uppsala universitetsbiblioteks exemplar av den litograferade bröstbilden med påskriften att Hochschild låtit gravera porträttet. Han nämner det inte, men har möjligen av detta dragit slutsatsen att båda originalen kan finnas kvar hos Rehns släktingar.

1953: Nu uppdragas vad som bör vara en andra version av både porträttet i profil och i helfigur. Svenska Linnésällskapets sekreterare och redaktör Arvid Ugglar får ett brev från professor Marcel Florkin, Université de Liège.¹⁴ Florkin skriver: "I am sending you herewith photographs of the portraits of Linné found in Liège. Though they are drawings and not reproductions, they may evidently be copies." Han anger att båda porträtten har påskriften "J.E. Rehn delin. 1747", men att "delin." (delineavit, "har tecknat") är överstruket på den mindre teckningen. Under porträttet i helfigur finns "a series of three coats of arms in very fine pen-drawing". Det framgår inte om dessa finns på samma ark som porträttet eller separat. Genom att Florkin citerar deviserna på "vapensköldarna" förstår man att det som avbildas är tre av de sigill som Linné använde.¹⁵ Under porträttet, på montaget, är en pappersremsa klistrad med namnteckningen "Carl Linné". Längst ned på monteringen finns ytterligare en datering: "20 nov. 1756". Av fotografierna kan endast profilbilden återfinnas i Linnésällskapets arkiv, se mer härom nedan, 1970–1971.

Till vänster: "Carl Linnaeus", fotografi av teckning som 1991 fanns på Bellinga slott. Fotografi i Svenska Linnésällskapets arkiv (Uppsala universitetsbibliotek). Till höger: "Carl Linnaeus", litografi från cirka 1830 efter Jean Eric Rehns teckning. Litografen är okänd. Uppsala universitetsbibliotek.

1957: Under Linnéjubileumsåret arrangeras en utställning i Paris. Utställningen görs i samarbete mellan Tessininstitutet och Muséum national d'histoire naturelle. I katalogen, hittar vi följande objekt: nr 309, *Portrait de Linné, Tête de profil, dessin (9x8 cm) de J. E. Rehn* och nr 310, *Portrait de Linné tenant une pipe. Dessin au lavis (24x13 cm) de J. E. Rehn, 1747*.¹⁶ Helfigurporträttet är reproducerat i katalogen. Båda porträtten anges tillhöra en privatsamling i Belgien. *Svenska Dagbladet* skriver om utställningen den 23 juni 1957 och publicerar helfigursteckningen. I Svenska Linnésällskapets summering av jubileumsårets aktiviteter i årsskriften (1958) nämns utställningen, men teckningarna kommenteras inte.

1967: Ingegerd Tullberg Beskow ger ut ett supplement till Tullbergs *Linnéporträtt*. Nu är profilbilden återfunnen, det vill säga ytterligare ett porträtt! Det anges ha ägts av Carl Hochschild och tillhör (1967) grevinnan Hedvig Piper, Bellinga slott. På baksidan av teckningen står: "Dessiné d'après nature en 1750 par J. E. Rehn. La signature est autographe et découpée d'une lettre de la faculté de médecine à Upsal." Autografen på teckningen, "Carl

Linnaeus”, återfinns också på litografin från cirka 1830. Tycho Tullbergs påstående att porträttet i helfigur, ”med bestämdhet”, ska finnas (1907) i grevinnan Hochschilds ägo avförs: ”Hos grevinnan Piper, Bellinga, som ärvt flera av Rehns teckningar finns [förutom profilporträttet], blott en litografi av Templeton ... Troligen är det denna som förväxlats med originalteckningen.”¹⁷ De teckningar som var utställda i Paris 1957 nämns inte i supplementet.

1970–1971: I Svenska Linnésällskapets arkiv finns från dessa år korrespondens mellan den engelske författaren Wilfrid Blunt och sällskapets redaktör Carl Otto von Sydow.¹⁸ Blunt meddelar i maj 1970 att han har hittat originalet till helfigursporträttet i England, hos Mary Innes-Ker, Duchess of Roxburghe (1915–2014). Han skickar senare von Sydow ett negativ av teckningen. von Sydow skriver till Blunt att han låtit göra ett par kopior, medan negativet överlämnats till Svenskt porträttarkiv (Nationalmuseum i Stockholm). Blunt säger sig också ha lokaliserat *ytterligare* en teckning av Linné med tobakspipan i Liège, Belgien. Han ska återkomma med mer information när han lyckats få tag på denna. von Sydow svarar att han kan förse Blunt med ett foto av teckningen (se ovan, 1953), vilket denne tacksamt tar emot. Han tycks senare ha fått fatt på porträttet i Liège. I en maskinskriven sammanställning om laveringen i Duchess of Roxburghes ägo, har Blunt för hand lagt till ett citat som anges vara hämtat från baksidan av en inramning: ”Linné dessiné d’après nature en 1750 par son ami (?) J. E. Rehn, dessinateur et graveur suédois, élève de J. P. Lebac (??). La signature est autographe.” (Blunt har misstolkat ”J. P. Lebac”. Namnet ska utläsas Jacques-Philippe Le Bas, som var Rehns lärare i Paris 1740–1745). Det är något oklart varifrån han hämtat texten, men en notering om ett porträtt i Liège är också tillagt för hand i brevet. Enligt katalogen från utställningen i Paris 1957, och även i brevet från Florkin till Uggla 1953, ska dock året 1747 finnas på teckningen. Eftersom inget bildbevis finns för handen är det svårt att reda ut hur det förhåller sig med dessa varianter av citat. Korrespondensen avslutas i november-december 1971 med att von Sydow efterfrågar fotografiet som Blunt fått året dessförinnan. Blunt svarar beklagande att han inte kan återfinna det. I arkivet saknas också detta foto. De fotografier som gjordes från negativet av hertiginnans teckning står inte heller att finna i arkivet.

1971: Blunts *The compleat naturalist. A life of Linnaeus* publiceras. Helfigursporträttet är reproducerat i boken och Mary, Duchess of Roxburghe anges som ägare till teckningen.¹⁹

1991: Karin Beskow Tainsh och Margaret Tainsh ger ut supplement 2 till Tullbergs *Linnéporträtt*. Förlaga till litografin av Templeton har efter många års efterforskning spårats och är nu två stycken (en i England och en i Belgien), båda dock ifrågasatta som varande originalet. Uppgiften är hämtad från von Sydow och dennes kontakter med Blunt 1970–1971.²⁰

2015: Ett år efter Duchess of Roxburghes död auktioneras delar av hennes inventarier ut på Sotheby's i London, däribland Rehns teckning av Linné i helfigur. Auktionskatalogen har en mycket kort beskrivning av objektet. Köparen är okänd.²¹

2018: Porträttet av den rökande Linné bjuds ut på Uppsala auktionskammare. I den fylliga beskrivningen till auktionsobjektet nämns bland andra Wynn, Hochschild och Templeton. Man antar att Hochschild givit Wynn teckningen när båda tjänstgjorde i Danmark under 1820- och 1830-talen, men kan inte med säkerhet säga hur teckningen kommit till England och slutligen hamnat hos Duchess of Roxburghe.²² Teckningen förvärvas av Uppsala universitetsbibliotek.

Slutord

Det är oklart huruvida det finns ett andra exemplar av teckningen och om detta i så fall fortfarande ingår i en privatsamling i Liège i Belgien. Jag har endast haft tillgång till reproduktionen i utställningskatalogen från Paris 1957 att jämföra med originalteckningen. Utifrån denna är det alltför vanskligt att avgöra om det rör sig om en replik eller en senare kopia. Av profilporträttet finns i Linnésällskapets arkiv två fotografier; det ena troligen framställt 1967 av teckningen i Bellinga slott i samband att Tullberg Beskow gav ut supplementet till *Linnéporträtt*, och det andra av porträttet i Liège, skickat till Uggle 1953. De skiljer sig något emellan. I Bukowskis auktionskatalog från försäljningen av Bellingasamlingen (1993) finns inte porträttet av Linné i profil med.

Den ovan nämnda teckningen av Klingensstierna från 1747, har i det närmaste samma mått som Linnéporträttet, 17,8 x 13,2 centimeter. Enligt Nationalmuseums uppgift i onlinekatalogen Europeana har denna ett vattenmärke med texten "PROPATRIA".²³ Samma vattenmärke återfinns i det nyförvärvade Linnéporträttet, vilket borgar för att teckningen är ett original. Vatten-

märket återfinns även i en annan teckning av Rehn i universitetsbibliotekets samlingar.

Genom litografierna från 1830, av porträttet i helfigur och i profil, har man känt till teckningarna. Litografierna har också daterat förlagan, 1747, och namngivit upphovsmannen, Jean Eric Rehn. Var teckningarna sedan har befunnit sig under mer än 250 år är dock inte helt lätt att reda ut. Varför det finns olika dateringar på samma motiv går inte heller att ge svar på. De versioner som under 1950-talet ska ha befunnit sig i Belgien behöver lokaliseras på nytt för att kunna jämföras med de andra exemplaren. Till ytterligare förvirring har bildtexter och bildkällor i samband med att helfigursporträttet reproducerats i tryck bidragit. Som bildkälla anges institutioner, som inte äger originalet, men som har tillhandahållit en reproduktion av en kopia. Man har inte angivit att reproduktionen görs från en sekundär bild.

Jean Eric Rehns lavering av Carl von Linné "i vardagslag" är nu i gott förvar i Uppsala universitetsbibliotek och kommer att vara både fysiskt och digitalt tillgänglig för alla som vill ta del av den. Jag avslutar med att konstatera att mer efterforskning krävs för att kunna knyta ihop de lösa trådarna i härvan av uppgifter om original, kopior och repliker av Rehns Linnéporträtt.

Noter

¹ Otto Gertz, "Artemis och hinden. Fronte-spisplanschen i Linnés Fauna Svecica", *SLÅ* 1948, 13–37.

² Tycho Tullberg, *Linnéporträtt. Vid Uppsala universitets minnesfest på tvåhundraårsdagen af Carl von Linnés födelse* (Stockholm, 1907).

³ Ingegerd Tullberg Beskow, *Linnéporträtt. Supplement till Tycho Tullberg, Linnéporträtt (1907). Förteckning* (Uppsala, 1967). Ingegerd Tullberg Beskow & Karin Beskow Tainsh, *Register till Linnéporträtt* (Uppsala, 1969). Margaret Tainsh, *Linnéporträtt. Förteckning över nyfunna Linnéporträtt (sedan 1967) nr 712–801 samt tillägg till tidigare nr* (opubl. B-uppsats i Konstvetenskap vt 1978). Karin Beskow Tainsh & Margaret Tainsh, *Linnéporträtt. Supplement 2 till Tycho Tullberg, Linnéporträtt, Uppsala 1907 ...* ([Stockholm], 1991).

⁴ Tullberg 1907, 28.

⁵ Carl von Linné, *Egenhändiga anteckningar af Carl Linneus om sig sjelf med anmärkningar och tillägg* (Upsala, 1823). Exemplarets hylluppställning: Sv. Linnésaml. 393.

⁶ Christoffer Eichhorn, "Porträtten af Linné", *Ny illustrerad tidning*, nr 49, 4 december 1875, 407. Trägravyren (xylografin) är utförd av Jonas Engberg och har i Tullbergs *Linnéporträtt* nr 51a.

⁷ *Bellingasamlingen. Jean Eric Rehn. Stockholm 6–7 februari 1993*. Bukowski (Stockholm, 1992). Porträttet av Samuel Klingensstierna har i auktionskatalogen nummer 338.

⁸ Citatet finns i flera versioner, detta har hämtats från *Ny illustrerad tidning*, nr 20, 13 maj 1885, 178.

⁹ *Proceedings of the Linnean Society of London, vol. I, November 1838–June 1848* ([London], 1849), 166. Hopes anförande, 21 februari 1843,

är inte publicerat i *Proceedings*. Mötet refereras i *Athenaeum. A Journal of Literature, Science, the Fine Arts, Music, and the Drama*, vol. I, 1843, 218.

¹⁰ Eichhorn 1875, 407 f. Christoffer Eichhorn, "Afbildningar af Linné", *Stockholms Dagblad* 17 maj 1885, 3 f. Trägravviren publiceras ånyo i *Ny illustrerad tidning* 13 maj 1885, ett nummer helt ägnat Carl von Linné.

¹¹ William Carruthers, "Anniversary Address", (May 24th, 1889), *Proceedings of the Linnean Society of London, from November 1888 to June 1890* (London, 1891), 14–31.

¹² William Carruthers, "On the Original Portraits of Linnaeus. (With Plates 1–8). [Read 21st June, 1906]", *Proceedings of the Linnean Society of London, 118th Session, from November 1905 to June 1906* (London, 1906), 59–68.

¹³ Tullberg 1907, 103, nr 49.

¹⁴ Svenska Linnesällskapet arkiv (i Uppsala universitetsbibliotek), brev till Arvid Uggla från prof. Marcel Florkin, Laboratoires de Biochimie de l'Université de Liège, daterat 20 april 1953.

¹⁵ Deviserna på de tecknade sigillerna är "Tantus amor florum", "Famam extollere factis" och "Famam extendere factis". Om sigillerna, se *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné*, I, 2 (Stockholm 1908), VII–IX. Se även *The Linnaean Correspondence*, "Linnaeus's seals", <http://linnaeus.cr8.net/Doc/seals.php> (hämtat 2018-08-02).

¹⁶ Gunnar W. Lundberg (red.), *Exposition Linné: organisée par le Muséum national d'histoire naturelle et l'Institut Tessin à l'occasion du 250e*

anniversaire de la naissance du grand naturaliste suédois: juin-novembre 1957, Muséum national d'histoire naturelle (Paris, 1957).

¹⁷ Tullberg Beskow 1967, 47.

¹⁸ Svenska Linnesällskapet arkiv (i Uppsala universitetsbibliotek), brev till Carl Otto von Sydow från Wilfrid Blunt, 3 februari, 21 februari, 2 maj, 9 maj 1970, 3 november (med beskrivningen av laveringen som bilaga), 17 november 1971. Brev från Carl Otto von Sydow till Wilfrid Blunt: 10 maj 1970, 11 oktober, 11 december 1971.

¹⁹ Wilfrid Blunt, *The compleat naturalist. A life of Linnaeus* (London, 1971). Rehns teckning av Linné återfinns på s. 159 i den svenska översättningen: Wilfrid Blunt, *Carl von Linné*, fackgranskning och förord: Gunnar Broberg (Stockholm, 1977).

²⁰ Beskow Tainsh & Tainsh 1991, 19. Negativet av teckningen i Duchess of Roxburghes ägo, som von Sydow fått från Blunt, har beteckningen 1971:506 i Svenskt porträttarkivs samlingar.

²¹ Sotheby's, 27–28 May, 2015, The Duchess: Property and Precious Objects from the Estate of Mary, Duchess of Roxburghe. <http://www.sothebys.com/en/auctions/2015/duchess-roxburghe-115317.html> (hämtad 2018-08-03).

²² Uppsala auktionskammare, Internationell kvalitetsauktion 13–15 juni 2018. Objekt nr 778: Jean Eric Rehn. Porträtt av Linné med pipa. <https://www.uppsalaauktion.se/carl-von-linne-med-pipa/> (hämtad 2018-08-02).

²³ https://www.europeana.eu/portal/sv_sök/Rehn/Klingenstierna (hämtat 2018-08-02).

Summary

The Mystery of the Portrait of Carl Linnaeus

by Jean Eric Rehn

By Åsa Henningsson

In June 2018, Uppsala University Library acquired a portrait of Carl Linnaeus. It is a wash-drawing by the Swedish artist and architect Jean Eric Rehn (1717–1793), dated 1747 or 1750. It had been lost since the eighteenth century, but was known thanks to

a lithograph made by John Samuel Templeton in London 1830. The circumstances regarding the drawing and possible copies or replicas are complicated. The aim of this essay is to gather the scattered information about the history of the drawing.

Författarens adress:

FK Åsa Henningsson, Kulturarvsavdelningen, Uppsala universitetsbibliotek, Box 510, 751 20 Uppsala. E-post: asa.henningsson@ub.uu.se.

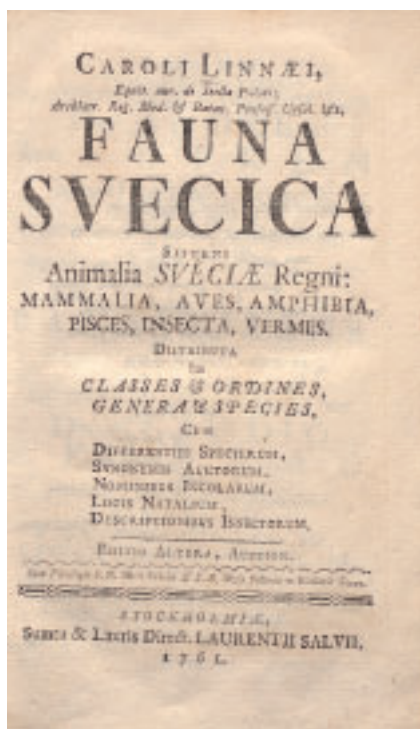
ANN-MARI JÖNSSON

Företalet till Linnés *Fauna Suecica* (1761)

Inter omnia, nunquam satis praedicanda, Orbis Terraquei Miracula, ipso Homine, nihil omnino illustrius, potius nihil. (Bland jordens alla mirakler, som aldrig tillräckligt nog kan prisas, är ingenting i varje avseende mera strålande än människan, ingenting mäktigare.)

Så inleder Carl von Linné företalet till sin *Fauna Suecica*. Den fullständiga titeln på detta arbete lyder: *Fauna Suecica Sistens Animalia Sueciae Regni: Quadrupedia, Aves, Amphibia, Pisces, Insecta, Vermes, Distributa Per Classes & Ordines, Genera & Species. Cum Differentiis Specierum, Synonymis Autorum, Nominibus Incolarum, Locis Habitationum, Descriptionibus*.¹ *Fauna Suecica* trycktes först i Leiden år 1746 och senare i en andra utökad upplaga i Stockholm 1761; den omfattade då inte mindre än 578 sidor.² Linnés holländske korrespondent Johan Fredrik Gronovius kallar verket för en ”gudomlig bok” (*Divinus Liber*), som överträffar allt han kunnat förvänta sig.³

Fauna Suecica inleds med en frontespis av Jean Eric Rhen föreställande skogsguden Fauna omgiven av hjortar och andra djur.⁴ Därefter följer titelsidan, *Fauna Suecica*, etc., några visdomsord av retorikern Quintilianus: ”Qua Praesenti Opusculo desunt suppleat Aetas” (Det som saknas i detta arbete kommer tiden att bistå med), dedikation till Anders von Höpken, Nils Palmstierna och Klas Ekeblad, företal (*Praefatio*, s. 1–7), en åtta sidor lång onummerad uppräkningslista av de zoologiska författarna till dessa djur, samt deras vetenskapliga termer på två sidor, samt ett tjugofem sidor långt register benämnt *Faunula Suecica*, ”en liten svensk fauna”, med siduppgifter var de olika djuren behandlas inne i själva arbetet.⁵ Därefter kommer de olika klasserna med sina underavdelningar (s. 1–556). Första klassen är således *Classis 1. Mammalia I. Magnates*: ”Homo Sapiens Naturae regnorum Tyrannus” (Människan, härskaren över naturens riken), som indelas i: α *Sueci* β *Gothi* γ *Fennones* δ *Lappones*.⁶ Sedan följer en lista över inte mindre än trettioen nyfunna svenska växter, som använts i utgivandet av lokalfloror.⁷ Även *Addenda* (s. 559) samt *Errata* (s. 560)

Linnés *Fauna Suecica* (1761), titelsidan.

ingår. Verket avslutas med två listor över latinska respektive svenska namn, samt två illustrationer (*Tabulae*, I–II) utförda av Carl Bergquist, med bland annat en vacker bofink (hona), *Fringilla coelebs* (Tab. II).⁸

År 1745 hade Linné publicerat sin *Flora Suecica* och följande år kom alltså den första utgåvan av *Fauna Suecica* (1746) som en zoologisk motsvarighet. Ordet "fauna" anspelar på skogsguden Faunus. Fauna uppträder ibland som hans hustru, ibland som hans dotter.⁹ Numera omfattar ordet "det samlade djurbestand, av alla arter eller av en enskild grupp, som förekommer inom ett visst område, i en viss miljö eller under en viss tidsperiod."¹⁰ Ursprungligen var det Linnés gamle lärare Olof Rudbeck den yngre (1660–1740) som hade inspirerat honom att använda just titeln *Fauna*. *Fauna Suecica* är den första översikt som någonsin skrivits om Sveriges djur med beskrivningar av sammanlagt 1 357 svenska arter. I slutet av sin andra utgåva av *Fauna Suecica* (1761) uppger Linné att han utökat sin nya utgåva med runt 1 000 djur, vilka han undersökt med oändlig möda och inte beskrivit med mindre iver, eftersom han är fullständigt övertygad om att just genom sådana beskrivningar

Linnés Fauna Suecica (1761), frontespis av Jean Eric Rhen föreställande skogsgudinnan Fauna omgiven av hjortar och andra djur.

kan arterna särskiljas på ett utmärkt sätt, så att de inte blandas samman. Vetenskapens grund vilar nämligen på en sann diagnos av arterna.¹¹ Nu uppgick således antalet arter till 2 328 med beskrivningar och hänvisningar till tidigare forskare och deras namn. Det är viktigt att framhålla att *Fauna Suecica* även är den första lokalfaunan.

I företalet till arbetet beklagar sig Linné över det faktum att zoologin inte är lika väl utvecklad som botaniken. Linné samlade visserligen det mesta av materialet själv under sina exkursioner, men av verket framgår att han också kunnat använda sig av till exempel Rudbeck den yngres fågelillustrationer (73. *Strix capite laevi; corpore luteo. Rudb. pict. ... Habitat Upsaliae rarius. Rudbeck.*), s. 25, och Peter Artedis fiskbeskrivningar (374. *Cyprinus, Aphya ... Art. gen. 4. syn. 13. spec. 30*), s. 131. Vi vet att Linné även fick insekter från Charles de Geer på Leufsta (1720–1778). I ett brev till Kungliga vetenskapsakademien av år 1749 skriver Linné nämligen att han arbetat i tjugo år med sin *Fauna* för att utplåna alla tidigare fabler med sina egna upptäckter: ”Utom de förre Authorer wet jag ingen i Sverige, knapt och någon i hela Europa, som här på lagt sin tid. Jag allenast har uti 20 åhr arbetat här utinnan, och på det jag mötte få utmönstra de gambles fabler och införa nya decouverter, har jag inga möda här på sparat och där på gifwit en prodromus uti Fauna suecica, sedan CammarH[erre] De Geer lättat mig med Insect-historien, den han gjort till sitt.”¹² Därtill kom Johan Leches (1704–1764) samlingar av mer än 500 insekter funna i Skåne. Under *Classis IV. Insecta* finns ett trettiofemtal hänvisningar till Leche som till exempel *Dermestes scanicus* (n. 437, s. 146) och den i Lund förekommande *Silpha litteralis* (n. 450, s. 148), samt den skånska *Coccinella 24-punctata* (n. 487, s. 157). Två insekter beskrivna av Daniel Rolander (1723 [1725]–1793) *Carabus* (n. 789, 220) och *Ichneumon* (n. 1617, 405) har också letat sig in i faunan. Linné var ju särskilt intresserad av insekter, vilka också beskrevs i detalj. De utförliga diagnoserna av fjärilar och skalbaggar torde dessutom kunna roa läsaren.

Fauna Suecica kan egentligen också betraktas som en fälthandbok för hur man bäst skulle bestämma svenska djur. Linné försökte här sammanställa all kunskap om den svenska faunan som dittills varit känd. Publiceringen av verket utgjorde således startpunkten för zoologin i Sverige. Under närmare hundra år skulle *Fauna Suecica* sedan utgöra referenspunkt för dem som önskade klassificera djur. Som ett litet exempel på Linnés zoologiska diagnoser kan här nämnas beskrivningen av kattdjuret, *Felis*. Här räknar Linné upp *Katta* (n. 9, s. 4), *Warglo* (n. 10, s. 4) och *Kattlo* (n. 11, s. 4):

FELIS

Felis Catus cauda elongata, corpore fasciis nigrantibus, dorsalibus longitudinalibus tribus, lateralibus spiralibus.

Felis cauda elongata; auribus aequalibus. Fn. 3.

Gesn. quadr. 98. felis vulgo Catus.

Aldrov. digit. 564. Felis.

Jonst. quadr. 180. t. 72. Felis domestica.

Charl. anom. 20 Felis.

Raj. quadr. 20 Felis.

Raj. quadr. 93. Felis vulgo Catus.

Suecis Katta.

Hospitatur in domibus cicurata; exoticæ originis.

KATTDJUR

Felis, katt, lång svans, kropp med svartaktiga ränder, tre gående längs ryggen, spiralformade sidor.

Katt med lång svans, likformade öron. Fauna, 3.

Gesner, Historia animalium de Quadrupedibus, 98. Katt, allmänt kallad Catus.

Aldrovandi, De quadrupedibus digitatis viviparis libri, 564. Katt.

Jonston, Historia naturalis de Quadrupedibus, 180. t. 72. Domesticerad katt.

Charleton, Onomasticon Zooicum, 20. Katt.

Ray, Synopsis animalim Quadrupedum & Serpentum, 20. Katt.

Ray, Synopsis animalim Quadrupedum & Serpentum, 93. Katt, allmänt kallad Catus.

I Sverige: Katta

Katten är ett tamdjur och bor i hus; den är av exotiskt ursprung.

Betydelsen av de vetenskapliga namnen

Som nämndes betonar Linné hur viktiga de vetenskapliga namnen är. Ty det första steget av vishet är, och var, att lära känna själva sakerna. Om namnen går förlorade, har också själva kunskapen om sakerna gått förlorad, "Primus enim gradus sapientiae est & erat res ipsas nosse; nomina si perierant & rerum cognitio". Därför var uppgiften för den första människan, då hon befann sig i sitt mycket lyckliga tillstånd och skapade namnen, just studiet av zoologin. Linné berättar vidare att Gud ursprungligen gav människan en vacker plats att vara kung och herre över. Han avser förstås Paradiset eller Edens lustgård, vilken beskrivs som en förunderlig plats på grund av ett oerhört överflöd av allt det som det fanns behov av. Här fanns alla djur och alla växter – och

Linnés Fauna Suecica (1761), Tabula I, illustrationerna gjorda av Carl Bergquist.

därmed de första nöjena – djuren och växterna! De första sysslor som människan utförde i Paradiset omfattade de viktigaste delarna av den komplexa vetenskapen det vill säga att undersöka allt som skapats och att fastställa deras respektive namn. För att kunna behålla namnen som man gett dem blev det nödvändigt att fastställa distinkta beskrivningar eller skiljetecken, genom vilka arterna kunde särskiljas. För att få till stånd detta var det nödvändigt med en noggrann undersökning av de enskilda sakerna. Ja till och med Mästaren själv, som givit oss alla orden, fastän de alltså var Hans egna och Han själv skapat dem, kunde inte rätt förstå dem utan beskrivningar och specifika skillnader.

I latincitatet ovan möter vi en omskrivning av Linnés berömda ord: *Nomina si nescis, perit et cognitio rerum* ("Om man inte känner till namnen, går också kunskapen om tingen förlorad"), som också finns i *Philosophia botanica* (1751), VII, aforism 210. Detta är emellertid ett citat som förekommer redan hos biskopen och kyrkoläraren Isidorus av Sevilla (d. 636).¹³ I sina *Etymologiae*, I *De grammatica*, VII *De nomine*, 1, fastslår denne nämligen följande: "Nomen dictum quasi notamen, quod nobis vocabulo suo res notas efficiat. Nisi enim nomen scieris, cognitio rerum perit" (Det sagda namnet är liksom en beteckning/notat (*notamen*), som genom sitt ord gör sakerna kända (*notas*) för oss. Om man inte känner till namnen, går också kunskapen om tingen förlorad).¹⁴ Det Linné har gjort är alltså att endast göra om den sista versen

Linnés Fauna Suecica (1761), Tabula II, illustrationerna gjorda av Carl Bergquist.

till en hexameter! Linné menar således till exempel att namnet (*primula veris*) används liksom en beteckning (vi använder *primula veris* i skrift), vilket gör tingen (det betecknade), alltså gullvivorna, kända för oss just genom själva ordet *primula veris*. Så är också *Felis catus* ovan ett *notamen*. Utan beteckning (*notamen*) vore således alla ord i *Fauna Suecica* blott och bart ord, massor med tomma ord!

Linné ansåg i början av sin karriär att de olika arterna var oföränderliga. Senare insåg han att växterna kunde förändras genom hybridisering. I företalet till *Fauna Suecica* (1746) finner vi ett tidigt exempel på hur Linné försöker förstå relationen mellan naturens tre riken.¹⁵ Han menar att växtens allra minsta frö kan nästla sig in i stenrikets massa och förbereda de ofärdiga kropparna som anpassats efter fröet, så att de blir ädlare. Sedan kommer han in på själva gränsdragningen mellan växter och djur:

Ovum ANIMALCULI cujusdam, forte inter plantas exclusum, easdem corrumpit, assimilat & majori adhuc artificio instruit; Ut adeo crude particulae terrestres Regni Lapidei in Regno Vegetabili prius instruendae sint, quam in Regno Animalis nobilioris artificii capaces evadant; itaque Animalia plantis sunt excellentiora.

Ett slags litet djurs ägg som råkat kläckas (*exclusum*) bland växter bryter ned (*corrumpit*) dem, och får dem [växterna] att likna djuret självt och med än större

konstskicklighet förser dem med specifika egenskaper [så att de blir djurlika], så att också stenrikets konstlösa jordpartiklar först måste utrustas i växtriket innan de framträder i djurriket försedda med (*capaces*) ädlare utrustning. Därför är djuren mer framstående än växterna.

Linné för här fram sin tanke om det hela, som för övrigt förekommer i båda utgåvorna. Han räknar med att vid kontakt mellan växter och djur kan det hända att växterna påverkas och utvecklas till djur (det latinska verbet *excludere* har här betydelsen ”kläcka”). I naturen kan det således ske en utveckling från lägre till högre former inom de tre rikena.¹⁶

Kulturhistoriska notiser

I *Fauna Suecica* får vi uppgifter om alla vid den tiden i Sverige kända djur. Eftersom Linné samlat det mesta av materialet själv under sina exkursioner är hans uppgifter av stort kulturhistoriskt intresse. Detta gäller speciellt ryggradsdjuren, som ägnas största delen av sidantalet av boken. En del av djurartsbeteckningarna återges också för första gången i *Fauna Suecica*, till exempel vesslan som kallades *snömus* (*Mustela nivalis*)¹⁷ i Västerbotten (n. 18, s. 7). Linné ger också viktiga notiser om vem som till exempel inplanterat ett visst djur i den svenska faunan. Svinet (*Sus*) uppges finnas överallt, men vildsvinet (*Aper*) infördes till Öland först av kung Adolf Fredrik (n. 21, s. 8). När det gäller smutsstinkflyet (*Cimex personatus*) får vi veta att det förekommer i Stockholm. En gång infångades en larv av kommissarien Carl Alexander Clerck.¹⁸ Denna larv livnärde sig sedan på vägglössen (*Cimex lectularius*). Smutsstinkflyet, menar Linné, bör därför införas i boningshusen eftersom de är skadliga för vägglössen (n. 942, s. 252).¹⁹

Sterlett (*Acipenser*) har sin boplats i sjön Mälaren. Det var kung Fredrik I som såg till att den inplanterades där sedan den hämtats från Ryssland (n. 300, s. 108). Fisken *Cyprinus aphyia* har fötts upp av adeln i Danmark. Den uppges ha de vackraste färgerna av alla fiskar. I hela Europa är den lika vanlig som påfågeln och infördes ursprungligen till Sverige från Kina blott för adelsmännens förnöjelse. Den kallas av svenskarna för *Mudd* eller *Budd*; av dalkarlarna för *Quidd* eller *Iggling*; av västerbottningarna för *Glirr* eller *Glirren*; av västgötarna för *Gli*; av dalslänningar för *Alkuswa*; av östergötarna för *Alkutta* och av samerna för *Solfensodg* (n. 374, s. 131). *Jynx torquilla* kan heta *Göktyta* hos svenskarna, men

Sädgök hos smålänningarna. Slutligen kallas den för *Jynx* av samerna (n. 97, s. 34). Linné delger oss således också en mängd viktiga dialektala benämningar. Om vargen, *Canis lupus*, sägs att den vid den tiden (uppgiften finns med i båda utgåvorna) var allmänt förekommande i skogarna, men att den tjugosex år tidigare hade varit ganska sällsynt i Sverige (n. 6, s. 3).

Betydelsen av en översättning

Många arbeten av Linné har blivit översatta under de senaste decennierna till exempel *Flora Suecica* (*Svensk Flora*, 1986), *Clavis medicinae duplex* (*Medicinen dubbla nyckel*, 2008) för att inte nämna alla *Dissertationes* (*Valda avhandlingar*). Trots att *Fauna Suecica* är av central betydelse för att förstå framväxten av naturalhistorien i Sverige, har arbetet aldrig översatts till något modernt språk. Linné hade dessutom en omvittnat god iakttagelseförmåga när det gällde djurens levnadssätt och beteenden. Hans intresse gick långt utöver det rena beskrivandet. Följande jämförelse gör han till exempel mellan spindeln och hönan. Linné ansåg ju att fåglarna tillhörde en högre kategori: ”*Spindeln* har åtta fötter och lika många ögon. *Hönan* däremot har endast två fötter och två ögon. Likväl är ändå hönan mer framstående än spindeln. Detta omdöme är helt ovedersägligt.” Poängen är förstås att man inte kan utgå från antalet fötter, ögon, etc. för att bestämma graden av perfektion (*perfectionis gradus*) utan hur väl utrustade djuren är och kvaliteten på deras instrument.

Linné innefattar också människan i sin *Fauna* (se översättning nedan). Stycket visar Linnés stora klarsynthet. Det är ju annars Charles Darwins uttalande – ”the difference in mind between man and the higher animals, great as it is, certainly is one of degree and not of kind” – som brukar framhållas:

Nevertheless the difference in mind between man and the higher animals, great as it is, certainly is one of degree and not of kind. We have seen that the senses and intuitions, the various emotions and faculties, such as love, memory, attention, curiosity, imitation, reason, etc., of which man boasts, may be found in an incipient, or even sometimes in a well-developed condition, in the lower animals. They are also capable of some inherited improvement, as we see in the domestic dog compared with the wolf or jackal. If it could be proved that certain high mental powers, such as the formation of general concepts, self-consciousness, etc., were absolutely peculiar to man, which seems extremely doubtful, it is not improbable that these qualities are merely the incidental results of other highly-advanced intel-

lectual faculties; and these again mainly the result of the continued use of a perfect language. At what age does the new-born infant possess the power of abstraction, or become self-conscious, and reflect on its own existence? We cannot answer; nor can we answer in regard to the ascending organic scale. The half-art, half-instinct of language still bears the stamp of its gradual evolution. The ennobling belief in God is not universal with man; and the belief in spiritual agencies naturally follows from other mental powers. The moral sense perhaps affords the best and highest distinction between man and the lower animals; but I need say nothing on this head, as I have so lately endeavoured to shew that the social instincts - - - the prime principle of man's moral constitution - - - with the aid of active intellectual powers and the effects of habit, naturally lead to the golden rule, "As ye would that men should do to you, do ye to them likewise"; and this lies at the foundation of morality.²⁰

Relationen mellan Linné och Darwin kan inte vidare behandlas här, utan läsaren får i stället hänvisas till Gunnar Brobergs avhandling *Homo sapiens L. Studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära* (1975).

År 2002 fick ArtDatabanken vid Sveriges Lantbruksuniversitet i uppdrag av regeringen att genomföra det *Svenska artprojektet*. Det övergripande syftet är att hitta och beskriva samtliga flercelliga arter som förekommer i Sverige, det vill säga i praktiken att fullborda den kartläggning av landets arter som Linné en gång påbörjade. För djurriket är därför *Fauna Suecica* den naturliga referenspunkten. Verket kan således ses som en föregångare till Artdatabankens volymer av *Nationalnyckeln*. Zoologer har förvisso under de gångna 250 åren tolkat Linnés artbeskrivningar för att dels klarlägga vilka arter som ska bära de namn som han gav dels vilka arter som Linné inte beskrev och som har behövt beskrivas på nytt och namnges. Men *Fauna Suecica* innehåller mycket mer intressant information utöver de rena nomenklatoriska frågorna, såsom känd utbredning och biotopförekomst på 1700-talet. Jag håller för närvarande på med en översättning till engelska av *Fauna Suecica*, som beräknas ta tre år. En lättillgänglig och korrekt översättning kommer att utgöra grunden inte minst för spännande ekologisk, djurgeografisk och vetenskapshistorisk forskning.²¹ Översättningen av Linnés *Fauna* kommer således att ha stor betydelse för zoologi, botanik, vetenskapshistoria, agrikultur, kulturhistoria, etnologi, ekonomi, hushållning och för alla dem som är intresserade av Linné.²²

Vessla (Mustela nivalis), under sommartid (överst), under vintertid (nederst), av Linné kallad snömus. Evolutionsmuseet i Uppsala. Foto: Mats Eriksson.

Appendix:

Företalet till Linnés *Fauna Suecica* (1761) i svensk översättning

Företal

Bland jordens alla mirakler, som aldrig tillräckligt nog kan prisas, är ingenting i varje avseende mera strålande än människan, ingenting mäktigare.

Hela stenriket utgöres av kroppar, vilkas delar på ett slumpartat sätt har sammanväxt eller skilts åt och vilkas oformade massa naturen inte utformat på ett mer konstfullt sätt.

Växtens allra minsta frö, som nästlat sig in i stenrikets massa, förbereder de ofärdiga kropparna som anpassats efter fröet, så att de blir ädlare. Därför framstår växterna som mer konstfärdiga till sin natur än stenarna.

Ett slags litet djurs ägg som råkat kläckas bland växter bryter ned dem, och får dem [växterna] att likna djuret självt och med än större konstskicklighet förser dem med specifika egenskaper [så att de blir djurlika], så att också stenrikets konstlösa jordpartiklar först måste utrustas i växtriket innan de framträder i djurriket försedda med (*capaces*) ädlare utrustning.²³ Därför är djuren mer framstående än växterna.

Men om man jämför djuren sinsemellan, finner man ständigt olika grad av perfektion hos dem. Man kan räkna upp följande: *Maskar, insekter, fiskar, amfibier, fåglar, fyrfota djur (quadrupeder)*.²⁴ Jag skall utveckla saken lite närmare: *Spindeln* har åtta fötter och lika många ögon. *Hönan* däremot har endast två fötter och två ögon. Likväl är ändå hönan mer framstående än spindeln. Detta omdöme är helt ovedersägligt. Ty hönan måste anses perfektare eftersom den med färre verktyg kan åstadkomma mycket som spindeln med större utrustning knappast förmår genomföra. Likaledes kan på intet sätt en insekt likt *fjärilen* placeras i samma grupp som en mask som *blodigeln* och en fisk som *laxen* jämföras med fjärilen, [s. 2] och en fågel som *örnen* med laxen, och slutligen kan inte *oxen* eller *lejonet* överträffa örnen på ett sådant sätt att de fyrfota djuren kan bli mycket mera fulländade än alla de andra djuren. Men när det gäller att demonstrera denna sak, som i sig själv är uppenbar, skall jag verkligen inte bli långgrandig.

Att jag bland de fyrfota djuren vågar ta upp *människan*, kommer i sanning ingen med rätta att kunna klandra mig för. Människan är tvivelsutan varken

sten eller växt, utan ett djur. Ty på ett sådant sätt lever hon och rör sig. Men hon är verkligen inte en *mask*, ty då skulle hon sakna huvud och hjärna. Hon är inte en *insekt*; då skulle hon ha haft känselspröt. Hon är inte en *fisk*, eftersom hon saknar fenor. Hon är inte heller en *fågel*, då hon inte har fjädrar. Alltså är hon *ett fyrfota djur*. Hon har en mun, som är konstruerad likt den som finns hos alla övriga fyrfota djur. Slutligen har hon fyra fötter; fastän hon går på två av dessa, har hon två som hänger framtill. Förvisso, om jag skall vara ärlig, har ingen naturalhistoriker på vetenskapliga grunder hittills kunnat gräva fram en skapelse, med hjälp av vilken människan kan särskiljas från apan. Ty det finns någonstans i världen apor, som har mindre hår än människan, som går liksom människan med två fötter, med upprätt kropp, och som använder fötter och händer som en människa, så att mycket okunniga resenärer förespråkar den uppfattningen att dessa varelser är helt och hållet ett slags människor.²⁵ Men det är talet som synes skilja människan från de övriga djuren. Detta är i sanning en förmåga (*potentia*) och förvisso ett resultat och inte ett karaktärsdrag som kommer från antal, utseende, proportioner eller hållning, så att det är mycket svårt att utforska själva saken och att få fram människans egna specifika olikhet. Men det finns något hos oss som vi inte kan se, och i detta ligger själva kännedomen om oss, nämligen [s. 3] det mycket ädla förnuftet (*ratio*), varigenom människan har ett mycket stort företräde framför alla andra djur.²⁶

Därför kan ingen vara okunnig om att människan är ett djur och att detta djur tillhör den första klassen och den första ordningen. Ty hon är mycket mer fulländad än alla övriga djur. Även om människan inte har beklädnad eller rovtänder eller hemska horn eller böjda klor eller giftiga sporrar, etc., kan hon likväl nedlägga och döda vilda lejon, giftiga ormar, glupska krokodiler, stora elefanter, enorma havsfiskar, giftiga ekorrar, ja till och med alla *fåglar* som flyger på himmelen och alla *fiskar* som havets djup innehåller, så att inte något av dessa djur som har en levande kropp kan stå emot människan. Människan framträder i världen som helt och hållet naken och obeväpnad, under det att den förutseende Skaparen givit övriga djur antingen päls eller fjädrar eller fjäll eller pansar eller skal eller taggar. Somliga har Han gett *vingar*, så att de kan flyga uppe i luften, andra *fenor* så att de kan simma i djupen, och ytterligare många andra *fötter* så att de kan springa snabbt. Människan är emellertid naken och saknar alla dessa hjälpmedel, och hon går på endast två ben. Övriga fyrfota djur kan knappt gå, och jag menar återigen knappt gå. Men Gud har gett människan en avgörande egenskap, nämligen förnuftet (*ratio*). Om människan, detta djur, klokt brukar denna egenskap, kan hon

utföra många verk som inte andra djur kan. Hon tvekar dessutom inte heller att ha synpunkter på sin egen skapare och upphovsman. Denna egenskap kan man inte se, utan den är gudomlig och härrör sig från Gud allena. [s. 4] Därför är människan den allra främsta av alla jordens invånare, som Gud har skapat, det vill säga förvisso av alla djur i varje avseende. Således har denne välvillige naturens upphovsman velat härska över människan med enastående och sann faderlig hand och vill att hon ombesörjer allt på bästa sätt.

Gud har gett detta förunderliga djur [sc. människan], såsom det visaste av dem alla, att vara kung och herre över världen och berett det en vacker plats med sin egen hand. Jag menar Paradiset eller Edens lustgård, som var en förunderlig plats på grund av ett oerhört överflöd av allt det som det fanns behov av. Här fanns alla djur och alla växter – och därmed en stor variation och en stor glädje. Alltså den första och i sanning den allra *främsta botaniska trädgården* var ett härbärge för den första fria och verkligt lyckliga människan. Se här människans allra första uppgifter och de första nöjena – *djuren* och *växterna!*

De första sysslor som människan utförde i Paradiset omfattade de viktigaste delarna av den komplexa vetenskapen. Detta innebar att undersöka allt som skapats och att fastställa deras respektive namn. För att kunna behålla namnen som man gett dem blev det nödvändigt att fastställa distinkta beskrivningar eller skiljetecken, genom vilka arterna kunde särskiljas. För att få till stånd detta var det nödvändigt med en noggrann undersökning av de enskilda sakerna. Därför var man tvungen att odla zoologien. Tvivelsutan, efter gudomlig och gemensam erfarenhet, gavs åt människan makten över övriga djur, eftersom naturen syntes ha frambringat allt annat för människans skull. Människan gjorde djuren merendels till sina redskap och brukade dem. Det skedde inte på grund av en medfödd tanke, utan erfarenheten fick lov att råda. Erfarenheterna kunde knappast förmedlas till andra utom [s. 5] med hjälp av namn, och man kan inte fastställa namnen utan beskrivning – ja till och med Mästaren själv, som givit oss alla orden, fastän de alltså var Hans egna och Han själv skapat dem, kunde inte rätt förstå dem utan beskrivningar och specifika skillnader. Ty det första steget av vishet är, och var, att lära känna själva sakerna. Om namnen går förlorade, har också själva kunskapen om sakerna gått förlorad. Därför var uppgiften för den första människan, då hon befann sig i sitt mycket lyckliga tillstånd och skapade namnen, just studiet av zoologien. Således handlar detta studium i högsta grad om naturen.²⁷

Sedan djuren och växterna börjat spridas vida över världen, och de första människorna inte kunnat finna allt inom de trånga trädgårdarna, hade

människorna alltid brist på något som man i början hade haft under sitt härskardöme. Då behövdes ett annat liv och andra seder. Då hade också det förunderliga tillfället att odla kunskapen om naturen och att jämföra de arters släkten sinsemellan som förekom i djurriket gått förlorad. För att kunna skaffa sig livets nödtröft måste man vända på varje sten och varje jordklump. Man måste vid den tiden nöja sig med en ringa kunskap. Eftersom förhållandena var så dåliga när det gällde de nya sakerna fick man treva sig fram steg för steg och det var inte konstigt att man genast hamnade i svårigheter.

Människan har sedan dess av erfarenhet börjat lära sig mera. Den som händelsevis bara har en liten åkerlapp har nödgats att varje år bruka sin jord på ett bättre sätt. Denne har inte kunnat ägna sig åt något annat än att försörja sig själv och sin familj. När det mycket lyckliga livet i Paradiset [s. 6] såväl börjat upphöra som nästan upphört, har de få som kunnat leva ett liv utan dessa bekymmer, ägnat sig, så mycket de förmått, i synnerhet åt att ge nytt ljus åt detta.

Människans flit har räckt långt när det gäller att ostört lära känna *stenarna* och jordens olika arter. Detta är fullständigt uppenbart för oss var vi än befinner oss. Under seklernas gång har kunskapen om *växterna* ökat på ett förunderligt sätt, nämligen att växterna inte flyr från vårt beskådande utan att de snarare merendels finns i samma område; speciellt har man lagt ner mycken möda på den tid, då vi började anlägga botaniska trädgårdar eller mindre paradis, där växterna kan jämföras sinsemellan.

Varför är det nu så viktigt att ägna sig åt zoologien, den vetenskap som vi sedan Adams dagar har gjort så få framsteg i. Jo, därför att *de fyrfota djuren* gömmer sig i skogarna, *fåglarna* flyger där, *fiskarna* söker sig till djupen, *amfibier*na söker sig till sina gömslen. Slutligen drar sig *insekterna* undan oss genom sitt springande, hoppande, flygande – och för att säga det rent ut – varje djur flyr för att inte beskådas av människan och finns inte likt *stenarna* och växterna på fasta platser. Detta har länge varit, och är nu fortfarande, den främsta orsaken till att den ädlaste av vetenskaper, som överensstämmer allra mest med naturen, och som är full av oskyldig glädje, ända till vår tid har fått ligga i träda och förblivit obearbetad och i oordning. På detta område är vi lika okunniga som vi är kunniga i andra vetenskaper. Om man frågar folk, vilken nytta de har haft av *stenarna* eller växterna, svarar alla att de haft mycket bruk därav. Om man däremot frågar vilket bruk de har haft av *insekterna*, blir det som om tystnad hade anbefallts. Med sammanpressad mun tiger alla! [s. 7]. Om de överhuvudtaget svarar något om Skaparens förunderliga verk, kommer de inte att vara rädda att säga att de inte haft någon nytta alls därav.

Men man har nu börjat ha exotiska djur i museernas djurparker (vilket inte sker utan stora kostnader, om djuren skall födas upp i djurparker). Jag hoppas därför att det kommer en tid för denna den allra ädlaste delen av naturalhistorien, nämligen zoologien, då den når sin efterlängtnade högsta höjd! Kanske kan senare efterföljare se till att denna naturens väv undersöks med stor lidelse i fullt dagsljus; detta är nämligen ett område som nu omges av stort mörker och i vilket vi trevande söker vår väg.

Studiet av denna vetenskap påbörjade jag för trettio år sedan; då kände jag ett måttligt och inte särskilt brinnande intresse för det. Men så småningom har detta intresse fått grepp om mig så att jag inte vill ägna mig åt något annat. Men likväl har jag ofta tänkt på poetens berömda ord:

Varför söker du dig till ett meningslöst företag?²⁸

Och mina vänner har på samma sätt avrått mig från zoologien. Därtill har mina ovänner hånat min vetenskap och skrattat, och det inte utan högdragenhet och spott. Men som det syntes dem, likväl var denna vetenskap inte utan salt. Ständigt tänkte de ändå på att man bekymrar sig om svampar och flugor. Det var därför nödvändigt att ägna sig åt zoologien. Men allt detta var ingalunda tillräckligt när det gällde att lägga hinder i vägen för det brinnande intresset för detta studium. Den lärde Rays²⁹ uttalande om zoologien har ofta stimulerat mig:

Att det är Guds verk som vi bör begrunda – i detta övar jag mig ständigt.

Att det som är skapat av gudomlig makt och konst, det bör vi undersöka – detta ägnar jag timmar och åter timmar åt.

Att det är HAN, som har fört mig in i denna värld som är full av, och ordnad med, en sådan oförklarlig [s. 8] variation av saker.

Att det är HAN, som givit mig ögon för att kunna se allt detta och ett förstånd att kunna begrunda det med.

Det är en skymf mot Gud att man hävdar att det är överflödigt och onyttigt, som man inte vågar förneka att det är HAN som har skapat.

Teologernas vedertagna trossats är att denna vår värld under månen, allt som ryms i den, har skapats för människans skull. Alltså gäller detta även insekterna.

Vad kan vara till större bruk för människan än att betänka detta och att observera och förundras över spåren av den gudomliga skapelsekonsten när det gäller att utforma insekterna.

Men om man hänför allt till kroppen och hävdar att allt är skapat för att föda, skydda, pryda eller bota denna, så gäller även detta för varje art, så att det vore lättare att visa allt genom att räkna upp det.

Om man menar att de studier är viktigare, med tanke på hur man lever i dag, som helt och hållet efterforskar människan, skall ni veta att det är genom dessa studier och undersökningar som jag vederkvicker och förnöjer mig. Den glädje som andra har i jakt, berättelser, spel, skrivande, lek, dryckenskap, den har jag i att utforska, föda upp och begrunda smådjur.

Det som man har sin glädje i, det vederkvicker och stimulerar själen, fastän det är arbetsamt.

Vi må därför inte genom mänskliga beräkningar omsorgsfullt utforska de gudomliga verken, utan vi må, ledda vid handen av Hans verk, beundra konstnären.

De stora djuren har varit lättare att skapa på grund av den lätthanterliga materien. När det gäller insekterna, som är så små och så ringa [s. 9] – vilken är då inte planen bakom, vilken kraft, till vilken utforskad perfektion är de inte skapade! Vi förundras över elefanter skuldror som kan bära upp palats, tjurars kraftfulla nackar med vilka de kastar upp det i luften som kommer i deras väg, tigrars rov och lejons man, fastän sakernas natur aldrig är mera fullkomlig än just i det lilla.³⁰ Därför ber jag att ni som läser detta fördömer den tidigare nämnda högdragenheten och betänker att när man betraktar naturen kan ingenting synas överflödigt, eftersom man då skulle försmå mycket.

Noter

Jag är tacksam mot fil. dr Mats Eriksson, chef för Evolutionsmuseet i Uppsala, och fil. dr Lars Jönsson, som har låtit mig använda en text om betydelsen av Linnés *Fauna Suecica*, som de tidigare skrivit samman. Fil. lic. Ingvar Svanberg har delgivit mig många goda uppgifter, som t.ex. påpekandet om snömusen. Prof. Ulf Gärdenfors har givit mig värdefulla kommentarer om Linnés betydelse som naturlig referenspunkt för arbetet vid Artdatabanken, Sveriges Lantbruksuniversitet, Ultuna. Fil. dr Eeva Lakomaa, ordförande i Sällskapet Linnés Hammarby, docent Roland Moberg, seniorforskarer på Evolutionsmuseet i Uppsala, och docent Johnny Strand, översättare av Linnés dissertationer, har generöst låtit mig diskutera några textställen med dem i företalet till *Fauna Suecica*. Fil. dr Krister Östlund, i:e bibliotekarie vid Universitetsbiblioteket i Uppsala, har

läst översättningen i dess helhet, och därvid kommit med flera kloka påpekanden. Fil. dr John Brewer har som alltid troget rättat och förbättrat min engelska sammanfattning.

¹ "Sveriges Fauna, vilken omfattar alla djur i Sveriges rike: Quadrupeder, Fåglar, Amphibier, Fiskar, Insekter, Maskar, fördelade enligt deras klasser och ordningar, släkten och arter, med olikheter avseende arter, med författarnas synonymer, invånarnas namn, habitat och beskrivningar". Det finns en sökbar version av *Fauna Suecica* på: <http://gdz.sub.uni-goettingen.de/dms/load/img/?PID=PPN372438997>. Arbetet ingår också i Classic Reprint Series, *Fauna Suecica*, by Carl von Linné, och finns att köpa på nätbokhandeln Bokus.

² Botanisten Anders Jahan Retzius (1742–1821) verkade även som zoolog och skrev flera

läroböcker t.ex. *Inledning til djur-riket efter ... Linnés lärogrunder* (1772). Av honom har vi också kvar en ofullbordad ny upplaga av *Linnés Fauna Suecica* (pars prima, Leipzig 1800), som visar vad man då kände till om den svenska djurvärlden.

³ Johan Frederik Gronovius till Linné, 6 juli 1746, *The Linnaean Correspondence*, linnaeus.cr8.net, letter Lo720.

⁴ Se Otto Gertz, "Artemis och hinden. Frontispisplanen i Linnés Fauna Suecica", *SLÅ* 1948, 13–37; Gunnar Broberg, "Naturen på bild. Anteckningar och linneanska exempel", *Lychnos* 1979–1980, 248–254.

⁵ Quintilianus, *Institutio oratoria*, bok 12, 6,3. *Qua* är feltryck för *Quae*; Anders Johan von Höpken (1712–1789), greve, serafimerriddare och politiker; Nils Palmstierna (1696–1766), friherre, militär och riksråd; Claes Ekeblad d.y. (1708–1771), greve, riksråd och kanslipresident mellan åren 1761–1765; *Auctores zoologi, Mammalia, Aves, Amphibia, Pisces, Insecta, Vermes, Termini Artis, Quadrupedia, Aves, Amphibia, Pisces, Insecta*.

⁶ "α SUECI e variis Nationibus europaeis mixti. β GOTHII Corpore proceriore, Capillis albidis, Oculorum iridibus cinereo-caerulescentibus. γ FENNONES Corpore toroso, Capillis flavis prolaxis, Oculorum iridibus, nigricantibus. δ LAPPONES corpore parvo, Capillis nigris brevibus rectis, Oculorum iridibus nigricantibus. Hospitantur SUECI α, imprimis in Urbibus populosioribus. GOTHII β, in remotissimis provinciis, imprimis inter Smolandiam & Blekingiam. Dalekarliam inhabitantes cum his in variis conveniunt, sed & in variis differunt. FENNONES γ, ab orientali plaga sinus Bothnici. LAPPONES δ, e gente Samojedica orti, intra Lapponia sylvas per hyemes & inter alpes per aestates, semper in casis & tentoriis, absque domibus, palatiis, viis, sepimentis, cerealibus, vitam agentes pastoritiam inter Tarandos, pecora his apud nostrates propria" (Svenskarna är en blandning av olika europeiska folk. Göterna är tämligen långa, med ljus hår, ögonens iris skiftar i grått och blått. Finnarna har muskulösa kroppar, långt ljus hår, ögonens iris är svar-

ta. Samerna är korta, med kort rakt svart hår, ögonens iris är ganska svarta. Svenskarna (α) bor i synnerhet i städer med många människor. Göterna (β) bor i avlägsna områden, i synnerhet mellan Småland och Blekinge. De som bebor Dalarna har vissa likheter med dessa men också olikheter. Finnarna (γ), kommer från Bottniska vikens östra område. Samerna (δ), härstammar från Samojedien; de bor mellan Lapplands skogar under vintern och i alperna under sommaren, alltid i kåtor och tält, utan hus, palats, vägar, inhägnader eller säd; de lever sitt liv som herdar bland renarna; deras boskap liknar den som finns hos oss).

⁷ *Florae Suecicae Novitiae*, s. 557–558. De första växterna här är: 1. *Panicum sanguinale*. Osbeck *P. Hallandia*. Hasslöv. 2. *Poa bulbosa*. Törnroes *I. Sudermannia*. Nycopia. 3. *Stipa pennata*. Falk J. *P. Wisgothia*, Åsaka *Wartofta frequens*.

⁸ *Index nominum Latinorum*, s. 561–572, samt *Index nominum Suecorum*, s. 573–578; Carl Bergquist (1711–1781) utnämndes 1739 till gravör vid Kungliga Vetenskapsakademien; han utförde bl.a. ett antal kopparstick till Linnés dissertationer. Linné citerar här Johan Leche, som uppger att bofinken finns överallt i Sverige och bygger bon i små träd. Honan flyttar under vintern, medan hanen däremot stannar kvar (n. 232, s. 85). Det latinska artepitetet *coelebs* betyder just ogift/ensamstående.

⁹ *Nationalencyklopedin*, Faunus. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/faunus>.

¹⁰ *Nationalencyklopedin*, Fauna. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/fauna>. Se f.ö. Arvid Hj. Uggla, "När Linné införde namnet fauna", *SLÅ* 1949, 65–67.

¹¹ "Prior Editio anno 1746, ea vero distracta hanc auctiorem reddidi circiter Mille Animalculis, quae stupendo labore investigavi, nec minori studio descripsi, plane convictus ejusmodi descriptionibus optime inte se distingui Species ne haec confunduntur, eoque ruat artis fundamentum, specierum vera diagnosis. Upsaliae 1761." I en not i slutet av företalet.

¹² Linné till Kungliga Svenska Vetenskapsakademien och Pehr Wilhelm Wargentin [5 november 1749], <http://linnaeus.cr8.net/Letter/L1061>.

¹³ Det bör dock observeras att flera författare har varit inne på liknande tankar. Den som önskar fler referenser kan söka i *den ledande databasen för latinska texter*, Library of Latin Texts online, www.brepols.net/Pages/BrowseBy-Series.aspx?TreeSeries=LLT.

¹⁴ Se Giulio C. Lepschy, *History of Linguistics Volume II. Classical and Medieval Linguistics* (2014), 154, som utförligt diskuterar detta citat.

¹⁵ Se Arthur O. Lovejoy, *The Great Chain of Being: A Study of the History of an Idea* (New York, 1960), 227–242.

¹⁶ Om gränserna mellan växter och djur, se Gunnar Broberg, *Homo sapiens L. Studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära* (Stockholm, 1975), 74–78.

¹⁷ *Mustela nivalis* är världens minsta riktiga rovdjur och tillhör ordningen *Carnivora*.

¹⁸ Carl Alexander Clerck (1709–1765), kommissarie vid Stockholms stads bemedlingskommission, ledamot av Vetenskaps societeten i Uppsala och tillika av Vetenskapsakademien i Stockholm.

¹⁹ ”Habitat Holmiae, ubi in domo aliqua capta fuit Larva a Commissario Carolo Clerck; vicitat Cimice lectulario aliisque, ideoque ubi obtinetur, in domos introducatur cimicibus obnoxias.”

²⁰ Charles Darwin, *The Descent of Man* (1871), 85.

²¹ Ulf Gärdenfors har generöst meddelat mig uppgifterna i detta stycke.

²² Allt arbete med en modern utgåva av *Fauna Suecica* på engelska kommer att ske på frivillig basis och omfatta tre moment: själva översättningen, vetenskapliga kommentarer, register över alla djur samt biografiska och bibliografiska notiser. En styrgrupp bestående av zoologer och botanister kommer att utses. Prof. Gren Lucas, tidigare president för Linnean Society i London, har föreslagit att arbetet skall förläggas av Linnean Society. De som är intresserade av ett samarbete får gärna höra av sig till mig. Arbetet beräknas komma igång under 2019.

²³ Se ovan.

²⁴ Jag har behållit latinets kursiveringar och indelning av stycken.

²⁵ Se Broberg 1975, 153–205.

²⁶ Se ovan.

²⁷ Se ovan.

²⁸ Ovidius, *Tristia*, IV, 21: ”saepe pater dixit ’studium quid inutile temptas?’” (Min far sade ofta: ”Varför försöker du dig på ett meningslöst företag?”).

²⁹ John Ray (1627–1705), den engelska naturhistoriens fader, i företalet till *Historia plantarum* (1686).

³⁰ Plinius, *Naturalis historia*, XI, 2, § 4.

Summary

The Preface to Linnaeus’s *Fauna Suecica* (1761)

By Ann-Mari Jönsson

Linnaeus’s *Fauna Suecica* was first published in 1746. An augmented edition of 578 pages came in 1761; it was never translated into any modern language. Linnaeus recognises man in his *Fauna*, with the words “there is something that we cannot see; in this lies the very knowledge of ourselves”. This is in fact quite exceptional, pre-dating by over 100 years Charles Darwin’s often quoted statement in *The Descent of Man* (1871): “the difference in mind between man and the higher animals, great as it is, cer-

tainly is one of degree and not of kind". *Fauna Suecica* includes many cultural history notes. Regarding the wolf (*Canis lupus*), for example, it is said that this animal was frequent. However, twenty-six years earlier it had been rather rare. The fish Sterlett (*Acipenser*) lives in Lake Mälaren where King Frederick I had implanted it, after it was originally brought from Russia. Linnaeus also gives the names of the animals in the different provinces. *Cyprinus aphyra* is called *Mudd* or *Budd* in some parts of Sweden, but *Quidd* or *Iggling* by the people of Dalecarlia and *Gli* by the people of Westrogothia (Västergötland), respectively. The species designation *snömus* or *weasel* (*Mustela nivalis*) in Westrobothnia (Västerbotten, n. 18, s. 7) is introduced for the first time.

Linnaeus also discusses the importance of scientific names. Here we meet a rewriting of Linnaeus's famous words: "Nomina si nescis, perit et cognitio rerum" (If you do not know the names, the knowledge of things is lost), which is found in his *Philosophia botanica* (1751), VII, 210. However, this quote goes back to Isidore of Seville. In his *Etymologiae*, I, 7,1, he states that: "Nomen dictum quasi notamen, quod nobis vocabulo suo res notas efficiat. Nisi enim nomen scieris, cognitio rerum perit". Linnaeus also discusses the boundaries between the three kingdoms of nature and presents his thoughts about evolution: an egg of a small animal that hatched among plants breaks down them, and causes them [the plants] to resemble the animal itself and even more artificially provides those with specific characteristics [so that they become animal-like], so that the artless soil particles of the kingdom of stones must first be equipped in the plant kingdom prior to appearing in the animal kingdom equipped with noble equipment. Therefore, the animals are more prominent than the plants. Presently I am working with a translation of *Fauna Suecica* into English; it will be finished in three years. A translation will make the work available to modern research, and highlight Linnaeus as a zoologist. The work is the natural reference for all zoologists. It can be considered a precursor to the publications of *Nationalnyckeln* by the Swedish "Artdatabanken" at the Swedish University of Agricultural Sciences. To a translation of *Fauna Suecica* should be added scientific commentaries, indices of all animals, biographic and bibliographical commentaries.

Författarens adress:

Adjungerad professor Ann-Mari Jönsson, Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Box 629, 751 26 Uppsala. E-post: ann-mari.jonsson@idehist.uu.se.

ERIK HAMBERG

Rudbeckarnas botaniska böcker hos Charles De Geer i Leufsta

När Charles De Geer efter uppväxtåren i Holland vid 18 års ålder flyttade tillbaka till Sverige på försommaren 1738 medförde han 12 stora lårar med sitt bibliotek och ett antal vetenskapliga instrument, vilka sändes sjövägen.¹ Han hade 1730 fått ära järnbruket i Leufsta och nu skulle han snart få ta över ansvaret för brukskomplexet. En av De Geers lärare i Holland, som fick honom intresserad av naturvetenskaper, var den framstående holländske fysikern Pieter van Musschenbroek (1692–1761), bland annat känd för sina undersökningar av statisk elektricitet med den så kallade Leidenflaskan.² Hans äldre bror Jan van Musschenbroek (1687–1748) var instrumentmakare³ och tillverkade åtminstone ett mikroskop, ett teleskop samt en luftpump för den naturvetenskapligt intresserade ynglingen. Dessa instrument bör ha funnits med i resgodset till Sverige.⁴

Kanske förklarar detta instrumentintresse också ett bokinköp som De Geer gjorde några år senare, när han vid en bokauktion i Uppsala vintern 1741 ropade in den berömde irländske vetenskapsmannen Robert Boyles (1627–1691) *Experimentorum novorum physico-mechanicorum continuatio secunda*, utgiven i London 1680 (oktav 695). I detta arbete skildrar Boyle, känd för sina epokgörande studier av gaser, hur han dag för dag företog olika experiment för att studera såväl komprimerad luft som vacuum. Boken var även försedd med fem kopparstuckna planscher som visade den använda apparaturen.⁵ Boken som De Geer ropade in var i oktavformat och bunden i ett enkelt pergamentband. Den hade tillhört Olof Rudbeck den yngre, som möjligen hade förvärvat volymen vid sitt besök i England i samband med utlandsresan 1687–1690.⁶ På titelbladet har han antecknat ”Olof Rudb. Ol. fil.”

Efter ett långt liv avled Olof Rudbeck den yngre i mars 1740, när han just hade fyllt 80 år. Hans efterlämnade bibliotek hörde inte till de största i Uppsala, men det innehöll ett betydande antal naturvetenskapliga böcker.

Förmodligen hade många av dessa ursprungligen införskaffats av fadern, Olof Rudbeck den äldre, och sedan hade han själv fortsatt att köpa in böcker, bland annat i botanik. Inför försäljningen blev boksamlingen inventerad i juni 1740 av universitetets bibliotekarie Andreas Norrelius (1679–1749) tillsammans med den gamle medicinprofessorn Lars Roberg (1664–1742).⁷ Den senare var själv en stor boksamlare och förmodligen var hans eget bibliotek ett av de största i Uppsala på sin tid.⁸

Måndagen den 23 februari 1741 inleddes bokauktionen efter Olof Rudbeck den yngre. Katalogen, som omfattade 1 999 utrop med böcker, 99 manuskript och sex poster med ”diverse saker”, trycktes i Stockholm, men auktionen ägde rum i Uppsala.⁹ Det är inte känt huruvida Charles De Geer själv var på plats när böckerna såldes, men man kan förmoda att så verkligen var fallet, med tanke på de många böcker som han köpte in. Totalt förvärvade han ett sextio-tal arbeten vid auktionen efter Rudbeck den yngre, varav hälften utgjordes av botaniska verk. En summarisk genomgång av bokauktionskatalogen ger vid handen att så många som mellan 150 och 160 botaniska arbeten gick under klubban. Däri räknas även några ”kräuter- eller örteböcker”, där växterna behandlades från ett farmaceutiskt eller medicinskt perspektiv.¹⁰

En del av de botaniska böckerna hade med säkerhet förvärvats av Olof Rudbeck den yngre, men många hade han förmodligen ärvt från fadern, som hade haft nytta av dem vid tillkomsten av *Campus Elysii* och ”Blomboken”, vilka bägge hörde till det stora projekt som avsåg att avbilda alla kända växter i världen. I några fall kan vi med säkerhet säga att vissa böcker ägts av Olof Rudbeck den äldre, eftersom de bär spår av den fatala stadsbranden i Uppsala den 16 maj 1702, då delar av Rudbecks bibliotek klarade sig, trots att hans gård vid Stora torget brann ned. Några ägarnoteringar verkar Rudbeck den äldre i allmänhet inte ha gjort i sina böcker, men marginalanteckningar förekommer ibland, till exempel i hans exemplar av Caspar Bauhins *Pinax*,¹¹ som den skarpögde Linnéforskaren Ewald Ährling upptäckte och köpte i ett antikvariat 1884. Detta exemplar återfinns numera i Uppsala universitetsbibliotek.¹²

De Geers botanikintresse

Charles De Geer köpte sålunda upp en ansenlig del av Rudbeckarnas botaniska litteratur vid denna auktion, trots att det var entomologi och inte botanik som var hans främsta intresse. Det kan finnas flera förklaringar till detta.

Möjligen ville han veta allt om de värdväxter som olika insekter utnyttjade och därför passade på att köpa in många av de botaniska verk som erbjöds och vilka han inte redan ägde. Men det kan också vara så att han hade ett mer allmänt intresse av botanisk litteratur och tog tillfället i akt att nu välja ur Rudbeckarnas rikhaltiga bestånd av framför allt äldre botaniska böcker. I De Geers bibliotek fanns det emellertid redan ett par botaniska dyrgripar som förvärvats från Rudbeck den yngre. Det rörde sig dels om *Campus Elysii* i ett pergamentband med såväl den oerhört sällsynta del ett, som del två, dels den märkliga "Blomboken", de kolorerade volymer i folioformat, en handskrift ursprungligen i tolv delar, som tillkom parallellt med den tryckta versionen, det vill säga *Campus Elysii*. Möjligt är därför att De Geer nu ville komplettera detta innehav med litteratur som i vissa fall använts som källor till dessa arbeten.¹³

Att botanik redan tidigt hörde till De Geers särskilda intressen vittnar hans omsorg om familjens trädgård vid slottet Rijnhuizen utanför Utrecht. Där ordnade han som sextonåring växterna efter den franske botanisten Joseph Pitton de Tourneforts system,¹⁴ den systematiska ordning som var förhärskande inom botaniken under det förninneanska 1700-talets första decennier. Tourneforts *Institutiones rei herbariae*, i en upplaga från 1719 i tre band, inköptes av den femtonårige De Geer i december 1735.¹⁵ Med utgångspunkt från denna då moderna systematik för att fastställa växternas släktskap, kunde De Geer ordna växterna i familjens trädgård, samtidigt som han fick ett viktigt botaniskt arbete till sitt växande bibliotek. Några år senare, när han kommit till Uppsala, kunde De Geer sålunda först köpa *Campus Elysii* och "Blomboken" och därefter, vid bokauktionen efter Rudbeck, kunde samlingen kompletteras med äldre litteratur inom detta område. I det följande kommer ett urval av dessa auktionsinköp att presenteras.

En av 1500-talets mest betydelsefulla botanister var Carolus Clusius (Charles de l'Escluse), som levde mellan 1526 och 1609.¹⁶ Han var elev till Guillaume Rondelet (1507–1566), professor i medicin i Montpellier och en av sin tids mest betydande botanister och zoologer.¹⁷ Clusius förestod en tid den kejserliga trädgården med medicinalväxter i Wien. Senare var han verksam i Leiden, där han ansvarade för den nygrundade botaniska trädgården. Clusius förenklade trädgårdens plan, skapade fyra stora kvarter för de fyra världsdelarna och indelade varje kvarter i 16 avdelningar. Växterna organiserades nu efter inbördes släktskap i stället för att ordnas efter den medicinska användningen.¹⁸ Detta var ett viktigt steg mot en mer vetenskapligt orienterad botanik.

Ett av Clusius' mer betydelsefulla arbeten behandlade floran i Österrike och Ungern, *Rariorum aliquot stirpium per Pannoniam, Austriam & vicinas quasdam provincias obseruatarum historia*, tryckt i Antwerpen 1583¹⁹ och i auktionskatalogen förtecknad som oktav 485. Detta arbete, inbundet i ett pergamentband, köptes in av De Geer för 18 öre vid bokauktionen efter Rudbeck den yngre. I detta exemplar, som uppenbarligen konsulterades vid tillkomsten av "Blomboken",²⁰ har ett tjugotal av träsnitten med växter kompletterats med noteringar i bläck av de svenska namnen, sannolikt av Rudbeck far eller son. Clusius var särskilt intresserad av exotiska växter och han kom att bli pionjär inom tulpanodlingen i Holland; likaså införde han potatisen där.²¹

Samtida med Clusius var Matthias de l'Obel (Lobelius), född 1535 och död 1616. Han var liksom Clusius elev till Guillaume Rondelet. Tidvis arbetade han också tillsammans med Clusius och var verksam som läkare och botanist i såväl Holland som i England, där han bland annat förestod en trädgård med medicinalväxter i Hackney i nordöstra London. L'Obel klassificerade växterna efter bladens form och var en föregångare till Linné såtillvida att han skilde mellan "släkte" och "familj".²²

De Geer införskaffade ett par arbeten av l'Obel vid auktionen. Bland dessa fanns *Eicones plantarum, seu stirpium, arborum nempe, fructicum, herbarum ... quæ partim Germania sponte producit: partim ab exteris regionibus allata, in Germania plantantur*, tryckt hos Nicolaus Bassæus i Frankfurt 1590 (kvarto 264, 3 daler 12 öre). Det trycktes i tvärformat, med två växtavbildningar på varje sida, där träsnitten kompletterats med namn på latin och tyska.²³ Ett snarlikt arbete, tillskrivet l'Obel, är *Icones stirpium seu plantarum tam exoticarum*, tryckt i Antwerpen 1591 (kvarto 263, auktionspris 3 daler 24 öre). Det är också tryckt i tvärformat med två växter avbildade på varje sida, men har ett register med växtnamn på latin, franska, italienska, spanska, tyska och engelska.²⁴

Vidare förvärvade De Geer ett band med l'Obels *Botanographi, siue plantarum historie physica ...* och *Dilucidæ simplicium medicament[um]orum explicationes & stirpium adversaria ...*, som bägge tryckts i London 1605 av Thomas Purfoot (folio 313, utan pris). Det förstnämnda arbetet var en farmakopé i hans lärare Rondelets efterföljd, medan det senare arbetet beskrev, systematiserade och avbildade växter. Enstaka marginalanteckningar tyder på att det använts av rudbeckarna för arbetet med "Blomboken".²⁵

En annan volym tryckt i liggande kvartoformat, med förklarande text på vänstersidan och illustrationer till höger, är *Hortus floridus in quo rariorum &*

*Dedikation från Anton Friderici till Olof Rudbeck den äldre i Jacques Philippe Cornuts Canadensium plantarum aliarumque nondom editarum historia (1635).
Foto: Erik Hamberg.*

*Sot från Uppsalabranden i maj 1702 har satt sina spår i snittet till Olof Rudbeck den äldres exemplar av Abraham Muntings Waare oeffening der planten (1672).
Foto: Erik Hamberg.*

minus vulgarium florum icones ad vivam ... delineatæ, som gavs ut av gravören Crispin de Passe den yngre (1595–1670).²⁶ Han tillhörde en holländsk familj med en rad gravörer.²⁷ Planschverket trycktes i Arnheim 1614 och innehöll 97 kopparstick, indelad efter de fyra årstiderna. Boken tilldelades nummer 266 bland kvartovolymerna i auktionskatalogen och De Geer fick betala 6 daler 4 öre kopparmynt när den ropades in vid bokauktionen i februari 1741.²⁸

Brandskadade böcker

Olof Rudbeck den äldre var på sin tid sannolikt universitetsbibliotekets störste låntagare. Efter hans bortgång kunde dödsboet i september 1702 återlämna mer än 200 böcker till biblioteket; ytterligare 50 böcker och två handskrifter hade han visserligen lånat, men de kunde inte återfinnas, utan räknades som förlorade i Uppsalabranden tidigare samma år.²⁹ I kommentarerna till sin utgåva av "Blomboken" – med ett urval från de elva volymerna – har Karin Martinsson och Svengunnar Ryman redovisat vilka botaniska böcker som Rudbeck den äldre använde vid arbetet med detta verk. Nästan samtliga av dessa böcker verkar Rudbeck ha haft i sin egen ägo. Fyra botaniska arbeten hade han till låns vid stadsbranden i Uppsala i maj 1702, nämligen Otto Braunfels *Icones herbarii vivii* från 1539, Augustus Q. Rivinus' *Introductio in rem herbariam* från 1690, Jacob Breyns *Exoticarum plantarum centuria prima* från 1678 samt delarna 3–12 av *Hortus Malabaricus*, av Hendrik van Rheede tot Drakenstein, verksam i det holländska ostindiska kompaniet. Av dessa kunde alla böcker utom Rheedes stora folianter återlämnas till biblioteket. Det sistnämnda arbetet, som i likhet med Breyns opus användes till arbetet med "Blomboken" och *Campus Elysii*, brann upp mer eller mindre fullständigt. Delarna 3–8 och 10 försvann i branden, medan delarna 9, 11 och 12 kunde räddas, dock med kraftiga brandskador. "Thesse lemnades qwar i Sterbhuuset efter the äro defecte blefne genom wådelden", heter det i den rapport om Rudbecks lån som upprättades av bibliotekarierna Laurentius Norrmannus och Johan Eenberg.³⁰ De svårt brandskadade volymerna har dock överlevt till våra dagar och lär numera finnas i Kungl. Vetenskaps-Societetens bibliotek i Uppsala.

I Uppsala universitetsbibliotek finns dock en komplett uppsättning med samtliga tolv delar av *Hortus Malabaricus*. Sannolikt har denna vid en senare

tidpunkt införskaffats till Uppsala universitetsbibliotek, för att ersätta förlusten av det exemplar som gick förlorat i branden.³¹ I detta sammanhang kan också nämnas att Rudbeck den äldre i *Campus Elysii* publicerat en mycket omfattande men påfallande knapphändig litteraturlista, som visar vilka botaniska arbeten som han konsulterat för sitt stora botaniska projekt. Den upptar drygt 200 referenser med botaniska författare.³²

Ett annat imponerande botaniskt verk, som däremot överlevde stadsbranden i Uppsala, om än med betydande sotskador, fanns i Rudbecks eget bibliotek. Det var *Plantarum Horti Eystatensis* (folio 153, utan prisuppgift), sammanställt av Basilius Besler (1561–1629), apotekare och botanist från Nürnberg. Detta arbete trycktes på 1610-talet i fyra delar, en för varje årstids blommor.³³ Volymerna trycktes i stor tvårfolio och visar de växter som fanns i furstbiskopen Johann Konrad von Gemmingens trädgård i Eichstätt i Bayern. Det sotskadade skinnbandet innehåller sommarens och vinterns (!) blommor och är kolorerat, i motsats till det andra bandet, med vårens och höstens blommor, som är bundet i pergament. Det senare bandet är helt annorlunda och har inte alls samma sotskador. Det kan ha undgått brandröken, eller införskaffats av Rudbeck den yngre vid ett senare tillfälle. Bägge volymerna förvärvades av Charles De Geer vid auktionen 1741. Beslers arbete användes också vid tillkomsten av "Blomboken".³⁴

Bland Olof Rudbeck den äldres brandskadade böcker fanns ytterligare botaniska arbeten som hamnade i De Geers bibliotek. Ett av dessa är *Canadensium plantarum aliarumque nondum editarum historia* från 1635 (kvarto 214, auktionspris 3 daler), författat av den franske läkaren och botanisten Jacques Philippe Cornut (1606–1651).³⁵ I detta arbete lämnas en tidig beskrivning av Nordamerikas flora. Det här exemplet, vilket också användes vid "Blombokens" tillkomst,³⁶ kan med säkerhet knytas till Rudbeck den äldre, eftersom det har en dedikation till honom från Anton Friderici, som är daterad 1671. Friderici var en tysk läkare, verksam i Hamburg fram till 1672, då han flyttade till Stockholm. Där blev han medlem av Collegium medicum.³⁷

Ett annat sotskadat arbete är *Waare oeffening der planten* av holländaren Abraham Munting (1626–1683), tryckt i Amsterdam 1672 (kvarto 230, 2 daler).³⁸ Det omfattar tre avdelningar och behandlar träd, buskar, kryddor och lökväxter. Munting var professor i botanik i Groningen, där han ansvarade för den berömda botaniska trädgården, av samtiden kallad "Groningens paradis".³⁹ I just detta exemplar har Rudbeck den äldre längst upp på den främre pärmens insida noterat att han infört uppgifter från denna bok till sitt eget

Färglagda träsnitt med nejlikor i Rembert Dodoens' Stirpium historiae pemptades sex, sive libri xxx (1583). Foto: Erik Hamberg.

STIRPIVM HISTORIÆ PEMPTADIS SECVNDÆ

LIBER TERTIVS,

DE SYLVESTRIBVS FLORIBVS,
AC NONNVLIS ALIIS.

PRÆFATIO.

SYLVESTRIBVS nobis dicantur flores, qui in arvis, agris, vrbibus, montibus, bos, sylvis, pratis, et palustribus sponte nascuntur; ad hortos vero varios ad-
mittuntur, utpote ad horum ornatum nihil aut exiguum sumitur; nec idcirco negari potest desiderari. Sane rariore ex his plerique coronantur, quibus ad coronas ornandas vtilitas obsequio ostentat; multi ad medicamentorum ma-
nificationem faciunt. Præter his vera sunt et hortensis nonnulli aduulsi, quæ
conspicua et congrua ad se pertrahuntur.

Præterea autem in hoc libro aliquos syluestres, qui propter nomen eorum vicia, aut
quoniam in arvis et sylvis nascuntur, aut prima acrisse, aut ad alium opus potius de causa
translati sunt. Itæ sit ut ad quosdam aliquos classis subinde referantur, quæ alio de feribz potius
sentiant. Quod etiam deinde statim monuisse satis sit.

Inc.

De Iride.

Cap. I.

Iridis almaricæ.

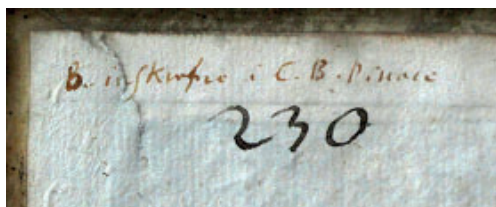

IRIDIS species, colore floris differentes, complures esse. Dioscorides manu-
scrisse ostendit. Flores siquidem, aut, varij, aut candidi, aut lutei, aut nigri, aut pur-
purei, aut cyanei. Quam ceteris diueris itatem, nec in vno flore, vti Andreas La-
CUNA existimauit, sed in differeñtibus reperi, ipsa observatione constat. Reman-
etiam testis est Antonius Musa, qui à se conspectos in Illirico Iridis flores, præ-
sentia

X

166716

Färglagda träsnitt med iris i Rembert Dodoens' Stirpium historiae pemptades sex, siue libri xxx (1583). Foto: Erik Hamberg.

På pärmens insida av Abraham Muntings Waare oeffning der planten (1672) syns Olof Rudbeck den äldres notering "B[lommorne] inskrefne i C. B. Pinax". Därunder numret "230" som hänvisar till bokauktionskatalogen 1741. Foto: Erik Hamberg.

referensexemplar av Caspar Bauhins *Pinax theatri botanici*, utgångspunkten för arbetet med "Blomboken". Det kan också nämnas att De Geers exemplar av *Campus Elysii* också uppvisar skador från Uppsalabranden 1702, något som tidigare uppmärksammats av Martinsson och Ryman.⁴⁰

Trädgårdsbeskrivningar

Beslers berömda arbete beskrev växterna i en privat trädgård. Ytterligare ett par böcker som behandlade växter i särskilda trädgårdar köptes in av De Geer. Samtida med Basilius Besler var Tobias Aldini, botanist och livläkare hos kardinal Odoardo Farnese i Rom.⁴¹ Han står som författare till *Exactissima descriptio rariorum quarundam plantarum, que continentur Rome in Horto Farnesiano*, utgiven i Rom 1625 (folio 338, utan prisuppgift).⁴² Här beskrivs i sexton kapitel lika många sällsynta växter i kardinalens trädgård, illustrerade med stora kopparstick. Avslutningsvis noterades vilka sjukdomar som kunde behandlas med de beskrivna växterna. Aldini var ansvarig för kardinal Farneses trädgård, men det anses att boken är författad av läkaren och botanisten Pietro Castelli (cirka 1570–1657), professor först i Messina, senare i Rom.⁴³

I Paris och dess omgivning gjorde läkaren Denis Jonquet (1600–1671)⁴⁴ under två års tid insamlingar av växter, vilka han förtecknade i *Hortus, sive index onomasticus plantarum, quas excolebat Pariis annis 1658. & 1659*, publicerad i Paris 1659 (kvarto 220, utan pris).⁴⁵ Detta är i realiteten en alfabetiskt uppställd katalog över växter, helt utan växtillustrationer, där namngivningen till största delen följer Caspar Bauhins *Pinax theatri botanici* från 1623. Några år senare kom den kungliga trädgården i Paris att beskrivas i *Hortus regius* (kvarto 222, köpt för 1 daler 16 öre) utgiven 1666 av Antoine Vallot (1594–1671), Ludvig XIV:s livläkare under åren 1652–1671. Även detta blev en katalog utan

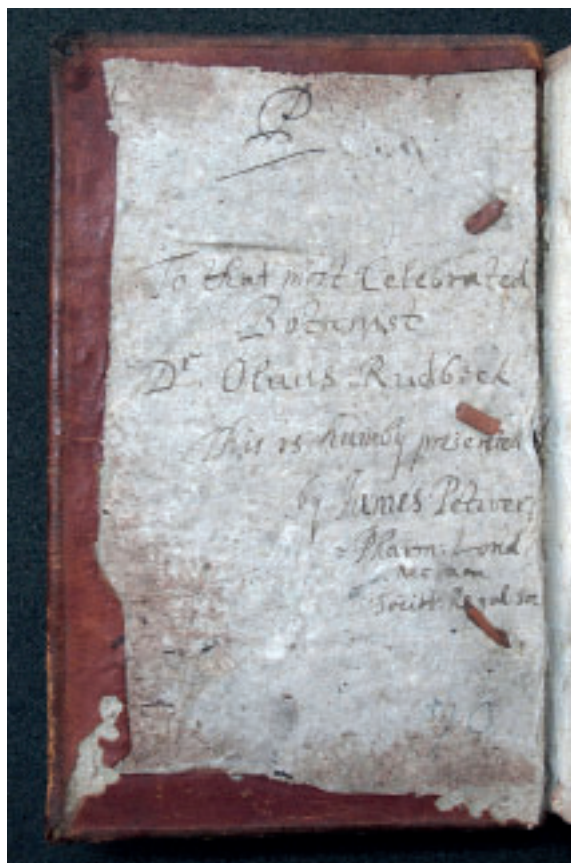
illustrationer, men med uppgifter om varifrån växtnamnen var hämtade. I sitt underdåniga företal till solkungen skrev Vallot att han hoppades kunna tillföra ytterligare tvåtusen sällsynta växter till den kungliga trädgården.⁴⁶

En liknande katalog över växter, också helt i avsaknad av illustrationer, men i stället byggd på publika och privat hållna föreläsningar under 1689, sammanställdes av Paul Hermann (1646–1695), professor i medicin och botanik i Leiden.⁴⁷ I denna volym, *Floræ Lugduno-Batavæ flores sive enumeratio stirpium horti Lugduno-Batavi*, har Rudbeck den yngre antecknat sitt namn längst ned på titelsidan och möjligen har han köpt boken på plats när den gavs ut i Leiden 1690 (oktav 181, köpt av De Geer för 1 daler 11 öre).⁴⁸ I Leiden trycktes även ett arbete av botanisten Caspar Commelin (1668–1731), *Preludia botanica ad publicas plantarum exoticarum demonstrationes, dicta in horto medico* (kvarto 219, köpt för 6 daler). Det byggde på demonstrationer av exotiska växter som Commelin utfört i Amsterdams botaniska trädgård under åren 1701 och 1702. I motsats till de nyss nämnda förteckningarna hade Commelins arbete ingående beskrivningar av växterna och det var väl illustrerat med kopparstick. I förordet hänvisade han till samtidens moderna botanister, Tournefort, Rivinus, Ray och Hermann.⁴⁹

Växter i alla väderstreck

Under 1600-talet intensifierades den inventering av växter som inleddes under senrenässansen. Såväl de stora geografiska upptäcktsresorna, som enskilda forskares studieresor till mer närliggande regioner eller fjärran länder, resulterade i nya botaniska upptäckter. Runt om i Europa och i andra världsdelar gjordes iakttagelser som ökade vetandet och initierade till nya försök att ordna och systematisera tillvaron, inte minst inom botaniken.

Cornut kunde i sitt ovan nämnda arbete skildra floran i den norra delen av den nya världen, även om han inte byggde sitt arbete på egna iakttagelser.⁵⁰ En pionjär när det gällde exotiska växter var den italienske botanisten Prospero Alpini (1553–1617). Han vistades i Kairo mellan 1581 och 1584 och publicerade flera böcker om exotiska växter. Mest berömd är han för *De plantis Ægypti liber*, som första gången utkom 1592. Den andra upplagan, illustrerad med träsnitt, trycktes 1640 i Padua. Denna gavs ut och kommenterades av den tyske anatomen och botanisten Johann Vesling (1598–1649).⁵¹ Ett exemplar

James Petivers odaterade dedikation till Olof Rudbeck den yngre i Christopher Merrets Pinax rerum naturalium Britannicarum (1667). Foto: Erik Hamberg.

av denna utgåva ingick i dödsboet efter Rudbeck den yngre (kvarto 215) och införskaffades av De Geer för 5 daler.⁵² I samma band ingick ytterligare en skrift av Alpini, *De balsamo, dialogus* samt Veslings tillägg och noteringar till *De plantis Ægypti*.⁵³ Alpinis iakttagelser vid studier av dadelpalmers fortplantning ledde till att han ses som en föregångare till fastställandet av sexualsystemet inom botaniken.⁵⁴ Ytterligare ett arbete av Alpini ropades in av De Geer, *De plantis exoticis libri duo*, författat 1614, utgivet av sonen Alpino Alpini 1627 och tryckt i Venedig 1629 (kvarto 233). Det var rikligt illustrerat med kopparstick av olika växter och kostade 3 daler 8 öre.⁵⁵ Exemplet har några understrykningar och marginalanteckningar, gjorda med bläck som dock bleknat med åren. Dessa noteringar har möjligen gjorts av Rudbeck den yngre.

Olof Rudbeck den yngres namnteckning på planschförtitelbladet till John Rays Methodus plantarum nova (1682). Foto: Erik Hamberg.

Till 1500-talets mer inflytelserika botanister hörde flamländaren Rembert Dodoens (1517–1585). Han utbildade sig till läkare, företog långa resor i Frankrike, Tyskland och Italien under 1540-talet och blev omsider hovläkare för den tysk-romerske kejsaren Maximilian II och hans son Rudolf II. Dodoens gav 1554 ut en *Cruydeboeck*, vilken översattes till flera språk.⁵⁶ År 1583 publicerades en utgåva på latin, *Stirpium historia pemptades sex, sive libri xxx*, tryckt i folioformat av Christoph Plantin i Antwerpen. Växtriket indelades av Dodoens i sex grupper, med fem avdelningar i varje grupp. Ett exemplar av denna bok, i ett förgyllt pergamentband och med delvis kolorerade träsnitt, kunde 1741 köpas in av De Geer (folio 336, utan pris).⁵⁷ Eftersom endast ett mindre antal illustrationer blivit färglagda, är det möjligt att detta utförts inom familjen Rudbeck på välbekanta växter, vid sidan av eller inför arbetet med "Blomboken".

En av de böcker som Charles De Geer förvärvade vid auktionen efter Rudbeck den yngre har en dedikation från James Petiver (cirka 1665–1718), apotekare, botanist och entomolog i London,⁵⁸ vilken lyder "To that most celebrated botanist Dr. Olaus Rudbeck". Det är oklart om det är fadern eller sonen Rudbeck som avses, men eftersom Rudbeck den yngre besökte London under sin utlandsresa, är det sannolikt han som har erhållit boken vid ett personligt möte. Kontakter mellan James Petiver och Olof Rudbeck far och son finns belagda från åren 1700 och 1701.⁵⁹ Boken som Rudbeck fick som gåva är den andra upplagan av den engelske naturforskaren Christopher Merrets (1614–1695) *Pinax rerum naturalium Britannicarum, continens vegetabilia, animalia, et fossilia, in hac insula reperta inchoatus*, utgiven i London 1667 (oktav 665, pris 4 daler kopparmynt).⁶⁰ Merret inventerar naturen i Storbritannien och förtecknar växtriket i alfabetisk ordning på latin, därefter med ett register på engelska. Djurriket och stenriket tas upp mer summariskt. Merret var en allsidig naturforskare. Han var den förste att beskriva Storbritanniens fåglar och fjärilar, intresserade sig för glastillverkning och uppfann metoden att producera mousserande vin.⁶¹

Vid bokauktionen kunde De Geer förvärva hela fyra arbeten av John Ray (1627–1705), en av Englands mest framstående botanister och zoologer under 1600-talet.⁶² År 1660 gav Ray anonymt ut en alfabetisk förteckning på latin över de växter som kunde påträffas runt Cambridge, *Catalogus plantarum circa Cantabrigiam nascentium*. Här fanns även ett engelskt-latinskt register, en förteckning över växter som han funnit på olika platser, namnens etymologi och en lista med förklaring av olika termer.⁶³ I auktionskatalogen återfanns denna bok som oktav nummer 593, såld för 16 öre.

År 1682 utgav John Ray ett arbete i litet format, *Methodus plantarum nova, brevitatis & perspicuitatis causa synoptice in tabulis exhibita*, vari han presenterade ett växtsystem som bland annat byggde på arbeten av italienaren Andrea Cesalpino (1519–1603) och tysken Joachim Jungius (1587–1657). Ray hade dessutom nära kontakter med skotten Robert Morison (1620–1683).⁶⁴ Det exemplar som såldes vid auktionen var bundet i ett pergamentband, interfolierat och försett med rudbeckska noteringar. På det graverade planschförtitelbladet, som i förgrunden visar ”Flora”, ett par putti och bakom vilka en trädgård breder ut sig, har Rudbeck den yngre noterat ”Olof Rudb. Ol. fil.”. I bokauktionskatalogen återfinns denna volym som nummer 72 bland oktaverna. Auktionspriset 1741 blev 1 daler 20 öre kopparmynt, vilket Charles De Geer har noterat på den främre pärmens insida.

Ray upprättade även en katalog över växter som fanns utanför Storbritannien, *Stirpium Europæarum extra Britannias nascentium sylloge*, utgiven i London 1694 (oktav 75). Även i detta fall är det en bok i vilken Rudbeck den yngre skrivit sitt namn i. Detta arbete förtecknade i huvudsak växter i Europa, men var även utrustat med ett appendix som tog upp sällsynta växter i bland annat Alperna, Pyrenéerna, Grekland, Kreta och Egypten. Hänvisningar finns till auctores som Clusius, Bauhin, Commelin med flera.⁶⁵ Hos Rudbeck den yngre fanns även John Rays *Synopsis methodica stirpium Britannicarum* i en tredjeupplaga från 1724 (oktav 74). Här gjorde Ray en indelning av växterna i 28 olika kategorier, vartill fogades träd och buskar. Boken innehöll även ett mindre antal kopparstuckna illustrationer.⁶⁶

Ett arbete av den italienske botanisten Paolo Boccone (1633–1704) hamnade också i Charles De Geers bibliotek. Boccone, som var född i Palermo, skrev ett arbete om sällsynta växter från Sicilien, Malta, Frankrike och Italien,⁶⁷ med titeln *Icones & descriptiones rariorum plantarum Siciliae, Melitæ, Galliae, & Italiae* (kvarto 247, pris 4 daler kopparmynt). Boken, som är försedd med ett flertal kopparstick med växter, publicerades i Oxford 1674,⁶⁸ sannolikt i samband med Boccones besök i England. Enstaka marginalnoteringar tyder på att Rudbeck den äldre använt detta exemplar för arbetet med *Campus Elysii*.⁶⁹ Noteras kan också att detta band har tydliga sot- och vattenskador från stadsbranden i Uppsala 1702.

Hänvisningar till Caspar Bauhins Pinax och Burserherbariet, gjorda av Olof Rudbeck den äldre i Augustus Q. Rivinus' Introductio generalis in rem herbariam (1690). Foto: Erik Hamberg.

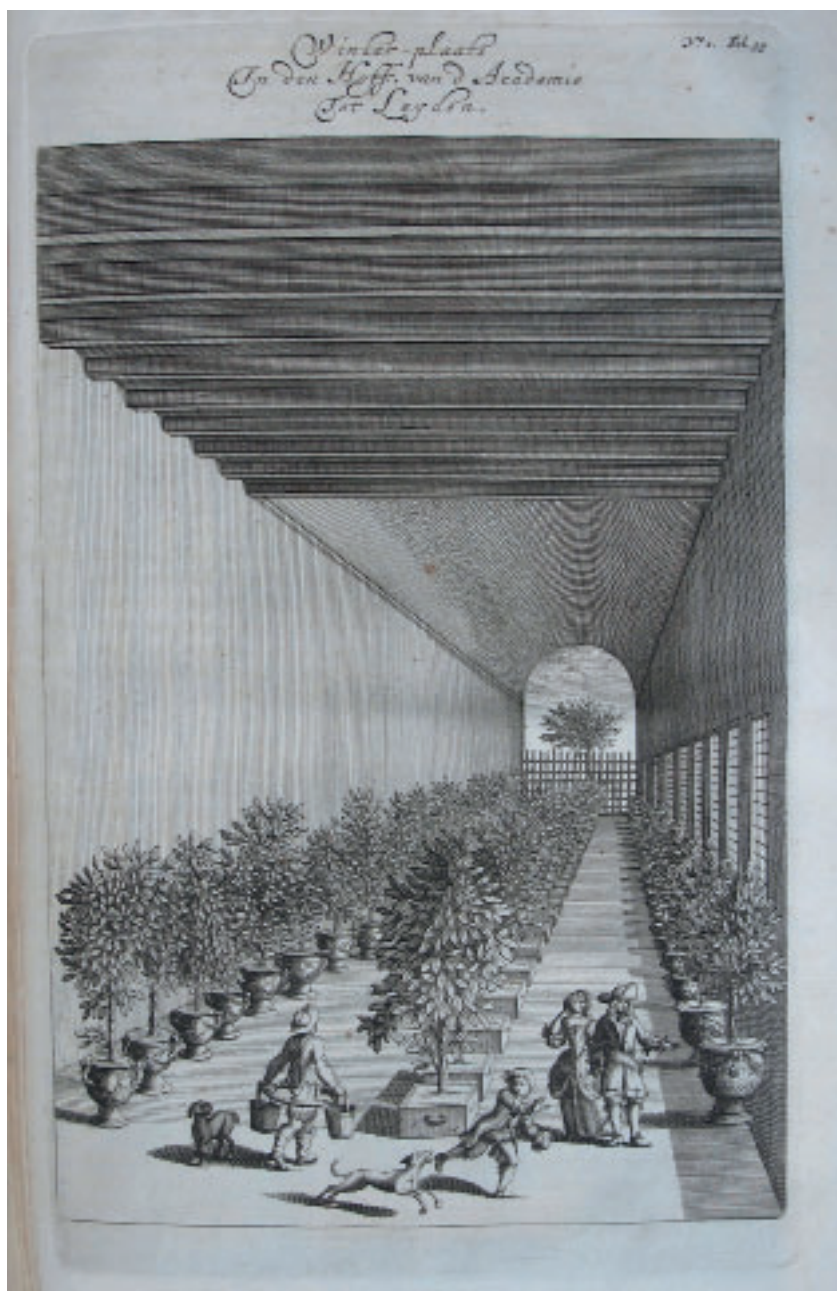
Hänvisningar till Caspar Bauhins Pinax, gjorda av Olof Rudbeck den äldre i Augustus Q. Rivinus' Introductio generalis in rem herbariam (1690). Foto: Erik Hamberg.

Förnåmliga folianter

Ett betydelsefullt och praktfullt arbete som förvärvades av De Geer var Augustus Qvirinus Rivinus' (1652–1723) *Introductio generalis in rem herbariam*, utgivet i Leipzig 1690 och försett med utmärkta kopparstuckna växtavbildningar (folio 305, utan auktionspris). Rivinus, som huvudsakligen var verksam vid universitetet i Leipzig, utgick från blommans struktur i sin systematik och han gjorde viktiga framsteg när det gällde grupperingen och namngivningen av växterna.⁷⁰ I Rudbeckarnas exemplar finns handskrivna noteringar på i stort sett samtliga av de 125 planscherne – uppenbarligen tillfogade av främst fadern, men även här och var av sonen Rudbeck – med hänvisningar till framför allt Caspar Bauhin och hans *Pinax*, men ibland även till hans bror Johann Bauhin, liksom till Cesalpino, Ray, Gessner, Breyn, Plinius den äldre, l'Obel samt Joachim Bursers herbarium. För att lättare kunna orientera sig i arbetet har alla planscher dessutom numrerats av Rudbeck den äldre.⁷¹ För Rudbeck var emellertid växtmaterialet i Bursers herbarium och Bauhins *Pinax* de främsta källorna till arbetet med "Blomboken" och *Campus Elysii*.⁷²

En annan vacker foliant har Jacob Breyn (Breyn) som upphovsman. Breyn var en affärsman och botanist i Danzig, där han levde mellan 1637 och 1697. År 1678 publicerade han *Exoticarum aliarumque minus cognitatarum plantarum centuria prima* (folio 78, utan prisangivelse) med eleganta illustrationer som utförts av kopparstickarna Isaak Saal och Johannes Bensheimer, bägge verksamma i Danzig.⁷³ Breyns arbete hörde till dem som Rudbeck den äldre använde för "Blomboken".⁷⁴ Det exemplar som kom till användning var dock universitetsbibliotekets och det återlämnades efter Rudbecks död.⁷⁵ Exemplaret som De Geer förvärvade var antagligen inköpt av Rudbeck den yngre efter 1702. Breyn var också författare till en annan bok som köptes av De Geer, *Prodromus fasciculi rariorum plantarum secundus*, tryckt i Danzig 1689 (kvarto 516, utan prisuppgift). Detta arbete var uppställt alfabetiskt och förtecknade växter som Breyn hade haft tillfälle att studera vid sina besök i Holland 1679 och 1688.⁷⁶ Nämnas kan också att Breyn tydligen hade för vana att signera alla exemplar av sina böcker. *Exoticarum ... plantarum centuria prima* var sålunda signerad på titelsidan, medan *Prodromus fasciculi rariorum plantarum* hade hans namnteckning i slutet av förordet.⁷⁷

I folioformat var också *Stirpium icones et sciagraphia* (folio 307, utan prisuppgift), ett arbete utgivet 1666 i Genève av schweizaren Dominique Chabrée (Dominicus Chabræus). Han levde mellan 1610 och 1669 och var verksam i

Interiör från ett orangeri i Jan Commelins Nederlandze Hesperides (1676). Foto: Erik Hamberg.

Yverdon som läkare och botanist. Ursprunget till *Stirpium icones et sciagraphia* var ett manuskript av Johann Bauhin,⁷⁸ vilket gavs ut av Chabrée och ordnades i 40 kapitel, eller snarare klasser. Det omfattade 592 sidor med i allmänhet sex träsnitt på varje sida. De två sista klasserna behandlade ”plantis marinis” (vattenlevande växter), respektive ”excrementa terræ, ut fungi et tubera” (jordens utsöndringar såsom svampar och tryfflar). Totalt rörde det sig sålunda om mer än 3 550 träsnitt. Dessutom tillkom ett rejält appendix och register över växter på latin, tyska, italienska och franska på ytterligare 98 sidor.⁷⁹

En annan foliant som förvärvades av De Geer hade erhållit nummer 326 i auktionskatalogen och utgjordes av två arbeten som utgavs samtidigt av bokförläggaren Marcus Doornik i Amsterdam. Bägge dessa var tryckta 1676. I bandet ingick dels *De koninglycke hovenier aanwyzende de middelen om boomen, bloemen en kruyden, te zaayen, planten, aen queeken en voort teelen*, med kopparstick av Hendrik Cause (1648–1699),⁸⁰ dels *Nederlandze Hesperides, das is, oeffening en gebruik van de limoen- en oranjeboomen; gestelt na den aardt, en climaat der Nederlanden*, författad av botanisten Jan Commelin (1629–1692).⁸¹ Causes arbete var försett med en rad kopparstick av hans hand och indelad i grupperna träd, blommor och kryddor, men det innehöll även 32 förslag till geometriska planer, huvudsakligen i symmetriska mönster, som visar hur man skulle kunna inrätta eleganta trädgårdsplanteringar till herrgårds- och slottsmiljöer.⁸² Commelins bok skildrade hur man skulle sköta citron- och apelsinträd i Holland och kunde därför vara av intresse för den som hade ett orangeri. De kopparstuckna illustrationerna visade dels citrusfrukter, dels orangerimiljöer och tunnor med träd som kunde flyttas ut sommartid.⁸³ Kanske hade Charles De Geer nytta av detta arbete i sitt eget orangeri i Leufsta?

Noter

¹ Tomas Anfält, ”Buying books by mail order. A Swedish customer and Dutch booksellers in the eighteenth century”, i Lotte Hellinga, Alastair Duke, Jacob Harskamp & Theo Hermans (red.), *The bookshop of the world. The role of the Low Countries in the book-trade 1473–1941* (London, 1999), 269.

² *Biographisch woordenboek der Nederlanden*, 12:2 (Haarlem, 1869), 1181–1184.

³ *Ibid.*, 12:2, 1181.

⁴ Anfält 1999, 266.

⁵ Robert Boyle, *Experimentorum novorum physico-mechanicorum continuatio secunda* (Londini, 1680).

⁶ Johan Ihre har i *Laudatio funebris viri ... domini doct. Olavi Rudbeckii* (Upsaliæ, 1741), 23 f. kortfattat skildrat Rudbecks besök i England. Han kom hem från sin utlandsresa strax före jul 1690. Se vidare Anders Grape, ”Själfbiografiska anteckningar af Olof Rud-

beck d.y.”, i *Bibliografiska studier tillägnade friherre Johannes Rudbeck på hans femtioårsdag den 7 mars 1917* (Uppsala, 1917), 19–32. Den 10 december 1690 behandlades i Uppsala universitets konsistorium en begäran från Olof Rudbeck d.ä. att sonen måtte efterträda honom. Sonen bör då just ha kommit hem. Hans Sallander (utg.), *Uppsala universitet. Akademiska Konsistoriets protokoll*, 19, 1688–1690. Acta Universitatis Upsaliensis. Skrifter rörande Uppsala universitet. C. Organisation och historia, 18:19 (Uppsala, 1976), 507.

⁷ Carl Magnus Carlander, *Svenska bibliotek och ex-libris*, 2:1 (2 uppl., Stockholm, 1904), 183.

⁸ Bokauktionen efter Roberg upptar 9 329 nummer. Carlander 1904, 190. *Catalogus bibliothecæ... D. Laurentii Roberg... cujus una pars, libros in forma octava, duodecima & sedecima ... publica auctione Upsaliæ die 27 octobr.... distrahetur; altera, eos, qui in folio & quarto sunt ... ad diem 23 febr. & sequ. Anni 1743 ... dividetur* (Upsaliæ, [1742]).

⁹ *Catalogus bibliothecæ ... D:n Olai Rudbeck, archiatri et profess. med. Upsaliensis ...* (Holmiæ, [1741]). En av köparna vid bokauktionen efter Olof Rudbeck var professor skytteanus Johan Ihre. Anders Grape, *Ihreska handskrifssamlingen i Uppsala universitets bibliotek*, 1. Acta Bibliothecæ R. Universitatis Upsaliensis, 6 (Uppsala, 1949), 1.

¹⁰ *Catalogus bibliothecæ ... D:n. Olai Rudbeck, archiatri et profess. med. Upsaliensis ...* (Holmiæ, [1741]).

¹¹ Caspar Bauhin, *Pinax theatri botanici* (Basileæ, 1623).

¹² Karin Martinsson & Svengunnar Ryman, *Blomboken. Bilder ur Olof Rudbecks botaniska verk* (Stockholm, 2008), 20, 26 f. (ett uppslag ur Bauhins *Pinax* med Rudbecks anteckningar), 29 f. Åhrlings redogörelse för fyndet finns i *Botaniska notiser* 1884, 64–66. Han anger där att Rudbecks exemplar av *Pinax* tidigare hade ägts av läkaren Johan Jacob Björkman, efter vilken bokauktion hölls 1882.

¹³ Se vidare Martinsson & Ryman 2008. Något exemplar av *Campus Elysi* såldes inte vid bokauktionen 1741. De Geers exemplar har ej heller något auktionsnummer.

¹⁴ Anfält 1999, 265.

¹⁵ Anfält 1999, 265, 267.

¹⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Carolus_Clusius; *Nouvelle biographie générale*, 29 (Paris, 1859; repr. Copenhagen, 1963), sp. 219–221.

¹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Guillaume_Rondelet; Rondelets viktiga bok om fiskar, *Libri de piscibus marinis*, köptes också av De Geer vid bokauktionen efter Olof Rudbeck d.y. Se vidare Erik Hamberg, ”Rudbeckarnas böcker i Leufstabruk”, i *Kulturarvsspektiv. Texter från en seminarierieserie om kulturarvssamlingar* (Uppsala, 2018), 95 f.

¹⁸ Paula Findlen, ”Anatomy theatres, botanical gardens, and natural history collections”, i Katharine Park & Lorraine Daston (red.), *The Cambridge history of science*, 3. *Early modern science* (Cambridge, 2006), 283.

¹⁹ Carolus Clusius, *Rariorum aliquot stirpium per Pannoniam, Austriam & vicinas quasdam prouincias obseruatorum historia* (Antverpiæ, 1583).

²⁰ Martinsson & Ryman 2008, 85, som anger att fyra arbeten av Clusius kom till användning när arbetet pågick med ”Blomboken”.

²¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Carolus_Clusius; *Nouvelle biographie générale*, 29 (Paris, 1859; repr. Copenhagen, 1967), sp. 219–221.

²² https://en.wikipedia.org/wiki/Matthias_de_Obel; *Nouvelle biographie générale*, 31 (Paris, 1862; repr. Copenhagen, 1967), sp. 419.

²³ Matthias de l’Obel, *Eicones plantarum, sev stirpium, arborum nempe, fructicum, herbarum ... quæ partim Germania sponte producit: partim ab exteris regionibus allata, in Germania plantantur* (Francofvrti ad Mœnvum, 1590).

²⁴ [Matthias de l’Obel], *Icones stirpium sev plantarum tam exoticarum, quam indigenarum, in gratiam rei herbariæ studiosorum in duas partes digestæ* (Antverpiæ, 1591). Det har hävdats att denna bok har sammanställts av boktryckaren Christoph Plantin för läkaren Severinus Gobelius. Se vidare https://en.wikipedia.org/wiki/Matthias_de_Obel.

²⁵ Matthias de l’Obel, *Botanographi, siue plantarum historie physicae ...* (Londini, 1605); Pierre Pena & Matthias de l’Obel, *Diluvide simpli-*

civm medicamen[t]orum explicationes & stirpium adversaria ... (Londini, 1605); Om Pierre Pena (1535–1605), se https://en.wikipedia.org/wiki/Matthias_de_l%27Obel.

²⁶ Crispin de Passe, *Hortus floridus in quo rariorum & minus vulgarium florum icones ad vivam ... accuratissime delineate* (Arnhemij, 1614).

²⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Van_de_Passe_family; Emmanuel Bénézit, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, 6 (Paris, 1953), 540.

²⁸ De Geers exemplar saknar en del textsidor, men är komplett när det gäller illustrationerna. Vid sökning bland digitalt återgivna exemplar på internet ser man olika varianter med text på latin, franska eller holländska.

²⁹ Förteckningen över återlämnade och förlorade böcker upprättades av professorn Laurentius Norrmannus och bibliotekarien Johan Eenberg och finns återgiven i Claes Annerstedt, *Upsala universitetsbiblioteks historia* (Stockholm, 1894), 100–109.

³⁰ Annerstedt 1894, 103, 108.

³¹ *Hortus Malabaricus* publicerades ursprungligen på latin åren 1678–1693, med bildtexter på latin, sanskrit, arabiska och malajiska. År 1689 utkom den holländska utgåvan, som dock endast kom att omfatta delarna 1–2, ett förhållande som den holländske bokhistorikern Alex Alsemgeest påpekat för mig. Dessa finns sammanbundna i ett pergamentband i UUB och lånades inte av Rudbeck.

³² Olof Rudbeck d.ä. & d.y., *Campi Elysii liber secundus* (Upsala, 1701), [iv].

³³ Basilius Besler, *Plantarum Horti Eystatensis*, [1–4] (s.l., 1613–1619); https://en.wikipedia.org/wiki/Basilus_Besler; *Nouvelle biographie générale*, 5 (Paris, 1853; repr. Copenhagen, 1964), sp. 793 f.

³⁴ Martinsson & Ryman 2008, 85.

³⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques-Philippe_Cornut; *Nouvelle biographie générale*, 11 (Paris, 1855; repr. Copenhagen, 1965), sp. 897–899; Jacques-Philippe Cornut, *Canadensium plantarum aliarumque nondum editarum historia* (Parisiis, 1635).

³⁶ Martinsson & Ryman 2008, 85.

³⁷ Johan Fredrik Sacklén, *Sveriges läkarehistoria, ifrån konung Gustaf I:s till närvarande tid*, 1 (Nyköping, 1822), 23 f.

³⁸ Abraham Munting, *Waare oeffening der planten, waar in de rechte aart, natuire, en verborgene eigenschappen der boomen, heesteren, kruiden, en de bloemen ... kenbaar gemaakt worden* (Amsterdam, 1672).

³⁹ <https://www.carolinaantiqueprints.com/blogs/artist-biographies/7179134-abraham-munting>; *Biographisch woordenboek der Nederlanden*, 12:2 (Haarlem, 1869), 1158–1160.

⁴⁰ Martinsson & Ryman 2008, 77.

⁴¹ <https://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00302140>.

⁴² <https://www.bonhams.com/auctions/22673/lot/329/>.

⁴³ https://en.wikipedia.org/wiki/Pietro_Castelli; *Nouvelle biographie générale*, 1 (Paris, 1857; repr. Copenhagen, 1963), sp. 734.

⁴⁴ https://fr.wikipedia.org/wiki/Denis_Joncquet.

⁴⁵ Denis Joncquet, *Hortus, sive index onomasticus plantarum, quas excolebat Paris annis 1658. & 1659*. (Parisiis, 1659).

⁴⁶ [Antoine Vallot], *Hortus regius* (Parisiis, 1666), "Av Roy", [iii]. En biografi över Vallot har nyligen givits ut av Natalie Hawkes, *Beyond the Sun King's bedside. Antoine Vallot and the broader identity of the premier médecin du roi in Louis XIV's reign* (Newcastle upon Tyne, 2014), vilken är tillgänglig på internet: <https://theses.ncl.ac.uk/dspace/bitstream/10443/2628/1/Hawkes,%20N.%2014.pdf>.

⁴⁷ [https://fr.wikipedia.org/wiki/Paul_Hermann_\(botaniste\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Paul_Hermann_(botaniste)); *Nouvelle biographie générale*, 24 (Paris, 1858; repr. Copenhagen, 1966), sp. 358.

⁴⁸ Paul Hermann, *Floræ Lugduno-Batavæ flores sive enumeratio stirpium horti Lugduno-Batavi ...* (Lugdunum Batavorum, 1690).

⁴⁹ Caspar Commelin, *Prælia botanica ad publicas plantarum exoticarum demonstrationes, dicta in horto medico, cum demonstrationes exoticarum ...* (Lugduni Batavorum, 1703), 8.

⁵⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques-Philippe_Cornut; *Nouvelle biographie générale*,

- 11 (Paris, 1855; repr. Copenhagen, 1965), sp. 897–899.
- ⁵¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Johann_Vesling; *Nouvelle biographie générale*, 46 (Paris, 1866; repr. Copenhagen, 1969), sp. 52.
- ⁵² Prosper Alpini, *De plantis Ægypti liber* (Patavii, 1640).
- ⁵³ Prosper Alpini, *De balsamo, dialogus, quo verissima balsami plantæ, opobalsami, carpo-balsami, & xylobalsami cognito, plerisque antiquorum atque juniorum medicorum occulta, nunc elucescit* (Patauii, 1639); Johann Vesling, *De plantis Ægyptiis observationes et notæ ad Prosperum Alpinum* (Patavii, 1638).
- ⁵⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Prospero_Alpinii.
- ⁵⁵ *Diizionario biografico degli italiani*, [2] (Roma, 1960), 529–531; Prosper Alpini, *De plantis exoticis libri duo* (Venetiis, 1629).
- ⁵⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Rembert_Doedoens; Christian Gottlieb Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, 2 (Leipzig, 1750), sp. 160 f.
- ⁵⁷ Rembert Dodoens, *Stirpium historie pemptades sex, sive libri xxx* (Antverpiæ, 1583).
- ⁵⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/James_Petiver; *Dictionary of national biography*, 45 (London, 1896), 85 f.
- ⁵⁹ Kopior av brev till Petiver i G 365, UUB (originalen i British Museum).
- ⁶⁰ Christopher Merret, *Pinax rerum naturalium Britannicarum, continens vegetabilia, animalia, et fossilia, in hac insula reperta inchoatus* (Londini, 1667).
- ⁶¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Christopher_Merret; *Dictionary of national biography*, 37 (London, 1894), 288 f.
- ⁶² https://en.wikipedia.org/wiki/John_Ray; *Dictionary of national biography*, 47 (London, 1896), 339–344.
- ⁶³ [John Ray], *Catalogus plantarum circa Cantabrigiam nascentium* (Cantabrigiæ, 1660).
- ⁶⁴ John Ray, *Methodus plantarum nova, præfatio ad lectorem* (Londini, 1682), [xii].
- ⁶⁵ John Ray, *Stirpium Europæarum extra Britannias nascentium sylloge* (Londini, 1694).
- ⁶⁶ John Ray, *Synopsis methodica stirpium Britannicarum* (Londini, 1724).
- ⁶⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Paolo_Boccone; *Nouvelle biographie générale*, 6 (Paris, 1853; repr. Copenhagen, 1964), sp. 302 f.
- ⁶⁸ Paolo Boccone, *Icones & descriptiones rariorum plantarum Siciliæ, Melitæ, Galliæ, & Italiæ* ([Oxonii], 1674).
- ⁶⁹ På s. 19 finns noteringen ”C. B. Pnx” (Caspar Bauhin, Pinax) och vid de flesta illustrationerna tillskrivet ”B”.
- ⁷⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Augustus_Quirinus_Rivinus; *Deutsche Biographische Enzyklopädie*, 8 (2. überarb. und erweiterte Ausg., München, 2007), 456.
- ⁷¹ Augustus Q. Rivinus, *Introductio generalis in rem herbariam* (Lipsiæ, 1690). Rudbeckarna hade sålunda såväl ett eget exemplar av Rivinus’ arbete, som ett annat exemplar, lånat från universitetsbiblioteket.
- ⁷² Gunnar Eriksson, *Rudbeck 1630–1702. Liv, lärdom, dröm i barockens Sverige* (Stockholm, 2002), 249.
- ⁷³ https://en.wikipedia.org/wiki/Jacob_Breyne; Jacob Breyn, *Exoticarum aliarumque minus cognitarum plantarum centuria prima* (Gedani, 1678); Emmanuel Bénézit, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs ...* (Nouv. Éd. [Paris], 1948, 1954), 1: 561, 7: 453.
- ⁷⁴ Martinsson & Ryman 2008, 85.
- ⁷⁵ Annerstedt 1894, 103.
- ⁷⁶ Jacob Breyn, *Prodromus fasciculi rariorum plantarum secundus, exhibens catalogum plantarum rariorum, anno M. DC. LXXXIIX. In hortis celeberrimis Hollandiæ observatarum* (Gedani, 1689), [iii–iv].
- ⁷⁷ Detta har observerats i såväl UUB:s exemplar, som Leufstaexemplaren.
- ⁷⁸ Jöcher 1750, 1, sp. 1819.
- ⁷⁹ Dominique Chabrée, *Stirpium icones et sciagraphia* (Genevæ, 1666).
- ⁸⁰ Emmanuel Bénézit, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, 2 (Paris, 1949), 381.

⁸¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Commelin; Jöcher 1750, I, sp. 2040.

⁸² D. H. Cause, *De koninglycke hovenier aanwyzende de middelen om boomen, bloemen en kruiden, te zaayen, planten, aen queeken en voort teelen* (Amsterdam, [1676]).

⁸³ Jan Commelin, *Nederlandze Hesperides, das is, oeffening en gebruik van de limoen- en oranjeboomen; gestelt na den aardt, en climaat der Nederlanden* (Amsterdam, 1676).

Summary

Rudbeck's Botanical Books in the Collection of Charles De Geer in Leufsta

By Erik Hamberg

In February 1741 an auction on books that had belonged to the late professor Olof Rudbeck the younger was held in Uppsala. One of the buyers was the young Charles De Geer, book collector and owner of the iron works at Leufsta in the northern part of Uppland. Charles De Geer is renowned for his knowledge and deep interest in entomology, but he was also interested in botany and bought more than 30 botanical works at this particular auction. Several of these books had earlier been in the possession of Olof Rudbeck the elder and had been used for his work with the botanical project *Campus Elysii*, planned to describe all the plants of the world, and the parallel manuscript "Blomboken" ("The Book of flowers"), now 11 volumes, with plants and flowers in water-colours.

Some of the botanical books that De Geer bought at this auction had survived the great fire of Uppsala in May 1702, with traces of soot or water. In other books notes made by Rudbeck the elder have been found, with references to the Swiss botanist Caspar Bauhin and his important work *Pinax theatri botanici*, published in 1623. These notes give new information on the development of Rudbeck the elder's own botanical work. The library at Leufsta, created by Charles De Geer in the middle of the eighteenth century, has been preserved until this day. It is now owned by Uppsala University.

Författarens adress:

FD Erik Hamberg, Walleriusvägen 9, 752 36 Uppsala. E-post: erik.n.a.hamberg@gmail.com.

MARIE-CHRISTINE SKUNCKE & TAKIGAWA YUKO

Scientific Relations between Sweden, Russia and Japan in the 1790s

Two Letters from Eric Laxman

Eric Laxman (1737–1796) and Carl Peter Thunberg (1743–1828) were both born in the eighteenth-century Swedish realm – Eric Laxman in present-day Finland. Both had ties with Japan at a time when it was a secluded empire: Thunberg, as a surgeon in Dutch service, visited Nagasaki and Edo (now Tokyo) in the 1770s; Eric Laxman, a naturalist and explorer in Russian service, organized an expedition to the northern island of Hokkaido under his son Adam Laxman's command in the 1790s. Today, both Thunberg and Laxman are better known outside Sweden, especially in Japan, than in their native land. There has been a belief among Japanese scholars that the two corresponded. This was not the case – but two letters written by Eric Laxman in the 1790s are extant in the Thunberg Collection, Uppsala University Library, where they have been found by Takigawa Yuko. Laxman's letters were addressed not to Thunberg, but to Johan Erik Norberg (1749–1818), a Swedish engineer in Russia, who forwarded them to Thunberg in Uppsala.¹ The present article will attempt to make these letters intelligible by placing them in context. The three protagonists, the sender Eric Laxman, the primary recipient Norberg and the secondary recipient Thunberg, need brief introductions.

Eric Laxman can be described as a transnational scientist. Articles about him – as Erik/Eric Laxman – are to be found in both Swedish and Finnish national biographical dictionaries, and – as Erik or Kirill Gustavovich Laxman – in Soviet/Russian works of reference.² He was born in a border area, in Nyslott (Finnish: Savonlinna) on the eastern periphery of the Swedish realm. War led to Sweden losing Nyslott to Russia in 1742, when Laxman was a child. Formally, he became a Russian subject, but Russia allowed the local population to retain its laws and institutions, while the Swedish realm

welcomed its former nationals for education and employment. Laxman attended the Swedish-language Higher Grammar School in Borgå (Porvoo) and embarked on studies at the Swedish-language University of Åbo (Turku) in 1757, at a time when natural history was flourishing there with scholars such as Pehr Kalm. Faced with utter destitution, however, the young man was forced to leave the university after just a few weeks. But his years of study in Finland laid the ground for enduring network relations.³

In search of a livelihood, Laxman was ordained as a minister in the Lutheran Church and sought employment in Russia. In the 1760s, he worked as a teacher at a German school in Saint Petersburg and, nominally, as a Lutheran minister in the Siberian mining town of Barnaul in the Altai region, though he devoted his time there mainly to natural history exploration. He corresponded with Linnaeus in Uppsala from 1764. For three decades he travelled in remote parts of the Russian empire and gained a unique knowledge of their natural history, with a special focus on mineralogy. Nevertheless, his career progressed by fits and starts, perhaps owing to his lack of formal qualifications and a somewhat unsociable personality, and his publications were limited. He became a member of the Imperial Academy of Sciences in Saint Petersburg and a professor there in 1770; among other things, he prepared the Academy's answers to questions on Siberia from the Frenchman Denis Diderot in 1773. Following personal conflicts, however, he resigned his professorship in 1780. He was dismissed from regular membership, but became an honorary member of the Academy. He was appointed a mining official in eastern Siberia, near the Chinese border, in 1780, but in 1782 he was suspended and degraded to a low rank. Catherine II pardoned him and appointed him a mineralogical traveller for the Imperial Cabinet in 1784 – mineralogy was important for the expanding Russian empire, whether it be for the mining industry or for the decoration of palaces in Saint Petersburg. The same year, he settled with his large family in Siberian Irkutsk; he co-founded a glassworks at Talzinsk (now Tal'tsy, on the Angara River south-east of Irkutsk) and conducted pioneering experiments in glass technology, while continuing his expeditions through Russia. His son's voyage to Hokkaido was to make his name famous in Japan.⁴

Eric Laxman's correspondent Johan Erik Norberg is a forgotten figure today, but played a key role in Swedish–Russian scientific networks in the 1790s. The son of a Swedish ironworks official, he had studied at the University of Uppsala and gained experience in Sweden as a naval engineer with an interest in water power. He came to Russia in 1783 at the private invitation of Prince Nikolay

A. Golitsyn, who asked him to build a hydraulic machine on his Arkhangelsky estate near Moscow. Norberg remained in Russia until 1795, travelling widely and studying various aspects of the country's economy, especially its mines. He held a travel grant from the Swedish Board of Mines (Bergskollegium), but apart from that it is not known how he supported himself during his stay. It is clear, though, that he moved with ease in the cosmopolitan scientific circles of the Russian capital – he was a member of the Imperial Free Economic Society – while actively sending information to Sweden. The Swedish ambassador in Saint Petersburg, Curt von Stedingk, recommended Norberg for promotion at home in 1792, saying that his field of expertise concerned “those industries which we have in common with Russia and where it competes with us”.⁵

Norberg's correspondent Carl Peter Thunberg was a naturalist of international renown in the 1790s. He had made a spectacular career thanks to his studies in medicine and botany at the University of Uppsala with Linnaeus as a teacher, followed by medical training in Paris. In 1775–1776 he became the first Linnaean naturalist to visit Japan, a country which in the eighteenth century was closed to Europeans with only one exception, the Dutch East India Company. Thunberg travelled as a surgeon with the Dutch company; his mission was to send plants to rich patrons in Amsterdam. In the tiny Dutch trading station of Deshima off Nagasaki his freedom of movement was restricted, but he succeeded in gathering outstanding collections thanks to his exchanges with Japanese scholars: interpreters in Nagasaki and court physicians in Edo, in particular Katsuragawa Hoshū and Nakagawa Jun'an, whom he met during the yearly Dutch embassy to the Japanese political capital. Thunberg gave the Japanese tuition in medicine, especially the preparation of drugs, while they helped him collect plants, fishes, books, coins, etc. Following his return to Sweden in 1779, Thunberg made a swift career at the University of Uppsala, where he secured the chair of medicine and botany, that of his teacher Linnaeus, in 1784. The same year he published his groundbreaking *Flora Japonica*. His correspondence networks spanned countries in Europe, Asia, North and South America, and Africa.⁶

In Eric Laxman's first letter to Norberg, in 1793, the naturalist reported on his son's expedition to Japan. When he wrote his second letter, in 1795, he was preparing for a new expedition. These were troubled years: revolutionary wars raged in Europe, Catherine II's Russia was crushing the Poles on its western border and competing above all with Britain for control of the North Pacific. The letters raise immediate questions: What information did Laxman convey in 1793 about his son's Japanese expedition? What was the destination of his

planned expedition in 1795? At the same time, the letters shed light on a number of issues: scientific network relations between Sweden and Russia in the late eighteenth century; the circulation – and sometimes distortion – of information about Japan in the outside world; Russia's growing importance as a scientific pole of attraction and the role of Western scientists in the empire's eastward expansion.⁷ Laxman's two letters, in Swedish and in translation, are appended to this article.

The Laxman Expedition to North Japan, 1792–1793

Irkutsk, Laxman's home town since 1784, was a prosperous commercial centre at a crossroads between Asian trade routes, ethnically mixed and teeming with capital. Although far from the sea, it sometimes happened that Japanese castaways settled there – the Japanese were in principle not allowed to leave their country, but were sometimes stranded on Russian territory – and Japanese was taught at a language school in the town.⁸ In Irkutsk, Eric Laxman met the merchant Daikokuya Kōdayū (1751–1828), the master of a ship carrying rice to Edo that had been caught in a storm and stranded on one of the Aleutian Islands in 1782. Kōdayū and some of his crew had survived and were brought to Irkutsk in 1789.⁹

Kōdayū applied to the Russian authorities for repatriation to Japan. Eric Laxman accompanied him to Saint Petersburg, where they arrived in February 1791. An educated and perceptive man, Kōdayū had rescued his books as well as clothing and other Japanese objects, and he had a wealth of information to provide to his Russian hosts. He was received by the Empress and various leading figures, and Catherine presented him with a gold medal and 150 ducats.¹⁰ Kōdayū's information about the closed Japanese empire was also of paramount interest to Britain. Diplomatic correspondence between Saint Petersburg and London indicates that the British tried hard to get access to Kōdayū, while Laxman fended off contacts with them and also with the Dutch.¹¹

Laxman was commissioned to write a proposal for the repatriation of Kōdayū and his fellow castaways to Japan. On 13 September 1791, Catherine II issued a ukase addressed to the governor general of Irkutsk and Kolyvan, Ivan A. Pil, which mostly followed Laxman's memorandum. The text of the decree shows that the return of the shipwrecked was a pretext for a larger venture:

The brigantine Ekaterina. According to the Japanese text, “a person sent from the Matsumae clan drew this in September of the 4th year of Kansei [1792]. A person called Akiyama Kookin copied it in the 8th year of Bunsei [1825], and it is owned by Ishii Masatsugu.” Nemuro City Museum of History and Nature.

establishing trade relations with Japan. The expedition would be funded by the Crown. It would be led by one of Professor Laxman's sons, who would make scientific observations and attempt to establish commercial relations. The ship's captain was not to be an Englishman or a Dutchman. Governor Pil was to write an open letter to the Japanese government, and gifts were to be sent in his name. Merchants from Irkutsk were to participate and take along merchandise. One aspect of Laxman's plan was rejected: he had proposed that the Amur River be secretly reconnoitred, arguing that Russian navigation of the Amur would greatly facilitate communication eastwards, but the Empress was anxious to avoid irritating the Chinese authorities, which might endanger ongoing Russian trade negotiations with China.¹²

From a diplomatic perspective, the expedition was a low-level mission, led by a mere lieutenant in the Russian navy, Eric Laxman's second son Adam, aged 26, and bringing an official letter and gifts in the name of Governor Pil, not the Empress. It was to sail from the port of Okhotsk, where Eric Laxman organized the expedition in the course of 1792. Apart from Adam Laxman, Kōdayū and two other castaways, Isokichi and Koichi, the participants included Navigator Lovtsov (the captain), Interpreter Sergeant Tugolukov, Interpreter Geodesist Trapeznikov (whose father was the Japanese castaway Kyusuke), merchants, etc.¹³

The brigantine *Ekaterina* set sail from Okhotsk on 13 September 1792 and was back on 9 September 1793. Adam Laxman's journal provides a day-by-day account of the voyage. In brief, the Russians landed in Nemuro at the north-eastern point of Hokkaido in October 1792 and spent the winter there. They at once sent a request to the governor of Matsumae, the administrative centre of Hokkaido, to inform the Edo government of their arrival and their wish to return the castaways. The shogunal government – unbeknown to Adam Laxman – feared Russian aggression from the north, and the lieutenant's journal bespeaks both mutual friendliness and curiosity at a grass-roots level, and suspicion on the part of the Japanese authorities.¹⁴

Following tough negotiations in spring 1793, the Russians sailed to Hakodate in south Hokkaido, where they arrived in July. From there, a Russian delegation – with Adam Laxman carried in a palanquin (*norimono*) – proceeded by land to Matsumae, along with a retinue of 450 Japanese. The Russians were received with generous hospitality – but negotiations in Matsumae with the Shogun's envoys Ishikawa Tadafusa and Murakami Yoshiaya proved difficult. The Japanese adamantly refused the Russian request to proceed to Edo to deliver the shipwrecked; instead, Kōdayū and his surviving fellow castaway (the other one had died of scurvy) were handed over on the spot. Attempts to embark on trade discussions were likewise rejected: such negotiations could only take place in Nagasaki. Foreigners were not allowed to land in any other place, and the Russians were to leave as soon as possible. Adam Laxman did, however, achieve one significant result: he secured permission for one Russian ship to enter Nagasaki, which was an encroachment on the Dutch monopoly.¹⁵

As the Russians left Japan, Kōdayū was taken to Edo, where he was questioned at length about his experiences in Russia. The person who interrogated him was none less than Thunberg's friend Katsuragawa Hoshū, by now a leading Japanese scholar and official. Hoshū published a book on Russia based

Adam Laxman, detail from scroll entitled: "Portraits of crew members of the Russian ship Ekaterina, which arrived in the port of Hakodate on 8 June, in the 5th year of Kansei [1793], and left on 17 July." Hakodate City Central Library.

on Kōdayū's reports (1794), which became an important work of reference in Japan, though "with its use limited to some important persons within the shogunate".¹⁶ Of this, nobody in Russia or Western Europe was aware.

Swedish–Russian Scientific Networks in the 1790s

The letters between Eric Laxman, Norberg and Thunberg are part of a pattern of scientific networks between the Swedish realm and Russia in the eighteenth century. Laxman, as has been mentioned, corresponded with Linnaeus, as did Linnaeus's pupil Johan Peter Falck, who was to commit suicide in Kazan in 1774, and the Finnish–Swedish astronomer and mathematician Anders Johan Lexell, who made a brilliant career at the Saint Petersburg Academy of Sciences. Relations between the Russian institution and its counterpart in Stockholm, the Royal Academy of Sciences, were suspended during the Swedish–Russian war of 1788–1790, but soon resumed under their respective secretaries, Johann Albrecht Euler, son of the Swiss mathematician Leonhard Euler, and Johan Carl Wilcke, a physicist born in Swedish Pomerania.¹⁷

In Laxman and Thunberg's common field of interest, natural history, exchanges were central to network relations. Letters often accompanied natural objects or books. Typically, in addition to mutual information, including gossip, a travelling naturalist would send his patrons and colleagues specimens of plants, animals or minerals, while his non-travelling correspondent might provide publications, financial help and various forms of career support.¹⁸ Manuscript correspondence in Swedish archives provides evidence of a flow of letters, seeds, occasionally animal skins etc. between Russia and the Swedish realm in the first half of the 1790s. (A systematic investigation of archives in Finland and Russia could provide a fuller picture.) Norberg was a key player here; although an engineer, he had a keen interest in natural history, and he connected scholars from different places in an obliging and efficient manner. In Sweden, he was in touch with Thunberg, whom he had met in Uppsala during a visit around 1791, as well as with Professor Anders Jahan Retzius in Lund and the wealthy amateur Clas Alströmer in western Sweden, both of them correspondents of Thunberg. Norberg sent regular reports to Wilcke and the Swedish Academy of Sciences about his own and his correspondents'

activities in Russia, and he often asked Wilcke to forward letters and consignments from himself and others to colleagues in Sweden.¹⁹

From Russia, Norberg informed his addressees in Sweden about ongoing natural history exploration in the empire. He was in regular touch with Laxman, either in person or by letter. He knew the German naturalist Peter Simon Pallas, an influential member of the Saint Petersburg Academy and something of a grand seigneur, who travelled in southern Russia and the Crimea in 1793–1794; Norberg brought about contact between Pallas and Thunberg.²⁰ While Pallas was travelling to the south, Norberg made a journey eastwards in 1793–1794 to study mining in the Urals and in the Kolyvan area, “Russia’s Peru”, with its gold, silver and copper mines. He went all the way to Ust-Kamenogorsk on the border with China (now in Kazakhstan), where he met the German apothecary Johann August Carl Sievers, a remarkably gifted young man who had been sent by the Russian College of Medicine to search for true medicinal rhubarb. Sievers, sharing the dress and life of Kirghiz nomads, had been able to penetrate into Chinese territory and make botanical discoveries.²¹

Norberg sent Wilcke a herbarium of rare plants from the Chinese border area, collected by Sievers, the Russian mining official Peter Ivanovich Shangin (who had studied botany with Linnaeus’s pupil Falck) and Norberg himself, with name labels reviewed by Laxman. Meanwhile, he entreated Thunberg to send three copies of recent botanical dissertations for his friends Laxman, Shangin and Sievers; he would gladly cover the costs if necessary. Sievers needed to determine new genera but did not have any books published after 1784.²² Norberg also sent Wilcke seeds from plants in the Barnaul region, including the tasty turban squash. In April 1794, the Swedish Academy of Sciences entrusted the seeds to Professor Olof Swartz who was in charge of its botanical garden, and in October that year Swartz showed the Academy two Siberian turban squashes grown from Norberg’s seeds. The following month, Swartz proposed Norberg as a member of the Academy, though he was not elected until 1798.²³

Eric Laxman’s letter to Norberg in December 1793

During the last few days of December 1793, Eric Laxman was at home in Irkutsk waiting for his son to arrive after his expedition to Japan. On returning

to Okhotsk in September, Adam Laxman had sent a letter to his father with news of the mission's successful outcome; his message must have reached Irkutsk in November.²⁴ Eric Laxman, in turn, reported to Saint Petersburg: he wrote on 30 November to his patron Count Bezborodko and to the secretary of the Imperial Academy of Sciences, Euler, and on 8 December to Count Vorontsov, President of the Board of Trade.²⁵ On 28 December, Laxman responded to a letter from his Swedish colleague Norberg, written in the Salair mining area north-east of Barnaul. On 20 March 1794, Norberg, by then in Yekaterinburg ("Cathrinenbourg"), forwarded Laxman's answer to Thunberg in Uppsala. The letters travelled over vast distances, testifying to the logistical skills of the writers and also to the efficiency of Russian postal connections between Siberia and Saint Petersburg.²⁶

While Laxman's letters to high officials in Saint Petersburg were written in Russian and signed "Kirila Laxman", his letter to Norberg on 28 December 1793 is in Swedish, signed "E Laxmann". His written Swedish is that of a native speaker, with an occasional Finlandism.²⁷ The letter encompasses seven quarto pages, totalling some 860 words. The greater part of the text, around 560 words, deals with the expedition to Japan. A passage of some 115 words is devoted to another expedition, that of Joseph Billings, an Englishman in Russian service. In addition, the letter's introductory and concluding sections touch on natural history exchanges, and there is also a hint at geopolitics.

In the first paragraph, Laxman, as was customary in an age of uncertain epistolary communication, recapitulates recent exchanges of letters and natural objects between himself and his correspondent.²⁸ A letter from Norberg on 27 June 1793 reached him on 14 July, and he replied on 20 July. On 23 December – five days before his present answer – a new letter from Norberg was brought to him by "Mr Siewers", that is to say the young apothecary Sievers, who must have been on his way to eastern Siberia. Norberg's letter was "from Salair", where Norberg and Sievers's mutual friend Peter Shangin was in charge of a silver mine. As regards natural history specimens, Laxman recalls a chest of beautiful minerals which he received from Norberg through his commissioner Siebert in Yekaterinburg in 1791.²⁹ At the end of the letter, he mentions that he is enclosing 255 capsules of wild seeds, including a variety of flax (*Linum perenne*) in accordance with Norberg's wish, as well as two mineral samples (zeolites) from the Baikal Mountains.

Before beginning his account of the Japanese expedition, Laxman briefly mentions "the establishment [settlement, planned settlement] of the English

on Sakhalin". There is no news of it, he says, but he promises to give Norberg his opinion about the island. It is not clear what Laxman is referring to; the British may possibly have contemplated a presence on Sakhalin as part of ongoing plans for trade between the Canadian west coast and Canton in China. Laxman's comment, together with his earlier proposal regarding Russian navigation of the Amur, suggests that he had an interest in geopolitics and strategy. There may be some truth in the description of him in a British diplomatic report as being employed by the Russian government "to examine [...] whatever regards China, the Russian Islands, Kamtschatka &c and to draw up memoirs, and plans of operation". His activities as a mineralogical traveller for the Imperial Cabinet possibly included intelligence gathering.³⁰

The Japanese expedition, Eric Laxman claims, was a complete success, at minimal financial cost. He is brimming with paternal pride: "Well, what do you think of *my* [our emphasis] Japanese Expedition?" When he wrote his letter on 28 December, he had not yet met his son, nor had he read the journal which Adam handed in to Governor General Pil in January 1794. Instead, his source must have been Adam's letter from Okhotsk.³¹ His account in Swedish generally follows his report to Euler on 30 November, though with variations on points of detail.

Japan's northern island of Hokkaido was at that time called Ezo by people from the other Japanese islands, and Matsumae by the Matsumae clan in Hokkaido. It was practically unknown in the Western world. Eric Laxman stresses that the expedition has provided new knowledge relevant to determining the geographical position of the island and exploring the land. Eric's words "which our hunters [Russian fur hunters] call the 22nd Kuril island" show that he identifies himself as a Russian. His rather confused description suggests that he is groping for the island's name; he indicates it as "Atkis [Akkeshi] after its principal harbour", and he seems to interpret "Eso" (Ezo) as referring to Hokkaido's north-eastern point or cape, in Swedish "udden". (After meeting Eric Laxman in Saint Petersburg, Norberg wrote to Thunberg in summer 1794 that the island's name was "Matmai" (Matsumae), and that the old name "Jesso" (Ezo) should be removed from all maps.)³²

Eric Laxman briefly mentions the main stages of his son's itinerary in Japan: the winter spent in "Nimuro" (Nemuro), the passage to "Chakodad" (Hakodate), the procession to "Matmai", and finally the negotiations there with the Japanese authorities. He correctly identifies "the Governor of Matmai" at the local level, and the envoys of the Shogun, "two Gentlemen of the

The Russians in a hut in Nemuro, Hokkaido. From left to right: a sailor; Interpreter Sergeant Tugolukov; the Japanese castaway Daikokuya Kōdayū (standing behind a dog); unknown man; Navigator Lovtsov; unknown man; the merchant Vlas N. Babikov; Lieutenant Adam Laxman. Tenri Central Library / Waseda University Press.

fifth [actually sixth] class of Schen-Juschi [Senyushi]”. The Russian mission had three public meetings with the Japanese, he says, and received three “papers”: an extract of the immemorial imperial law, which forbids foreigners to land in any other place than the “Nangasaki” harbour; a receipt for the return of “Kodoju” and his fellow Japanese; and official permission for one imperial Russian merchant vessel annually to enter Nagasaki harbour. The description of the three “papers” corresponds with extant documents, with one important exception: the official permission – which has been termed “the Nagasaki Permit” – allowed for one ship in all, not “annually”, to enter Nagasaki.³³ Eric Laxman’s report to Euler contained the same mistaken information about yearly visits.³⁴ Perhaps the father’s enthusiasm led him to over-interpret his son’s letter.

Laxman’s letter to Norberg contains two noteworthy points that are not included in his report to the Academy. First, he mentions that his son is bringing “two swords exceedingly beautiful, but so heavy and large that only the old hero or giant Ramunder can make use of them”. The swords – actually three of them – were a personal gift to Adam Laxman from the Japanese government, but Eric Laxman presented them to Catherine II as an official gift to her from the Japanese “emperor” (the Shogun). They are not the kind of swords that were used as diplomatic gifts, but long combat swords, *naginata*, and indeed heavy – around four kilograms each including the scabbard. The Laxman family were granted a coat of arms with three swords.³⁵

Four Russians. Scroll. From left to right: Adam Laxman; Navigator Lovtsov; Interpreter Sergeant Tugolukov; Interpreter Geodesist Trapeznikov (son of the Japanese castaway Kyusuke). Gifu Prefectural Archives, Takekawa Kyubei Family Archives. The Takekawa Kyubei were a family of wealthy timber merchants from the island of Honshū, based in Hida, north of Nagoya, in what is now the Gifu Prefecture; they traded with the indigenous Ainu people in eastern Ezo (Hokkaido) under licence from the Matsumae clan and collected documents about the island.

Second, Laxman says in a postscript that he had written, “for fun”, to “the physicians of the Japanese Emperor, whom Mr Thunberg mentions in his travels, and sent them [through his son] some rarities and thermometers etc.” It has long been known that Eric Laxman sent letters and objects to Japanese scholars in Edo; Laxman’s biographer Wilhelm Lagus, in 1880, assumed that the thermometers were a product of Laxman’s own glassworks. In his letter to Vorontsov three weeks before the one to Norberg, Laxman gave the physicians’ names as Katsuragawa Hoshū, “Kuriska Dofa” (Kurisaki Douha) and Nakagawa Jun’an.³⁶ The letter to Norberg makes it clear that Laxman, in 1792, had found the names in Thunberg’s brand-new travelogue; its third volume with the account of the journey to Edo had been published in Uppsala in 1791, and as yet there was no translation of the Swedish original. It was no doubt Norberg who supplied Laxman with a copy obtained from Thunberg.³⁷

Laxman informed Norberg of yet another expedition: Joseph Billings, an Englishman who had sailed with Captain Cook before entering Russian service, was staying in Irkutsk after returning from a voyage to Arctic Russia, the Aleutian Islands and Alaska. The Billings expedition has often come in for criticism; Norberg wrote sarcastically to Alströmer about its meagre results and exorbitant cost.³⁸ Laxman, unexpectedly, praises Billings’s achievements, even though he had been excluded in the 1780s from participating in the expedition. As the two men exchanged impressions in Irkutsk in 1793, they seem to have been on the same wavelength, with shared experiences of wandering in the wilderness under extreme conditions. Not least, they were united in their indictment of the merchant Grigorii Shelikhov, whose private company – as Ryan Tucker Jones has recently shown – was devastating human and animal populations in Russian possessions in the north Pacific. Billings had been instructed by Catherine II to investigate the company’s behaviour and found evidence of systematic and savage exactions. For Laxman, Shelikhov was a dangerous competitor for the Empress’s support. In his letter to Count Bezborodko on 30 November (which was read to Catherine II in February 1794), Laxman had warned that Shelikhov was striving to keep the whole region outside the government’s administration and that he was looking with “monopolistic eyes” at future trade with Japan. Billings and Laxman seem to have advocated a state-controlled, “enlightened” Russian expansion.³⁹

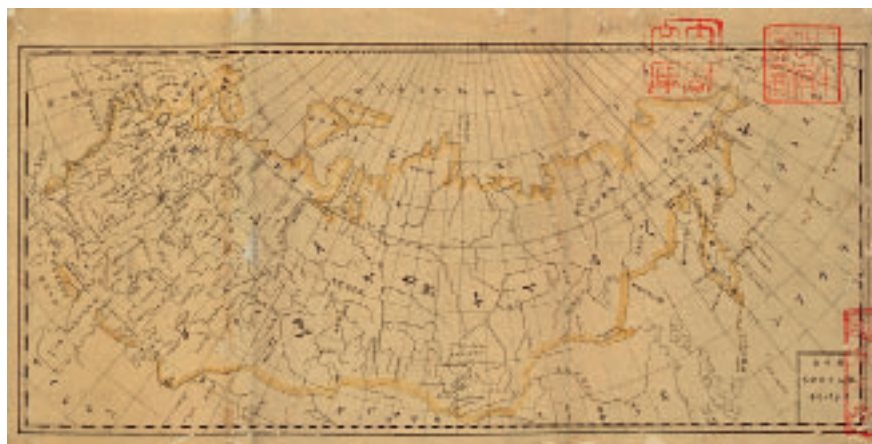
Laxman’s letter of 28 December 1793 was bound to interest Norberg’s correspondent Thunberg: it dealt with Japan, it showed that Laxman had used information from Thunberg’s travelogue, and the (mistaken) news about yearly visits

of Russian ships to Nagasaki opened up new prospects for communication with Japan. Norberg had already written to Thunberg from Barnaul in January 1794 about the successful outcome of the Laxman expedition: "I thought I should inform you speedily in case it pleases you to use this channel for correspondence with your Japanese friends."⁴⁰ On arriving in Yekaterinburg in March 1794 on his way back to Saint Petersburg from Siberia, Norberg found Laxman's letter of 28 December. He added a note on the back of the last page and forwarded the letter to Thunberg together with the seeds from Laxman, asking the Uppsala professor to share these with Baron Alströmer and Professor Retzius. Thunberg's answer to Norberg is not extant, but it was no doubt his correspondence with the engineer that spurred the professor to send an article to the Saint Petersburg Academy, a description of a genus which included a new Japanese species; the article was published in the Academy's proceedings in 1795.⁴¹

Eric Laxman's letter to Norberg in August 1795 – Towards a New Expedition

The logical sequel to the permission obtained by Adam Laxman in 1793 seemed to be a Russian commercial expedition to Nagasaki. Governor General Pil wrote a report to Catherine II advocating such an enterprise. Eric Laxman and his son were called to Saint Petersburg, where they arrived in May 1794. On 22 August/2 September, Norberg reported to Thunberg that a new expedition to Japan, funded by the Empress, would probably take place in the autumn of the following year. At that very time though (29 August 1794), Catherine II, in a letter in French to the encyclopedist Friedrich Melchior Grimm, called Adam Laxman's Japanese gifts "trifles" ("brimborions") and dismissed the idea of trade with Japan. No decision came from her. The merchant Shelikhov had plans of his own for a new Japanese expedition, and he had close ties with Governor Pil and was protected by Catherine's favourite Platon Alexandrovich Zubov. In April 1795, Norberg described Eric Laxman as still waiting in Saint Petersburg, "idle and irresolute".⁴²

In summer 1795, Norberg left Russia after more than 11 years. His application for promotion in 1792 had resulted in his being appointed a councillor of the Swedish Board of Mines the same year. He had delayed his return in order to visit Siberian mines, but in June 1795 he was at last back in Sweden.⁴³

Map of the Russian Empire. Japanese copy of a Russian map that was brought to Japan by Daikokuya Kōdayū. National Archives of Japan.

On 17 August, Laxman sent Norberg a letter from Saint Petersburg. A month later, on 14 September, Norberg, from Stockholm, forwarded Laxman's letter to Thunberg in Uppsala. It is a fairly brief message, two quarto pages total-ling some 340 words.⁴⁴ It details official rewards for the Japanese expedition of 1792–1793, conveys news and gossip about mutual acquaintances in Saint Petersburg, and includes a few lines about a planned new expedition.

Gratifications from the sovereign mattered in *ancien régime* societies; they could include preferment, monetary rewards, orders, medals and other material gifts. Laxman enumerates the favours that were bestowed on two members of the expedition, his son Adam (whom he calls “Adam Kirilovich” in the Russian style) and the merchant Vlas Babikov, as well as on two Japanese, Shinzou and Shouzou, who, being baptized, had remained in Irkutsk and taught Japanese at the language school.⁴⁵ Eric Laxman himself had been promoted to collegiate councillor in 1794, but did not advance to state councillor (which would have put him on a par with Pallas); he did, though, receive 3,000 roubles. As regards gossip, Laxman narrates with evident glee the misfortune that befell Pallas when his fine carriages broke down. The German naturalist, Laxman's all too successful colleague, was on his way to the Crimea where the Empress had endowed him with extensive estates.⁴⁶ The mention of Pallas's journey brings Laxman to his own planned expedition: “For my part, as I travel very light, I shall fulfil all that we have talked about and mentioned in the letter.”

He says that he will bring along “a draughtsman, a Mongolian Interpreter and a Journeyman Gardener”. What was the destination of Laxman’s expedition?

Wilhelm Lagus assumed in his 1880 biography that the Empress changed her mind in the course of 1795 and consented to a new Japanese expedition. He had, however, found archival evidence of a planned Laxman expedition to Central Asia. Basing himself on a Swedish newspaper article from 1795, he supposed that Laxman was going on a combined expedition, first to Central Asia and then to Japan.⁴⁷ Sources that were not available to Lagus make it possible to give a definite answer about the goal of Eric Laxman’s planned expedition when he wrote to Norberg in August 1795: it was not Japan, but only Central Asia.

The German apothecary Sievers, Norberg’s and Laxman’s friend, played a tragic role in the choice of Central Asia as a destination for Laxman. The Saint Petersburg Academy, in particular Pallas, had high expectations of Sievers. He had been appointed a corresponding member only two months earlier, in March 1795, and he was intended to travel to Bucharria and Tibet.⁴⁸ Yet on 6 April, the very day he was to leave Saint Petersburg, he took an overdose of opium and died, at the age of 32. The obituary in the proceedings of the Academy, published in 1802, attributed Sievers’s suicide to mental illness, “une maladie d’esprit”. Norberg, on the other hand, in a report to Thunberg a few weeks after the event, mentioned as a probable reason for his death the fact “that an expedition to Tibet which was planned for him was not carried into effect”.⁴⁹ A British document, unexpectedly, provides a further clue. It is a letter from Dr Matthew Guthrie, a Scottish physician who lived in Saint Petersburg, to the naturalist Sir Joseph Banks in London:

The promising young man [...] poisoned himself Soon afterwards on our Governments declining to espouse a 2^d excursion he proposed to the Same Countries, least it should give umbrage to the jealous Chinese, with whom we have been only very lately /able/ to renew a very lucrative trade, long interrupted by Some trifling misunderstanding – Still he was to have been furnished with money to prosecute his discoveries as formerly, as a private adventurer unavowed by government, which he foolishly took amiss, more a Botanist than a Politician –⁵⁰

Guthrie is a trustworthy witness. It was he, together with Pallas and Billings, who found the dead body after the suicide. According to him, the (Russian) government refused to support Sievers’s proposed expedition because it might have annoyed the Chinese and jeopardized trade relations between Russia

and China (the lucrative Kyakhta trade – Eric Laxman’s proposal regarding the Amur River had been rejected in 1791 for a similar reason). Sievers had instead been invited to travel with financial support but without government backing, “as a private adventurer”, which he did not accept.

On the basis of Guthrie’s report and Norberg’s correspondence, the following reconstruction can be attempted. Sievers, with his unique experience of natural history travel in the border area between Russia and China, was no longer alive. But Laxman was there, longing for action after a year of immobility in Saint Petersburg waiting for a decision from the Empress. He had several decades’ experience of natural history exploration in remote parts of Russia. Laxman was the person to undertake an expedition to Central Asia in Sievers’s place: “after the decease of Sievers no one could be better suited [than Laxman] for such an undertaking”, Norberg wrote to Wilcke, the secretary of the Swedish Academy of Sciences. But it should not be a government-sponsored venture, so as not to provoke the Chinese, and its destination would not be Tibet but “towards Bucharia”. Norberg, Pallas and presumably other colleagues conceived the idea of a subscription for Laxman. Norberg informed Wilcke on 3 and 8 May 1795. A circular in French which accompanied Norberg’s letter of 8 May indicated “some of [Laxman’s] friends”, “quelquesuns de ses amis”, as initiators of the project. It would be a low-budget enterprise: the estimated cost was 1,000 roubles.⁵¹ By comparison, the expenses for Adam Laxman’s expedition to Japan, which were deemed to be very low, amounted to 23,217 roubles. The Billings expedition cost over 50,000 roubles according to published documents, and probably more in reality.⁵²

According to the French-language circular, Laxman was to visit “part of the mountainous deserts [...] beyond the border of the Irtysh towards Bucharia, deserts where no Naturalist or Botanist has ever set foot, and which promise an infinity of beautiful discoveries, above all for Botany and pleasure gardens”. In his letter to Wilcke on 3 May, Norberg also mentioned the presence in Bucharia of “Lapis Lazuli”. The subscription, as the circular makes clear, was organized on the model of a shareholding society: the French term is “actions”, “shares”. The subscribers were to pay 50 roubles per share, which would give them “the exclusive right” to one part of the collections which Laxman would assemble on his journey. They were to specify whether they wanted “curiosities” (natural objects) of “all kinds” or of a “particular kind, for example Minerals, plant Seeds, dried Plants, Insects, Shrubs, etc.” The money was to be sent to State Councillor Pallas, and the traveller would deliver a

receipt.⁵³ The team, according to Laxman's letter to Norberg in August 1795, would include a draughtsman, a Mongolian interpreter and a gardener besides himself, four persons in all. The traveller intended to publish his findings, Norberg stressed in his letter of 8 May.

The organizers of the subscription presumably turned for contributions to amateurs of natural history in Russia; Norberg reported in the same letter that the enterprise was fairly successful. They also addressed themselves to colleagues in Laxman's country of origin, the Swedish realm.⁵⁴ The Swede Norberg, writing to Wilcke, pleaded for support for "such a worthy Com-patriot". The exchange rate seemed favourable, 25 riksdaler banco for 50 roubles according to Norberg's estimate. An entreaty to Laxman's native Finland at once elicited a subscription for one share from the University of Åbo (Turku).⁵⁵ In present-day Sweden, no less than eight shares were taken up within a couple of months. The Academy of Sciences, of which Laxman was a member, agreed to take one share, and the industrialist Adolf Ulric Grill, a keen amateur natural historian, subscribed for two.⁵⁶ From Uppsala, Thunberg reported as early as 12 June that he had obtained subscriptions for three shares, one for the Royal Society of Sciences in Uppsala and two for the University of Uppsala, one for the Botanical Garden and one for the Mineral Cabinet.⁵⁷ It was no doubt because of Thunberg's active role in securing contributions that Norberg forwarded Laxman's letter of 17 August 1795 to him. In Lund, Anders Jahan Retzius found takers for two shares, one the University of Lund and one most probably the Royal Physiographic Society, of which he was the president.⁵⁸

If the practical arrangements had worked out, the contributions from the Swedish realm would have covered 450 roubles, nearly half the target sum of 1,000 roubles. There were problems, though, with the transfer of the funds to Russia, which Wilcke was coordinating from Stockholm. The rate of exchange proved less favourable than Norberg had calculated. The departures of Norberg for Sweden and of Pallas (who was to receive the money) for the Crimea delayed communication. Not least, Wilcke was slow in acting. Laxman acknowledged receipt of the money for the first four shares in July 1795, but he had received only 180 roubles instead of 200 for 100 riksdaler.⁵⁹ The remaining four subscriptions – two each from the University of Uppsala and from Retzius – were still in Wilcke's drawers when he died unexpectedly in April 1796. By then Laxman was dead, and the funds could be recovered by the universities.⁶⁰

Thus, in the Swedish realm, the Royal Academy of Sciences, the universities of Åbo, Uppsala and Lund, at least one learned society and a wealthy

industrialist mobilized in support of a Laxman expedition to Central Asia. But what of the new expedition to Japan that the naturalist was hoping for? There were apparently discussions about this in Russian government circles. In his letter of 3 May 1795, Norberg mentioned that on the previous day “the matter of Laxman’s Japanese expedition was to be resolved by the Empress”, but that the result was not yet known.⁶¹ No decision was taken, however, and the imperial decree concerning rewards for the members of Adam Laxman’s expedition (10 August 1795) contained no mention of a second venture. On the other hand, two new factors in 1795 might have worked in Laxman’s favour. The merchant Shelikhov’s death in July meant that Laxman no longer had a competitor. And fifteen Japanese castaways from the ship *Wakamiya maru*, driven to the Aleutian Islands, had been brought to Okhotsk and then to Irkutsk.⁶² Just as with Kōdayū and the other shipwrecked Japanese in the early 1790s, this created an opportunity for an expedition to Japan on the pretext of returning the castaways.

On 7 December 1795, Eric Laxman applied to Catherine II for permission to send a commercial ship from Okhotsk to Nagasaki, with the goal of returning the castaways and establishing trade relations with Japan.⁶³ He was writing on behalf of Irkutsk merchants, he said. They requested the permit which his son (Adam) had received from the Japanese sovereign – that is, the “Nagasaki Permit”. They wanted the translator Tugolukov and two students from the Japanese language school to participate in the expedition. The international situation was favourable, Laxman argued, as European merchants were engaged in wars. If the Russians did not seize this opportunity, the Japanese, who are “suspicious of everything”, might regard his son’s expedition as a ruse and “become even more suspicious”. If the castaways were returned, on the other hand, the Japanese would praise the Empress’s generous behaviour. Laxman mentioned the names of several Irkutsk merchants, including Vlas Babikov whom we recognize from his letter to Norberg in August 1795. Strikingly, though, he did not say anything about his own proposed role in the expedition.

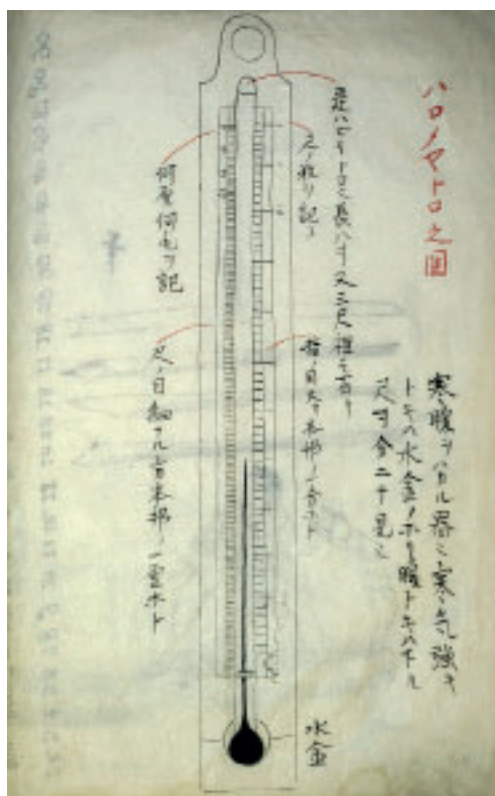
Eric Laxman’s application was a logical consequence of the Nagasaki Permit delivered to his son. The project to return the Japanese castaways met with the authorities’ approval. On 16 March 1796 the governor of Irkutsk, Ludwig von Nagel, wrote a proposal to this effect to the Council, which supported his plan in its answer on 15 May. On 26 July 1796, an imperial ukase ordered the new governor general of Irkutsk and Kolyvan, Ivan O. Selifontov, to make arrangements for the return of the castaways.⁶⁴ But for Eric Laxman all this

came too late. When he wrote his application on 7 December 1795, he was in Moscow. His departure from Saint Petersburg had been delayed. In his letter to Norberg on 17 August he wrote that he expected to leave “at the end of this month”, but he seems to have left the capital around the first days of December. He was “cheerful and healthy” when he passed through Moscow, Norberg later reported to Thunberg. But on 5/16 January 1796 he was found dead in his sledge at a post station 118 versts from Tobolsk.⁶⁵

What was Eric Laxman's destination when his lifeless body was discovered? Lagus's hypothesis about a combined expedition, first to Central Asia, then to Japan with the Empress's consent, is not confirmed by the sources at our disposal. The time for an expedition to Nagasaki proposed in Laxman's application, autumn 1796, seems compatible with exploration in Central Asia in the first half of the year.⁶⁶ But Catherine II did not give her consent to a new Laxman expedition to Japan. Instead, two points can be ascertained: (1) There were advanced plans for an expedition to Central Asia, in which individuals and institutions from the Swedish realm were actively involved. (2) One month before his death, Laxman had applied to the Empress for permission to send a commercial expedition to Nagasaki. His actual destination as he travelled eastwards in December 1795 and January 1796 probably cannot be determined for certain. He may have been heading for Central Asia in accordance with earlier plans. It may also be the case that the expedition to Central Asia had been postponed, perhaps for financial reasons, and that he was returning to his home near Irkutsk; this would tally with the version in the obituary that was published by the Saint Petersburg Academy.⁶⁷ Either way, he must have entertained the hope that the Empress would consent to an expedition to Nagasaki.

Information and “Fake News”: The Spread of News about Japan

For Swedish scholars in Stockholm and Uppsala, the correspondence with Laxman and Norberg brought information about Japan. The castaway Kōdayū was introduced in letters from Laxman to Wilcke as early as 1791, when Adam Laxman's expedition was being planned. Norberg informed Thunberg in January 1794 of the successful voyage to Japan, including the return of Kōdayū, “the Japanese merchant Kodojō who was stranded on the Aleutian Islands”,

Thermometer. From a manuscript entitled “Drawings of Russian instruments”. The Japanese text gives the explanation: “Instrument to measure cold/warm” (literal translation). The drawing shows a thermometer, probably produced at Eric Laxman’s glassworks in Tal’tsy, which Adam Laxman brought to Japan. Eric Laxman sent thermometers to scholars in Edo (Tokyo) whose names he had found in Thunberg’s travelogue. Gifu Prefectural Archives, Takekawa Kyubei Family Archives.

and two months later he forwarded Eric Laxman’s report as a follow-up; this report though, as we have seen, conveyed mistaken news about yearly Russian visits to Nagasaki. When plans for a new expedition to Japan were heard of in Saint Petersburg in August/September 1794, Norberg wrote about this in a letter to Thunberg which he sent through Wilcke in Stockholm, leaving the letter open, he said, so that Wilcke could acquaint himself with its contents.⁶⁸

Readers of Pallas’s learned periodical *Neue Nordische Beyträge*, published in Saint Petersburg and Leipzig, were offered a letter from Eric Laxman after his son Adam’s departure for Japan from Okhotsk, with a detailed explanatory note by Pallas (1793); Pallas, however, did not report on the outcome of the expedition.⁶⁹ Meanwhile, far less reliable information was abroad. In London, Joseph Banks received a translation of a Chinese letter “from Peking to Canton”, dated 1795, reporting that “a permanent commercial treaty” had been concluded between the Russian and Japanese empires as a result of the

Russian empress sending back Japanese castaways to their homeland on a Russian vessel.⁷⁰ In Stockholm, the periodical *Historiska och Statistiska Tidningar* reported, in a notice referring to “Foreign Papers”, that the Russian empress had sent Mr Laxman’s son to Japan in order to “open direct trade” between Japan and Russia’s eastern territory of Kamchatka, and that “the Japanese had promised to visit [Kamchatka] with a ship every year” (27 August 1794).⁷¹

The editor of the Swedish periodical, Carl Christoffer Gjörwell, corrected his information ten months later (20 June 1795). It was not Mr Laxman’s son but the father who was the traveller, and he was embarking on a double journey. He would first visit regions beyond the Irtysh River towards Bucharria, which no naturalist had yet visited, and make all sorts of discoveries. He would then continue to Japan from one of the Russian ports in Kamchatka, in order to “reap a new Harvest for the Sciences” after the travellers to Japan Kaempfer, Thunberg and Stützer. The commercial aspects of the new maritime connection between Russia and Japan would be “entrusted to other Hands”, Gjörwell supposed.⁷² The information about the planned expedition to Central Asia was correct. Indeed, Gjörwell had recently visited Wilcke in Stockholm, who had shown him Norberg’s letter of 8 May. The news about the continuation of the journey to Japan is puzzling. Gjörwell seems to have conflated oral comments from Wilcke about Japan with the name Kamchatka from the previous notice, adding his own personal imagination and panegyric style into the mix. In a letter to Norberg on 12 June, he mentioned “Mr Laxman’s [planned] Journey all the way to Japan”. It was Gjörwell’s notice about Eric Laxman’s double journey which led Wilhelm Lagus – and later the Russian scholars Raskin and Shafranovskii – to incorrectly believe that Laxman was to visit Japan after Central Asia.⁷³

In his article about Laxman from 1795, Gjörwell mentioned “Stützer” – Johan Arnold Stützer, a student of Thunberg who had visited Japan in the 1780s – commenting that he had donated a natural history collection from Japan to the Russian empress. This was partly correct: Stützer, a German-born Swede living in Ceylon, had sent Catherine II a collection of Japanese artefacts, including telescopes with portraits of European monarchs.⁷⁴ The expanding Russian empire had become an attractive recipient for gifts from Japan – and it was beginning to play a role as a source of news from that country, however distorted.

The correspondence between Laxman, Norberg and Thunberg is an instance of global interconnectedness in the late eighteenth century. Letters and objects travelled between Uppsala and Stockholm in Sweden, Saint Petersburg, Yekaterinburg, Barnaul, the Salair silver mine, Irkutsk and Okhotsk in Russia, and Matsumae and Edo in Japan. Thunberg's travelogue in Swedish was Eric Laxman's source for the names of the Japanese scholars in Edo, among them Katsuragawa Hoshū, to whom he sent letters and thermometers. If trade relations between Japan and Russia had materialized, Thunberg would have been able to communicate through Russia with his Japanese friends. Information about Adam Laxman's expedition to north Japan formed an integral part of exchanges within a network of scholars in the Swedish realm and Russia, as did news of the exploration of Siberia, together with consignments of plants and minerals.

From Russia, the network included the Swedish engineer Norberg as a central agent, the Finnish–Swedish–Russian naturalist Eric Laxman, the German apothecary Sievers and the Russian mining official Shangin, a former pupil of the Swedish botanist Falck, all of them active in Siberia in 1793–1794, as well as the German naturalist Pallas in the Crimea – an example of the role of Westerners in the exploration of natural resources which accompanied Russia's imperial expansion. In spite of the wars that raged in Europe and the age-old antagonism between Sweden and Russia, individuals who brought specialist skills from the Germanies, the Swedish realm and other nations were free to work in the Russian empire. Conversely, institutions in the Swedish realm gave financial support to a planned Russian expedition by Eric Laxman from which they expected to receive benefits in the form of natural objects. The Swede Norberg could offer services both to Russia and to his homeland, as did the British engineer Samuel Bentham (Jeremy Bentham's brother).⁷⁵

Scientific networks could be short-lived. By the end of 1796, Norberg had left Russia, Sievers and Laxman were dead, and so was Wilcke in Stockholm. (Thunberg, though, lived for two more decades and continued to correspond with the Saint Petersburg Academy.)⁷⁶ Catherine II died in 1796. During her reign, the young lieutenant Adam Laxman, a second-generation immigrant as it were, had managed to obtain permission for one Russian ship to enter Nagasaki harbour in Japan. When his expedition was at last followed up under Alexander I in 1804–1805, the aggressive, nationalist profile of Chamberlain Rezanov's mission led to a political fiasco. The case of Eric Laxman and Johan Erik Norberg in Russia points to the benefits of open intellectual borders.⁷⁷

Catherine II, Japanese copy of a Russian portrait. Scroll. Gifu Prefectural Archives, Takekawa Kyubei Family Archives.

Appendix: Two letters from Eric Laxman to Johan Erik Norberg

Letter 1: Irkutsk 28 December 1793

IIOR Trognaste Wän

Edert bref af den 27 Junii, hade jag äran at upbryta den 14de och besvara den 20 Julii, huru stor fågnaden war, wil jag låta bli osagt. Den 23 kom Herr Siewers och hämtade et ifrån Salair, som war äfwen så välkommit. Jag berättade, at jag under hemresan från Petersborg 1791 ungefärligen den sista Novr fick den mig tilärnade kistan med wakra Pochodjaschinska malmer hos Herr Apoth: Siebert i Cathrinburg. Han är en ganska god umgänges man men en dålig Commissionaire.

Om ängländarens Etablissement på Sachalin är intet at höra. Men hwad jag tänker om dänno [sic] holme, skal ni hädan efter få weta.

IIOV Japaniska Expedition aflåp så lyckligen at den öfwerträffar alt som förmodas kunde, och kostade utande litet. Men däremot har jag haft nogra tusende procent förtret och förföljelser. Jag reste till Ochotsk för at bättre || kunna inrätta resan, och tillika lära känna en aflägsen ganska besynnerlig nägd där omkring. Den 13de Septr 1792 gick selskapet under segel, och den 8de oct^r. fälades ankaret uti hamnen Nimuro, på östligsta udden af et land, som kallas Atkis efter förnämsta hamnen, och hwilket våra Jägare kalla den 22 Kurillska holmen. Här togs winterqwarter enligt instruction. Här ifrån skickades en courier til nästa Japanska Regering med berättelse om ankomsten och dess orsaker. Men hufwudsakeligen nytjades tiden till Landets kännedom och beskrifwning. Min sän [=son] fant at detta under Japan lydande Land är den udden som af en hålländare blifwit kallad Eso, med hwilket namn Japaneserna kalla China och Chinesaren. Ifrån denna udde går Kurillska gruppen och Kamtschatka nordut och Japaniska grupperna åt söder. För Er är denna upptäckt et gått [=gott] NB. I början af sammanen, den 4^e Junii, lämnades Nimuro, man seglade så uppmärks- || samt man kunde kringom uddarna, och ankrade den 5te Julii uti hamnen Chakodad af samma namn såm staden. Här lämnades skeppet en wacker Brigantin kallad Ekaterina. På undfått efterrättelse affärdade Matmaiska Gouverneuren bodskap till Jeddo. Hans Tensin Kuboska Majestät, sände

IIIR

Most faithful Friend

IIOT

I had the honour of opening your letter of 27 June on the 14th and answering it on 20 July; I cannot say how great my joy was. On the 23rd [December] Mr Siewers came and brought a letter from Salair, which was equally welcome. I said that on returning from St Petersburg in 1791 around 30 November, I received the chest intended for me, with beautiful Pohodyashin minerals, at the apothecary Mr Siebert's in Yekaterinburg. He is very good company, but a poor commissioner.

There is no news of the establishment of the English on Sakhalin. But I will let you know hereafter what I think about that island.

The Japanese Expedition went so well that it surpasses all that could be expected, and it cost extremely little. But on the other hand I have had some thousand per cent's worth of annoyance and persecutions. I travelled to Okhotsk in order better to || organize the journey, and also to get to know the remote 110V and very strange surrounding area. On 13 September 1792, the company set sail, and on 8 October it anchored in the harbour of Nimuro [Nemuro], on the easternmost cape of a country which is called Atkis after its principal harbour, and which our hunters call the 22nd Kuril island. Here winter quarters were taken in accordance with instructions. From here a courier was sent to the nearest Japanese authority with an account of the company's arrival and the reasons for it. But the time was chiefly employed in gaining knowledge of and describing the land. My son found that this land, which is subject to Japan, is the cape that a Dutchman has called Eso, a name which the Japanese use to designate China and the Chinese. From this cape, the Kuril group and Kamchatka stretch to the north and the Japanese groups to the south. For you, this discovery is a good point to note. At the beginning of the summer, on 4 June, they left Nimuro, sailing as carefully || as possible around the capes, and they anchored on 5 July 110V in the harbour of Chakodad [Hakodate], of the same name as the town. Here they left the ship, a handsome brigantine called the *Ekaterina*. On receiving information [about the visitors], the Governor of Matmai [Matsumae] sent a message to Edo. His Tensin Kubo Majesty [the Shogun] did not fail to send two 110V

oförsummeligen två Herrar af 5te Classen Schen-Juschi til Matmai med befalning at jämte Gouverneuren emottaga sällskapet. Dän 13de reste sällskapet Landvägen til Matmai, min sån uti en Staats Norimon och hans 12 personers swit ridandes. den 16de anlände han til staden hwarest han ganska wäl emottogs. Orten är ganska wacker, och Folkmyckenheten förfärlig stor. Bemälte Herrar blefwo afsände til tacksägelses afläggande men också til
 IIIV vidare resans förhindrande. Mission förblef 10 dagar i Matmai, || hade 3 publique sammankomster, och ärhöl[l?] 3 Papper. 1° et utdrag af Käsarens föreskrefna lag som ifrån älsta tider oföränderlig förbiuder alla utlänningar at landa annorstädes än uti Nangasakska hamnen. 2° en Qwittance öfwe[r] Kodoju och hans följe. och 3° pa [på] Käsarens Blanquett med tre sigiller, bewilning för et stor-Käiserlig-Ryskt handels skepp at årligen inlöpa uti bemälte Nangasakska hamn.

Den 26te lämnades Matmai. Dän 30de retournerades ut[i] Chakodad, och sedan man försörjt sig med alla nödwändighet[er] til återresan, så lyftes ankaret och ma[n] seglade den 11te Augusti ifrån Chakodads[ka] hamnen. Dän 2^{dra} September sågs klipporna af de gamla redan för syndafloed[en]
 II2R eller medelst den samma utslåknade || Vulcanerna Marekan, inemot 30 Werst nordligare än Ochotsk, och den 9de Septr. fältes ankaret uti Ochotska hamnen. Ungefärligen 300 Werst sudligt sågs 100 famns höga och a[f] 1 Wersts Diameter, Klippan St Jonas. i Nimuro dog en Matros och en gammal Japanes af Skiörbjug. Min sån som dessa dagar hitwäntas ifrån Jakustsk, hämtar med sig utom annat twänne Sabler utande wakra men så tunga och stora, at endast den gamla hiälten eller kiämpen Ramunder kan giöra bruk af dem.

Hwad må Ni nu tycker om min Japaniska Expedition?

Herr Billings är här, och lär efter några veckor resa härifrån. Jag tycker, at han uträttat så mycket, såm på en ort, hwarest på alt är mangel, någonsin uträttas kunde. Åtskilliga nya öjar äro uptäkte, de öfrige astronomice fixerade.
 II2V Stränderne || af America, Tschuksernas Land, Kamtchatka, Kurillerna etc. äro determinerade; en hiskelig hop förträfliga rariteter och Naturalier äro samlade; åtskillige missbruk, undertryckningar, Tyrannier af våra Kiöpmän besynnerligen Schelichow etc äro uptäckte jämte mycket annat. Nu först weta wi hwad Tschuksi äro, äfwen som Americanerne kring Berings sund. Nog åf at Herr Billings måst gå til fots genom hela Tschuksernas land, lefwa 5 månader utan bröd med rått ren kiött etc. etc. etc.

Gentlemen of the fifth class of Senyushi to Matmai with orders to receive the company together with the Governor. On the 13th [July], the company travelled by land to Matmai, my son in a state norimono and his retinue of 12 persons on horseback. On the 16th [July] he arrived in the town, where he was very well received. The place is very beautiful, and there is a terribly great multitude of people. The aforementioned Gentlemen were sent to bring thanks but also to prevent the journey continuing. The mission stayed for ten days in Matmai, || it had three public meetings, and it received three papers: 1° an extract of the prescribed law of the Emperor which, immutable from the most ancient of times, forbids all foreigners to land in any other place than Nangasaki; 2° a receipt for Kodoju [Kōdayū] and his companion; and 3° permission, on the Emperor's blank authority [indenture] with three seals, for one merchant vessel of the great Russian empire yearly to enter the aforementioned harbour of Nangasaki. IIIIV

On the 26th [July] they left Matmai. On the 30th, they returned to Chakodad, and after they had furnished themselves with everything they needed for the voyage back, they weighed anchor and sailed on 11 August from Chakodad harbour. On 2 September, they sighted the cliffs of the old Marekan volcanoes, extinct already before the deluge or due to it, || nearly 30 versts further north than Okhotsk, and on 9 September they cast anchor in the harbour of Okhotsk. Around 30 versts to the south, they saw the St Jonas Rock, 100 fathoms high and one verst in diameter. In Nimuro, one sailor and one old Japanese man died of scurvy. My son, who is expected here any day from Yakutsk, is among other things bringing two swords exceedingly beautiful, but so heavy and large that only the old hero or giant Ramunder can make use of them. IIIV

Well, what do you think of my Japanese Expedition?

Mr Billings is here, and he will probably leave in a few weeks' time. I think he has achieved as much as ever could be achieved in a place where there is a lack of everything. A number of new islands have been discovered, the others have been determined astronomically. The coasts || of America, the land of the Chukchi, Kamchatka, the Kuril Islands etc. have been determined; a frightful lot of superb rarities and natural objects have been collected; a number of abuses and instances of oppression and tyranny by our merchants, especially Shelikhov etc., have been discovered, besides a great deal else. We now know for the first time what the Chukchi are, as well as the Americans around the Bering Strait. Suffice to say that Mr Billings had to walk on foot through the whole land of the Chukchi, to live for five months without bread, on raw reindeer meat, etc. etc. etc. IIIV

255 Capsler af wilda frö följer härjämte; äfwen af de begarte Linum Perenne är med i hopen. Åtskilligt är nog rart i Europa.

Med nästa Påst skal en Continuation följa af småheter ifrån

Irkustsk d. 28 Dec. 1793

Eder ödmiuk trognaste tienare

E Laxmann

113r [P.S.]

2 stycken Zeolith af den i sammars på Baikalska fiällarne fundne ligga jämte frön uti lådan. Lät gamla Fölkner laga mina stenar til rätta. Kanske wi råkas i Cathrinburg, så snart min sån kommer.

Til Japonska Käisarens läkare, hwilka Herr Thunberg uti sin resa nämner skref jag för ro skul och skickade däm några rariteter och Thermometrar m.m. I början gjorde Schen-Juschi någon swårighet, men änteligen togo de emot brefwen, och skaffade dem fram til Jeddo.

113v [Norberg to Thunberg]

Cathrinenbourg d: 20/31 Mars 1794

Jag hoppas at mitt bref af d: 2[o]/3[1] Januarii ifrån Barnaul är riktigt tillhanda kommit. Däruti nämn[de] jag om Hr HofRådets Laxma[n] Japaniska expedition och som jag sedan haft den fågnaden ärhålla detta bref, som alt detta nogar[e] detaillerar, så tror jag mig göra T:T: nöje med detta brefs öfversändande, jämte de frön, hvilka det samma medföljde[.]

Komma desse nog tidigt för detta året så voro det väl[,] och beder jag at något där[af] sändes till våra vänne[r] Hr CancellieRådet Baro[n] Ahlströmer och Hr Profess[or] Retzius. Mera en annan gång.

J E Norberg

Letter 2: Saint Petersburg 17 August 1795

123r St. Petersburg dⁿ 17 Aug 1795

Bästa Wän,

Brefvet ifrån Åbo var mycket välkommit, och jag förmodar at äfvenledes mit Bref ifrån Zarsko Selo kommit fram. Den 9de lemnade Hennes Majestät detta Sommar-Residence. Den 10 underskrefs både Herr Billings och Japonska

255 capsules of wild seeds are enclosed herewith; specimens of *Linum perenne*, which you wished for, are also included in the consignment. Much of it is rare enough in Europe.

A continuation of small things will follow with the next post from

Irkutsk 28 December 1793 Your most humble and faithful servant
E. Laxmann

[P.S.]

113r

Two samples of zeolite from what was found last summer in the Baikal mountains are included in the box together with the seeds. Let old Fölkner put my stones in order. We will perhaps meet in Yekaterinburg, as soon as my son arrives.

To the physicians of the Japanese Emperor, whom Mr Thunberg mentions in his travels, I wrote for fun and sent them some rarities and thermometers etc. To begin with the Senyushi made some difficulties, but finally they accepted the letters and took them to Edo.

[Norberg to Thunberg]

113v

Yekaterinburg 20/31 March 1794

I hope that my letter of 20/31 January from Barnaul has reached you safely. In it, I mentioned Court Councillor Laxman's Japanese expedition, and as I have since then had the joy of receiving this letter, which gives a more detailed account of it all, I believe that I shall give you pleasure by forwarding to you the letter as well as the seeds which accompanied it.

If these arrive early enough this year, that would be a good thing, and I beg you to send some of them to our friends Baron and Chancery Councillor Alströmer and Professor Retzius. More another time.

J. E. Norberg

Saint Petersburg, 17 August 1795

123r

My best friend,

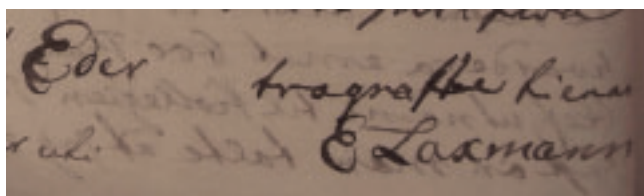
Your letter from Åbo [Turku] was most welcome, and I assume that my letter from Tsarskoye Selo has also arrived. On the 9th [August] Her Majesty left this summer residence. On the 10th [August] the gratification ukases were signed for

Expeditions Gratial Ukaser. Den 12 reste Herr Pallas och jag reser i denna månads slut. Adam Kirilowitsch blef Kolleg:Assessor, men sa[d]lar om til premie Major och får en Grenadeur Bataillon. Han fek 450 Rub^l Pension til des han får en bättre sysla och 7,030 Rub^l 6½ Kop. för det af Japanske Keisaren skänkte Ris och Sablar. Alla blefwo belönte, avangerade och nämde just som jag i fiol den 14 Junii ingaf uti min zapiska [memorial]. Ustjugska köpman Vlas Nikoforovitsch Babikow fek en guld medaille med Wladimer ordens band at bära om halsen: de döpte Japanaser som hade utaf Herr Pihl Katorsniky gage bekomma från den dag de blefwo lärare 150 Rub^l altså nu för 4 år hvardera emot 600 Rub^l. Såsom jag i fiol blef utnämnd til Kollegien Råd därvid blef jag fastän man talte at jag blifvit Staatsråd. || Men jag fek 3,000 Rub^l, och äfven talas om en ökning på lön, men jag har ännu ei sedt ukas som blifwit underskrefven. Herr Pallas läfvade resa genom Rasan, men hans granna kibitkor söndrades redan på första 15 verst, så at han måste ligga 24 timmar uti Kusmina innan han hant til Zarskoje Selo. Jag som reser ganska lätt, vill uppfylla alt det hvarom vi talt och uti brefvet påmint. Herr Lermon[?] är ännu här, men bär hvit rock och lär snart resa til Odess uti sällskap med Grefve Grim[m?] som är Capitain af flåtan. Herr Gribowski blef den 11. Secretaire hos Hennes Majestät. En ritare, en Mongolisk Tolk och en Trägårdsgesell får jag med. Och jag tycker at Gen. Jürgens får sit förra ställe. Hr Reck är död. Jag är så öfwerhopad med petersborgska tokerier at jag i dag ei hinner mera skrifwa utan förblifwer

Eder trognaste tienare

E. Laxmann

Maxim Nikit. sitter uti Lainoje[?].

both Mr Billings and the Japanese expedition. Mr Pallas left on the 12th [August] and I shall leave at the end of this month. Adam Kirilovich became a collegiate assessor, but he is switching to First Major and will be given a Battalion of Grenadiers. He received a pension of 450 roubles until he gets a better position and 7,030 roubles 6½ kopeks for the rice and swords that were presented from the Japanese Emperor. All were rewarded, promoted and mentioned, in accordance with the *zapiska* [memorandum] which I handed in on 14 June last year. The Ustyug merchant Vlas Nikoforovich Babikov received a gold medal together with the Order of St Vladimir to wear around his neck. The baptized Japanese who had a salary from Mr Pil Katorsniky receive 150 roubles from the day when they became teachers, that is, nearly 600 roubles each now for four years. For my part, I was appointed Collegiate Councillor last year and have remained so, though it was rumoured that I had become a State Councillor. || But I did 123v receive 3000 roubles, and there is also talk about an increase in salary, although I have not yet seen the signed *ukase*. Mr Pallas promised to travel through Ryazan, but his fine *kibitkas* [carriages] broke down on the first 15 versts of the journey, so he had to stay for 24 hours in Kusmina before he arrived at Tsarskoye Selo. For my part, as I travel very light, I shall fulfil all that we have talked about and mentioned in the letter. Mr Lermontov[?] is still here, but he wears a white coat and they say he will soon leave for Odessa together with Count Grim[m?], who is a Captain in the navy. Mr Gribowski became a Secretary of Her Majesty on the 11th [August]. A draughtsman, a Mongolian Interpreter and a Journeyman Gardener will come along with me. And I think General Jürgens should get the same position as earlier. Mr Reck is dead. I am so overwhelmed with Petersburgian follies that I do not have time to write more today, but I remain

Your Most faithful servant
E. Laxman

Maxim Nikit. is in Lainoje[?].

Comment: The two letters were enclosed with letters from J. E. Norberg to C. P. Thunberg and are therefore preserved among Norberg's letters to Thunberg in G 300 t, Uppsala University Library (UUB). The first letter, 28 December 1793, fols. 110–113 (4to), consists of two folded sheets, with Laxman's text on the first 7 pages and a note by Norberg to Thunberg, dated 20/31 March 1794, on the last page. The second letter, 17 August 1795, fol. 123 (4to), consists of 2 pages. On fols. 111v and 113v, a pasted strip of paper (part of the binding) covers the final letter(s) of several lines.

Notes

Acknowledgements. Our warm thanks for valuable help in various forms are due to Mariya Anisimova, Anastasia Fedotova, Tatiana Feklova, Hans Helander, Hanna Hodacs, Dominik Hünninger, Sergueï Karp, Kirill Kartashov, Matsuda Kiyoshi, Leos Müller, Mikhail Nazarkin, Alexander Sinitsyn, Igor Torbakov, Charlotta Wolff and Lars Wollin. Financial support from Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala and the Scandinavia–Japan Sasakawa Foundation is gratefully acknowledged. The article has been language-edited by Martin Naylor.

¹ Eric Laxman to J. E. Norberg, 28 December 1793 and 17 August 1795, among Norberg's letters to Thunberg, G 300 t, Uppsala universitetsbibliotek (UUB). The Thunberg collection in UUB (G 300) contains letters to Thunberg from 1,385 correspondents, but not from E. Laxman. The Finnish scholar Wilhelm Lagus, who had not visited the Uppsala library, wrote in his biography that Laxman and Thunberg corresponded but that no letters seemed to be extant: *Erik Laxman, hans lefnad, resor, forskningar och brevrexling* (Helsingfors, 1880), 272 and note 763a. Japanese scholars: Nakamura Yoshikazu, "Kaisetsu: Adamu Rakusuman, Nihon raikou nisshi" [Commentary on 'Adam Laxman's Journal of Embassy to Japan'], in Yamashita Tsuneo (ed.), *Daikokuya Kodayū Shiryōshu* [Daikokuya Kodayū Documents] (Tokyo, 2003), vol. 3, 585–586 (mentions E. Laxman writing to Thunberg); Ikuta Michiko, *Gaikougirei kara mita bakumatsu nichiro bunka koryūshi* [History of Russo-Japanese cultural relations in the late Edo period from diplomatic ritual perspectives] (Kyoto, 2008), 92 and 338 n. 62 (mentions "Thunberg" instead of M. Holmberg as addressee of a letter from Laxman). Following Japanese practice, the surname precedes the given name in Japanese names.

² Sweden: Sten Lindroth, "Eric Laxman", *Svenskt biografiskt lexikon*, vol. 22 (Stockholm, 1977–1979). Finland: Anto Leikola & Juhani Heiska, "Laxman, Eric", *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*, Suomalaisen Kirjallisuuden

Seura, *Studia Biographica* 4 (Helsinki, 1997–; accessed 20 March 2018); Swedish translation in *Biografiskt lexikon för Finland*, vol. 1 (Helsingfors, 2008). Soviet Union: "Laxman Erik (Kirill) Gustavovich", in *Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopedia* [The Great Soviet Encyclopedia], 3rd edition, ed. A. M. Prokhorov, vol. 14, 124 (Moscow, 1973). The standard work on E. Laxman is still Lagus's pioneering biography (see preceding note), Swedish original 1880 (referred to in this article), Russian translation 1890. See also T. J. Hintikka, "Linné ja Laxman", *Suomalainen tiedeakatemia: Esitelmät ja pöytäkirjat*, 1938, 101–138; N. M. Raskin & I. I. Shafranovskii, *Erik Gustavovich Laksman* (Leningrad, 1971); Kaj H. Karlsson, Leena Hupa & Michael Cable, "Erik Laxman, a Pioneering 18th-Century Glass Technologist", *Journal of Glass Studies*, vol. 52, 2010, 157–166.

³ Lagus 1880, 8–12.

⁴ Lagus 1880, *passim*. Correspondence with Linnaeus: Hintikka 1938. Diderot: Sergueï Karp, "Les trois questionnaires de Diderot sur la Russie", *Diderot Studies* 2013 (vol. 33), 92–97. Imperial Academy: Raskin & Shafranovskii 1971, 109–112. Glass technology: Karlsson et al. 2010.

⁵ Jan-Erik Pettersson, "Johan Erik Norberg (von)", *Svenskt biografiskt lexikon*, vol. 27 (Stockholm, 1990–1991). Private invitation: J. E. Norberg, *Lettre sur la machine hydraulique d'Archangel'sky* [...] (Saint-Petersbourg, 1787), 9–10. Grant from Bergskollegium, 1780s: Norberg 1787, 3; still in 1792: Bergskollegium E 1:30, fol. 165/2, 13 September 1792, Riksarkivet (RA), Stockholm. Information to Sweden: 12 letters to Thunberg, G 300 t, UUB; 15 letters to J. C. Wilcke, Centrum för vetenskapshistoria, Kungl. Vetenskapsakademien, Stockholm (KVA). Stedingk, Apostille, 9/20 July 1792 ("de näringar som wi med Ryssland hafwa gemensamme, och hwaruti det täflar med oss"), Ambassadören Curt Stedingks depescher, vol. 452, Muscovitica, RA. A study of Russian sources could give a fuller picture.

⁶ On Thunberg, see Marie-Christine Skuncke, *Carl Peter Thunberg, Botanist and Physician: Career-Building across the Oceans in the Eighteenth Century* (Uppsala, 2014), with detailed references.

⁷ For recent publications on the role of Western scientists, see e.g. Roger Morriss, *Science, Utility and Maritime Power: Samuel Bentham in Russia, 1779–91* (Farnham & Burlington, 2015); Ryan Tucker Jones, *Empire of Extinction: Russians and the North Pacific's Strange Beasts of the Sea, 1741–1867* (Oxford, 2014), www.oxfordscholarship.com (accessed 13 September 2017); Sweden: Bengt Jangfeldt, *Svenska vägar till S:t Petersburg* (Stockholm, 1998), Maria Nyman, *Resandets gränser: Svenska resenärers skildringar av Ryssland under 1700-talet*, diss. (Södertörns högskola, 2013).

⁸ Lagus 1880, 162–163, 226–227. Language school: George A. Lensen, *The Russian Push toward Japan: Russo–Japanese Relations, 1697–1875* (Princeton, 1959), 43 note.

⁹ *Naufage & tribulations d'un Japonais dans la Russie de Catherine II (1782–1792)*, éd. Gérard Siary (Paris, 2004), 28–30. The Japanese work of reference on Kōdayū is: Yamashita Tsuneo (ed.), *Daikokuya Kōdayū Shiryōshu*, 4 vols. (Tokyo, 2003).

¹⁰ *Naufage* 2004, *passim*. Catherine's gifts: ukase to Governor Pil 1791 (see below, n. 12), quoted in Lagus 1880, 233.

¹¹ Documents in The National Archives, Kew: F.O. 65/21: report on Kōdayū and E. Laxman (27 May 1791, enclosure), fols. 50–55. F.O. 65/22, 9 October 1791: private report from the British ambassador Charles Whitworth, fols. 130–131. F.O. 65/23: secret instructions from Whitehall to Whitworth, 20 April 1792, fols. 86–93. Cf. Yamashita Tsuneo, “Kaidai: Churo eikoku koushi Uttowasu no houkokusho nit-su” [Annotation: Two reports by Whitworth, British ambassador in Russia], in Yamashita 2003, vol. 3, 765–767; Morriss 2015, 219.

¹² Ukase 1791: original in *Russkie ekspeditsii po izucheniiyu severnoi chasti Tikhogo okeana vo vtoroi polovine XVIII veka: Sbornik dokumentov* [Russian Expeditions in the North Pacific in the second half of the 18th century: A col-

lection of documents], editor-in-chief R. V. Makarova (Moscow, 1989), no. 106, 303–305; Swedish translation in Lagus 1880, 231–233. See Lensen 1959, 98–100. Amur River: cf. Morriss 2015, 218–221. Dates: we give dates for Russian events and letters between correspondents in Russia according to the Julian calendar, “Old Style” (“OS”), 11 days before the Gregorian calendar, “New Style” (“NS”). Persons in Russia writing to correspondents abroad usually gave both dates.

¹³ Lagus 1880, 233–237, 258; Lensen 1959, 100–102.

¹⁴ Adam Laxman's journal: Russian edition of A. Laxman's manuscript in A. A. Preobrazhensky, “Pervoe Russkoe Posolstvo v Iaponiiu” [The First Russian Mission to Japan], *Istoricheskii Arkhiv*, vol. 7, no. 4, 1961, 113–148 (warm thanks to Hans Helander for help in understanding the Russian text); Japanese translation by Nakamura Yoshikazu in Yamashita 2003, vol. 3, 413–512; English translation (ends before the negotiations in Matsumae): “Journal of Laxman's embassy to Japan (Ezo, 1792–3)”, in David N. Wells (ed. and transl.), *Russian Views of Japan, 1792–1813: An Anthology of Russian Travel Writing* (London & New York, 2004); partial German translation in Polina Ginzburg, *Die frühen russisch-japanischen Beziehungen – Adam Laxmans Beitrag zur Erforschung Japans in der Tokugawa-Zeit*, diss. Tübingen, 2013 (published online). See Lagus 1880, 243–246, Lensen 1959, 102–107. Japanese fear of aggression: e.g. Nagazumi Yōko in *Bridging the Divide: 400 Years The Netherlands – Japan*, eds. L. Blussé et al. (Leiden & Hilversum, 2000), 69.

¹⁵ A. Laxman's journal, see preceding note; Lagus 1880, 246–253, Lensen 1959, 107–115.

¹⁶ Katsuragawa Hoshū, ed. Kamei Takayoshi, *Hokusabunryaku* (Tokyo, 1990); Russian translation: *Kratkie vesti o skitanijach v severnykh vodach*, ed. V. M. Konstantinova (Moscow, 1978); French translation in *Naufage* 2004. Quote from Torii Yumiko in *Bridging the Divide* 2000, 131.

¹⁷ Correspondence with Laxman, Falck and Lexell in The Linnaean Correspondence, lin-

naeus.c18.net. On Lexell, see Eva Nyström, “‘Om Natural Historiens tilstånd i Ryssland’: Johan Anders Lexells brev till Linné 1772–1776”, *SLÅ* 2004–2005; Johan C.-E. Stén, *A Comet of the Enlightenment: Anders Johan Lexell's Life and Discoveries* (Basel, 2014 – on Lexell and Laxman, 112–113). Academies: Sten Lindroth, *Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens Historia 1739–1818* (Stockholm, 1967), I 1 200–205, II 172–177. See also *The Philosophical Age. Almanac 33: Carolus Linnaeus in Russia*, eds. T. Artemieva & M. Mikeshin, St Petersburg Center for History of Ideas [articles in Russian] (Saint Petersburg, 2007).

¹⁸ Natural history exchanges, correspondence: see Skuncke 2014, 25–27. On Linnaean science, see *Linnaeus, natural history and the circulation of knowledge*, eds. Hanna Hodacs, Kenneth Nyberg & Stéphane van Damme (Oxford, 2018).

¹⁹ This survey is based on sources in Swedish collections: KVA: letters to Wilcke from Laxman, Norberg and Thunberg; minutes of the Academy, referred to here as “KVA:s protokoll”. UUB: letters to Thunberg from J. J. Jennings (legation secretary, St Petersburg) G 300 p, Norberg G 300 t, Peter Simon Pallas G 300 u, Wilcke G 300 ag (references below to letters to Thunberg are to the G 300 collection); letters from Norberg to Clas Alströmer, G 6:61. Animal skins: Norberg to Thunberg, 20/31 January 1794, 25 January/5 February 1795, and KVA:s protokoll, 11 March 1795 (sable furs). Our observations on Norberg’s role confirm those in Lindroth 1967, II 175. Lagus 1880 has references to material in Finnish collections: Mikael Holmberg’s diary from a visit to Russia 1795 (n. 771, pp. 95–98), H. G. Porthan’s letters to M. Calenius (nn. 772, 784, pp. 98–101).

²⁰ On Pallas: Folkwart Wendland, *Peter Simon Pallas (1741–1811): Materialien einer Biographie* (Berlin & New York, 1992); journey to the south, 271–275. Thunberg and Pallas: Pallas to Thunberg 12 July 1795 (“per amiciss. Norberg”), UUB, printed in Wendland 1992, 276; Norberg to Thunberg, 20 August 1795, and Wilcke to Thunberg, 12 October 1795, UUB.

²¹ Norberg’s journey: Norberg to Wilcke, Cathrinenburg 3/14 August 1793 (“detta Rysslands Peru”), Barnaul 20/31 January 1794 (detailed presentation of Sievers), Tobolsk 9/20 February 1794, KVA; cf. Lindroth 1967, II 175. “Sievers Briefe aus Sibirien”, with anthropological reflections on his life among Kirghiz nomads, was published posthumously by Pallas in *Neue Nordische Beyträge*, VII, 1796, 149–370. On Sievers, see Lagus 1880, 215–217, Wendland 1992, *passim*.

²² Herbarium: Norberg to Wilcke, 20/31 January 1794, 11/22 September 1794, KVA; KVA:s protokoll, 8 October 1794. On Shangin: Norberg to Wilcke, 9/20 February 1794, KVA; article by Shangin in *Neue Nordische Beyträge*, VI, 1793, 27–118. Dissertations: Norberg to Thunberg, 22 August/2 September 1794, UUB. Sievers’s work: Norberg to Wilcke, 20/31 January 1794, KVA.

²³ Norberg to Wilcke, 20/31 January 1794; KVA:s protokoll, 16 April, 8 October (“Sibiriske Turban-Pumpor”) and 5 November 1794.

²⁴ Lagus 1880, 253–254.

²⁵ Letters from Laxman: To Bezborodko: Lagus 1880, 255–257 (Swedish translation), n. 709 pp. 85–87 (Russian original). To Euler: Raskin & Shafranovskii 1971, 164–165 (Russian original); *Nova Acta Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae*, XII (Petropolis, 1801), 36–38 (French translation, quoted in Lagus 1880, n. 705 pp. 84–85). To Vorontsov: V. A. Divin (ed.), *Russkaya tikhoookeanskaya epopeya: sbornik dokumentov* [The Russian Pacific epic: a collection of documents] (Khabarovsk, 1979), no. 121 (Japanese translation from Divin 1979 in Hirakawa Arata (ed.), *Roshia shiroyo ni miru 18–19 seikino nichiro kankei* [Japanese-Russian Relations in the 18th and 19th Centuries: A Documentary Record], vol. 2 (Sendai, 2007), 183–184).

²⁶ Postal connections: see L. M. Marasino-va, “Puti i sredstva soobscheniya” [Ways and means of transport], in *Ocherki russkoi kul'tury XVIII veka* [Notes on the history of Russian culture in the 18th century], part 1, ed. B. A. Rybakov (Moscow, 1985).

²⁷ Finlandism: Laxman uses the verb “häm-tade, hämtar” in the sense “brought, brings”.

²⁸ Cf. Skuncke 2014, 31.

²⁹ Shangin, Salair: Wendland 1992, 602. Apothecary Johann David Siebert: *ibid.*, 764.

³⁰ Sakhalin: we owe this suggestion to Leos Müller; cf. Nicholas Rodger, *The Command of the Ocean: a Naval History of Britain, 1649–1815* (London, 2004), 365–366. Quote from F.O. 65/21, The National Archives, Kew: report (27 May 1791, enclosure), fol. 50r; Morris 2015, 219 (see above, n. 11). Cf. Laxman to Mikael Holmberg, 22 August 1794: “Jag [...] står immediate under Hennes Kejslerliga Maj. Kabinett” (I am under direct orders from Her Imperial Majesty’s Cabinet), quoted from Lagus 1880, 273.

³¹ Journal: Lensen 1959, 116. Letter from Okhotsk: according to E. Laxman, a copy of Adam’s letter was enclosed with his letter to Bezborodko on 30 November 1793 (then in the Archives of the Foreign Ministry in St Petersburg), Lagus 1880, 255; the copy, if extant, has not been available to us.

³² Norberg to Thunberg, 22 August/2 September 1794, UUB.

³³ Adam Laxman actually received at least five documents, including the three “papers” mentioned by Eric Laxman: receipt for the castaways, statement of ancient law, official permission. Japanese sources: Yamashita 2003, vol. 1, 341–380. Russian translations in *Arkhiiv knyazya Vorontsova* [Archives of Prince Vorontsov], book 24 (Moscow, 1880), 411–414; also in *Russkie ekspeditsii* 1989 (statement, permission: nos. 114–115); our thanks to Kirill Kartashov for information on this. English translation (through German) of statement and permission: Georg Heinrich von Langsdorff, *Remarks and Observations on a Voyage around the World from 1803 to 1807*, vol. 1, translated and annotated by V. J. Moessner (Kingston, Ontario, & Fairbanks, Alaska, 1993), 148–149. See Lagus 1880, 251–253; Lensen 1959, 112–114 (“Nagasaki Permit”, 114). The question of the original Japanese documents and their translation into Russian is complex, see e.g. Ikuta 2008, 89–91.

³⁴ Raskin & Shafranovskii 1971, 165 (Russian), *Nova Acta* XII, 1801, 38 (French). Cf. Ikuta 2008, 89.

³⁵ Alexander Sinitsyn, “The Early Japanese Collections in the Museum of Anthropology and Ethnography (Kunstkamera) of the Russian Academy of Sciences, St. Petersburg”, in *Interpretations of Japanese Culture: Views from Russia and Japan*, ed. James C. Baxter (Kyoto, 2009), 380–382. Sinitsyn bases himself on work by Mariya Anisimova of the Military-Historical Museum of Artillery, St Petersburg, who showed the swords to Takigawa Yuko in October 2017; our warm thanks to her.

³⁶ Lagus 1880, 237. Laxman to Vorontsov, 8 December 1793: above, n. 25.

³⁷ C. P. Thunberg, *Resa uti Europa, Africa, Asia* [...], 4 vols. (Upsala, 1788–93), on Japan vol. 3, 1791, and 4, 1793; see Skuncke 2014, 252–270. Laxman’s comment on Thunberg’s book confirms assumptions in earlier scholarship, e.g. Lensen 1959, 115 note. On Norberg providing Thunberg’s book to Laxman, cf. Norberg to Thunberg, 22 August/2 September 1794, 25 January/5 February 1795. Adam Laxman referred to Thunberg’s *Resa* (not to *Flora Japonica*) in his travel journal, Preobrazhensky 1961, 127 note (*Resa* III 78).

³⁸ On the Billings expedition: Lagus 1880, 179–183 (strongly critical); Tucker Jones 2014, ch. 4: “Extinction and Empire on the Billings Expedition” (rehabilitation of Billings). Norberg to Clas Alströmer, 26 February/9 March 1793, G 6:61, UUB.

³⁹ Exclusion of Laxman: Lagus 1880, 179–181; Wendland 1992, 651–653. Billings and Shelikhov: Tucker Jones 2014, ch. 4 online, 13–26. Laxman and Shelikhov: Lagus 1880, 267–268. Laxman to Bezborodko: after Lagus 1880, 256–257 (Swedish translation), Notes p. 86 (Russian original, “monopolicheskim okom”); letter read to Catherine II: *ibid.*, 266.

⁴⁰ Norberg to Thunberg, 20/31 January 1794 (“Jag har trodt mig böra skynda med denna tidnings meddelande, i händelse Herr Professon skulle behaga nytja denna utväg för correspondance med sina Japaniska vänner”).

⁴¹ Norberg's letter: see Appendix (Alströmer died in March 1794). "Descriptio Caenopteridis", *Nova Acta* IX, 1795, 157–162 ("C[ae]nopteris japonica", 161–162). Cf. Lagus 1880, 279 (though not on Norberg's role).

⁴² Lagus 1880, 264–270 (Catherine II to F. M. Grimm: p. 270). Ivan A. Pil: report to Catherine II, in *Russkie ekspeditii* 1989, no. 117. Norberg to Thunberg, 22 August/2 September 1794, 13/24 April 1795 ("sysslolös och villrådlig", quoted in Lagus 1880, 280), UUB.

⁴³ Norberg's promotion: "bergsråd", as yet without a salary, 13 September 1792; with a salary of 600 riksdaler, 27 August 1795: Bergskollegium E 1:30, fol. 165/2, and E 1:31, fol. 62, Riksarkivet. Back in Sweden: Norberg to Wilcke, Stockholm 15/26 June 1795, KVA.

⁴⁴ Laxman to Norberg, 17 August 1795; Norberg to Thunberg, 14 September 1795, UUB.

⁴⁵ Laxman's information agrees with Catherine II's letter to Count Samoilov, 10 August 1795, about rewards for members of the Laxman expedition, *Russkie ekspeditii* 1989, 336–337 (no. 122 – warm thanks to Hans Helander for help in understanding the report). The baptismal names of Shinzou and Shouzou were Nikolai Petrovich Kolotygin and Fyodor Stepanovich Sitnikov.

⁴⁶ Pallas: *Nova Acta* XIII, 1802, 16; Wendland 1992, 275.

⁴⁷ Lagus 1880, 280–285, followed by Raskin & Shafranovskii 1971, 175.

⁴⁸ *Nova Acta* X, 1797, 269; XIII, 1802, 6.

⁴⁹ *Nova Acta* XIII, 1802, 6. Norberg to Thunberg, 13/24 April 1795, UUB: "at en för Honom projecterad expedition till Thibet, ej geck i värkställighet m:m: gjorde förmodl[igen] at han tog för stark portion [...]"; Norberg to Wilcke, same date, KVA. Cf. Lagus 1880, 280–281.

⁵⁰ Matthew Guthrie to Joseph Banks, 26 August "1793" [mistake for 1795], *Scientific Correspondence of Sir Joseph Banks, 1765–1820*, ed. Neil Chambers (London, 2007), vol. 4, 245; on Guthrie see K. A. Papmehl, "Matthew Guthrie – The Forgotten Student of 18th Century Russia", *Canadian Slavonic Papers*,

vol. 11, no. 2, 1969. Warm thanks to Hanna Hodacs for both references.

⁵¹ Norberg to Wilcke, 3 May 1795 [NS] ("ingen nu efter Siewers fränfalle kunde för et dylikt företagande bättre väljas") and 8 May 1795 [NS] (including copy of circular in French dated 22 April/3 May 1795: "vers la Boucharie"), KVA.

⁵² Adam Laxman's expedition: Lagus 1880, 254. Billings expedition: Wendland 1992, 684; Norberg mentioned around half a million roubles in his letter to C. Alströmer, above n. 38.

⁵³ Circular: "une partie des deserts montagneux [...], situés au delà de la frontière de l'Irtiche vers la Boucharie; Deserts où jamais Naturaliste ni Botaniste n'a mis le pied et qui promettent une infinité de belles decouvertes, surtout pour la Botanique et les jardins d'agrement"; "le droit exclusif"; "curiosités de tout genre ou de tel ou tel genre particulier p: e: Mineraux, Grains des plantes, Plantes sechées, Insectes, Arbrisseaux etc.". "Bucharia" seems to refer to the Khanate of Bukhara, a territory roughly corresponding to present-day Uzbekistan.

⁵⁴ Earlier scholarship: Lagus 1880, 281 and notes 784–785, p. 101 (Åbo). Lindroth 1967, II 174 (contributions from the Swedish Academy of Sciences, Grill and Thunberg).

⁵⁵ Norberg to Wilcke, 8 May 1795 ("en så värddig Landsmans [...] företagande"). Åbo akademi, decision 19 May 1795: Lagus 1880, 281.

⁵⁶ KVA:s protokoll, 3 June and 5 August 1795 (cf. Lindroth II 174). For Grill's two shares, see Wilcke to Thunberg, 2 November 1795, UUB.

⁵⁷ Uppsala: Thunberg to Wilcke, 12 June 1795, KVA; Minutes of the University Senate, 11 June 1795, Kansliets arkiv, AI:188, 320, Uppsala universitets arkiv.

⁵⁸ Lund: Minutes of the University Senate, 23 July 1795, Större konsistoriets protokoll, Kansliet 1666–1930, vol. A1; Större konsistoriets manualhandlingar, Kansliet 1660–1930, vol. E7A, 73, Universitetsarkivet, Lunds universitet. Retzius's two shares: Wilcke to Thunberg, 2 November 1795, UUB.

- ⁵⁹ Laxman to Wilcke, 5 July 1795, KVA. Wilcke to Thunberg, 2 and 12 November 1795, UUB.
- ⁶⁰ Olof Swartz to Thunberg, 2 June 1796, UUB.
- ⁶¹ Norberg to Wilcke, 3 May 1795: "Som i går skulle Laxmans Japanska expeditioners sak hos Kejsarinnan afgöras".
- ⁶² Shelikho's death: Lagus 1880, 285–286. Castaways: Lensen 1959, p. 117.
- ⁶³ Eric ("Kirila") Laxman to Catherine II, 7 December 1795, Fond 179, opis' 1, delo 131, sheet 211, Russian State Archive of the Navy (RGAVMF), St Petersburg. The letter is published in Divin 1979, no. 123. Cf. E. Ya. Fainberg, *Russko-yaponskie otnosheniya v 1697–1875 godakh* [Russian-Japanese Relationships in 1697–1875] (Moscow, 1960), 71; K. E. Cherevko, *Rossiia na rubezhakh Yaponii, Kitaya i SShA (Vtoraya polovina XVII – nachalo XXI veka)* [Russia on the borders of Japan, China and USA (2nd half of 17th – beginning of 21st century)] (Moscow, 2010), 232. Warm thanks to Kirill Kartashov for visiting the archive and for help with the letter and with secondary literature.
- ⁶⁴ Fainberg 1960, p. 72; Cherevko 2010, p. 233. Lensen 1959, 117.
- ⁶⁵ Norberg to Thunberg, 21 May 1796, UUB ("munter och frisk"). Lagus 1880, 289.
- ⁶⁶ Cf. Lagus's tentative schedule, 1880, 288.
- ⁶⁷ Obituary: *Nova Acta* XIII, 1802, 11.
- ⁶⁸ Laxman to Wilcke, 7 and 25 September 1791, KVA (both quoted in Lagus 1880, 228–229). Norberg to Thunberg 20/31 January 1794, UUB, see above n. 40 ("den på Aleutiska öarne strandade Japaniske Köpmannen Kodoŷo"). Norberg to Thunberg, 22 August/2 September, UUB (see above n. 42), and to Wilcke, same date, KVA.
- ⁶⁹ *Neue Nordische Beyträge* VI, 1793, 253–254, letter from E. Laxman 19 January 1793, cf. Lagus 1880, 238.
- ⁷⁰ *The Indian and Pacific Correspondence of Sir Joseph Banks, 1768–1820*, ed. Neil Chambers (London 2008–), IV 368.
- ⁷¹ *Historiska och Statistiska Tidningar*, 1794, no. 65, 520 ("Utländska Tidningar", "öfna en directe Handel", "at Japoneserne lofvat at alla år med et Skepp besøka [Kamtschatka]").
- ⁷² *Ibid.*, 1795, no. 46, 364–365 ("hämta ny Skörd för Vetenskaperna", "bestridas af andra Händer").
- ⁷³ Gjörrwell to Norberg, 12 June 1795 ("Hr Laxmans Resa alt [= ända] til Japan"), cf. Gjörrwell's footnote to a copy of Norberg's letter to Wilcke of 8 May 1795 which he enclosed in a bulletin to Patrik Alströmer, 16 June 1795, both in Ep. G. 8:17, Kungliga Biblioteket, Stockholm. Lagus, Raskin & Shafranovskii: above n. 47.
- ⁷⁴ Stützer collection: *Nova Acta* XIII, 1802, 24, cf. Sinitsyn 2009, 383–388; on Stützer, see Wolfgang Michel, "A naturalist lost – C. P. Thunberg's disciple Johan Arnold Stützer (1763–1821) in the East Indies", in *Japanese Collections in European Museums*, ed. Josef Kreiner, vol. III: Regional Studies 2 (Bonn, 2015), 147–162.
- ⁷⁵ S. Bentham: Morriss 2015.
- ⁷⁶ Cf. Skuncke 2014: networks, 284; Thunberg, 247–249.
- ⁷⁷ Rezanov mission: Lagus 1880, 257–262; Lensen 1959, ch. 5. See also Takigawa Yuko, "Japanese Ichthyological Objects and Knowledge Gained in Contact Zones by the Kruzenstern Expedition", in *Expeditions as Experiments*, eds. M. Klemun & U. Spring ([London], 2016). Open borders: cf. Tucker Jones 2014, ch. 4, on 'cosmopolitanism'.

Summary

Scientific Relations between Sweden, Russia and Japan in the 1790s

Two Letters from Eric Laxman

By Marie-Christine Skuncke & Takigawa Yuko

Eric Laxman (1737–1796), a Finnish–Swedish–Russian naturalist in Russian service, organized an expedition to the island of Hokkaido in north Japan under his son Adam Laxman's command in 1792–1793. Sixteen years earlier, the Swedish naturalist Carl Peter Thunberg (1743–1828) had visited Nagasaki and Edo (now Tokyo) as a surgeon in Dutch service. Japan at the time was a secluded empire. The present article analyses two manuscript letters from Eric Laxman to Johan Erik Norberg (1749–1818), a Swedish engineer in Russia, who forwarded them to Thunberg, by then professor of medicine and botany in Uppsala (Sweden). In the first letter, from December 1793, Laxman reported about his son's expedition to Japan. When he wrote his second letter in August 1795, he was preparing a new expedition. Our investigation gives evidence of a Russian–Swedish network, centred around J. E. Norberg, which made it possible for information and objects to travel between the Swedish realm (Uppsala and Stockholm), the Russian Empire (Saint Petersburg, Siberia) and the Japanese Empire (Matsumae in Hokkaido, Edo). Further, the article explores the question of the destination of Laxman's planned expedition in 1795: archival sources in Sweden and Finland show that a number of scientific institutions in the Swedish realm mobilized in support of a Laxman expedition to Central Asia. Plans for a new Russian expedition to Japan, besides, were taking form at the end of 1795, but Laxman suddenly died in January 1796. Finally, the article gives some brief examples of the spread of information about Japan to the outside world in the 1790s; Russia was beginning to play a role as a source of news from Japan, though sometimes distorted. Laxman's two letters to Norberg in Uppsala universitetsbibliotek are appended to the article, in the original Swedish and in English translation.

Authors' addresses:

Marie-Christine Skuncke, Professor Emeritus of Literature, Uppsala University; Tegnérsgatan 27 C, 752 26 Uppsala, Sweden. Email: marie-christine.skuncke@littvet.uu.se; Takigawa Yuko, MA (Oxon.), Research Associate, Kagawa University (Faculty of Agriculture), 2393 Ikenobe, Miki, Kagawa, Japan 761-0795. Email: sakanafriend@yahoo.co.jp.

INGVAR SVANBERG

Common Starfish (*Asterias rubens*) in Nordic Folk Biology

At the seashore in the summer of 1746, Carl Linnaeus made notes about the folk names of the common starfish, *Asteria rubens* Linnaeus, 1758. Although the Government had commissioned him to carry out an expedition to the province of Västergötland, he also entered Bohuslän and journeyed along the Swedish west coast. There, Linnaeus recorded notes in the local usages of algae, plants and fauna that could be seen on the seashore. The narrative of his *Wästgöta Resa* (printed in 1747) gives many data for ethnobiologists. The Scandinavian Peninsula has a long coastline, which was inhabited by fishermen and peasants in pre-industrial times. The coastal dwellers were of course familiar with the marine environment, which provided them with many useful things. Not only marine mammals (seals, whales), sea birds and fish were important to the economy, but also seaweed, lichens and many invertebrates found in the littoral zone were used. In 1748, Linnaeus's pupil Pehr Kalm made many observations of this too from the Norwegian coast. In 1780, the Norwegian vicar Hans Strøm gave a detailed list of folk names of animals found in the intertidal zone. Many species were used by the local people along the Norwegian coast. Swedish zoologist Einar Lönnberg's research from Öresund in the 1890s confirms that the Swedish coastal-dwellers distinguished and named various marine invertebrates too.¹

While marine invertebrates have been subject to several ethnobiological surveys in North America, researchers have rarely paid attention to them in the Nordic countries. Marine ethnobiology, which can be defined as a field within ethnobiology that specifically comprises the study of the relationships of present and past human societies to marine biota and ecosystems, is still waiting for its researchers in our part of Europe. The main objective of this paper is to present a brief comment on Linnaeus's notes on the folk biology of the common starfish.²

Naming of Starfish

Among the echiderms, starfish have always been well known to the inhabitants of the west coast. Olaus Magnus (book 21, chapter 36) depicts sea stars and brittle stars that are both five- and seven armed in his *Historia de gentibus septentrionalibus* (1555). With references to ancient and medieval writers, Olaus Magnus (book 21, chapter 37) also relates the belief that the starfish was so poisonous that it burned through everything it came in contact with and immediately melted all kinds of food. In a manuscript from 1611, the scholar Sigfrid Aronus Forsius in Uppsala also depicts a starfish. He wrote: “the starfish has 5 or 6 arms, like a star, and one side that should be its back is bluish and speckled like a snake, while other is bent and yellow. They consider it to be poisonous, and they call it *Korstroll* [‘Cross-Troll’]”.³

Several species of starfish and brittle stars occur in the Nordic waters. The most common species, however, is *Asterias rubens*, which occurs in Kattegat, Skagerrak and the North Sea, the coasts of Britain, France, Spain and Portugal and southward along the coast of West Africa. It has also been found down in the southern Baltic Sea with its brackish water. In the Baltic Sea, it has been found all the way to the west coast of Rügen and occasionally also near Bornholm. The species is benthic and is often found when children are playing on the beach.⁴

Names like *sjöstjärna* in Swedish, *Seestern* and *Meersterne* in German, *zeester* in Dutch, *Sea Star* in English, *étoile de mer* in French, *estrella de mar* in Spanish and *denizyıldızı* in Turkish, come from its characteristic shape. In early modern Swedish, it has been called *stiernefisk* and *korstroll* (1611), names that are also found in other Nordic languages. Besides *sjöstjärna*, which is recorded from Swedish dialects along the west coast, it has locally also been known as *korstroll*, as Carl Linnaeus recorded in Marstrand in 1746. The name is also known from the province of Skåne in the south to the province of Bohuslän in the north. The name *korskrabba* is also recorded in Bohuslän. Another local name, recorded by Linnaeus, is *korsfisk*, according to him used in Halland. *Korsfisk* is also recorded from Bohuslän.⁵

In Denmark they are known, according to Vagn J. Brøndegaard, as *stjernefisk* (first recorded in 1594), *søstjerne* (1740) and *korsfisk* (1700), but locally also as *korskrabbe* (Harborøe, Vendsyssel, and Læsø), *korstrolde* (Læsø), *øystertyv* (Slesvig), *filefod* (Frederikshavn), *stannie* (Agger), *stube* (Harboøre) and *søsol* (Salling, Lønstrup, Hirtshals). In Norway it is commonly known as *korstroll*,

Starfish according to Alfred Brehm's Tierleben (1890).

but also *korsfisk*, *krossfisk* and *søstjerne*, while it is called *krossfiskur* in Iceland. In the Faroe Islands it is known as *krossfiskur*, a name first recorded in the 1780s. It is also known in Shetland as *cross-fish*.⁶

Utility Animals and Pests

Linnaeus gives, strangely enough, no details about the use of starfish among the locals in Bohuslän. In some places, including South America, South Asia and Southeast Asia, starfish are harvested for *folk medicine*. We have no data for that in the northern countries. However, there is some evidence that the starfish has been used in folk veterinary remedies: “The starfish is boiled in water, which is given to a cow to drink to cure a bone disease known as *Stikler*”, wrote Norwegian folklorist Johan Theodor Storaker. According to folklore from 1934, school boys in Harplinge parish, Halland, shredded starfishes. As a prank aimed at their female classmates, they sprinkled starfish remains on the girls’ benches, thinking it would cause them to pee on the benches. In the British Isles starfish were used as manure.⁷

Today fishermen perceive starfish as pests that destroy the nets and eat the fish caught inside. They also blame starfish for damage to oyster banks and mussel farms. However, children frequently enjoy discovering this benthic species while playing on the beach. Families carry them home as souvenirs after summer vacation at the coast.⁸

Notes

¹ Carl Linnaeus, *Wästgöta-resa. på Riksens Högloflige Ständers befallning företad år 1746. Med anmärkningar uti oeconomien naturkunnogheten, antiquiteter, invånarnes seder och lefnadsätt, med tillhörige figurer* (Stockholm, 1747), 158–207; Pehr Kalm, “Rön och anmärkningar Uti Naturalhistorien och Oeconomien gjorde och sände från Norige”, *Kongl. Vetenskaps Aca-
demiens Handlingar* 1748, 194; Hans Ström, *Physisk og Oeconomisk Beskrivelse over Fogderiet Søndmør 1* (Sorøe, 1762), 159–214; Einar Lönnberg, *Undersökningar rörande Öresunds djurlif* (Uppsala, 1898).

² For North America, see especially David W. Ellis & Luke Swan, *Teaching from the Tides: Uses of Marine Invertebrates by the Manhousat People* (Nanaimo, 1985); Darcie A. MacMahon & William H. Marquardt, *The Calusa and Their Legacy: South Florida People and Their Environment* (Gainesville, 2004), passim. Examples from the Nordic countries are Lúðvík Kristjánsson, *Íslenzkir sjávarhettir 4* (Reykjavík, 1985); Ingvar Svanberg, “Musslor och snäckor som föda och agn på Färöarna: några etnobiologiska anteckningar”, *Gardar* 23 (2003), 20–36; Ingvar Svanberg, “Human

usage of mermaid's glove sponge (*Isodictya palmata*) on the Faroes", *Journal of the Marine Biological Association of the United Kingdom* 87 (2007), 1773–1775; Ingvar Svanberg, "Jellyfish in North European folk biology", *Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv* 131 (2008), 115–124. A general overview of marine ethnobiology has recently been published by Nemer E. Narchi, Samuel E. Cornier, Donata Melaku Canu, et al., "Marine ethnobiology a rather neglected area, which can provide an important contribution to ocean and coastal management", *Ocean & Coastal Management* 89 (2014), 117–126.

³ Olaus Magnus, *Historia de gentibus septentrionalibus* (Roma, 1555); John Bernström, "Tagghudingar", *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 18 (Malmö, 1974), 47; Sigfrid Aronius Forsius, *Physica 1611* (Uppsala, 1952), 160.

⁴ Andrew Campbell, *Seashores and Shallow Seas of Britain and Europe* (London, 1994), 244.

⁵ Forsius, 160; Department of Dialectology and Folklore Research, Uppsala: "Ordbok över Sveriges dialekter" (manuscript collection); John Jacobsson, *Skreamålets ordförråd omkring 1900* (Lund, 1966), 179; Linnaeus 1747, 172; Johan Fischerström, *Nya Svenska Ekonomiska Dictionnairen, Eller Försök til et Almänt och Fullständigt Lexicon, I Svenska Hushållningen och Naturläran* 1 (Stockholm, 1779), 251; Lönnberg 1895; Einar Lönnberg, *Linnés föreläsningar öfver djurriket* (Upp-

sala, 1913), 543; Carl Linnaeus, *Fauna svecica* (Stockholm, 1761), 512; Carl Linnaeus, *Systema Naturae* 1 (Stockholm, 1758), 661.

⁶ Vagn J. Brøndegaard, *Folk og fauna: dansk etnozoologi* 1 (København, 1985), 182; Erik Pontoppidan, *Det første Forsøg paa Norges Naturlige Historie* 2 (København, 1753), 291; Kalm 1748, 194; Hans Strøm 1762, 178; Árni Böðvarsson, *Íslensk orðabók* (Reykjavík, 1985), 527; Jens Christian Svabo, *Inberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782* (København, 1959), 68; Jørgen Landt, *Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne* (Tórshavn, 1965), 163; John Jamieson, *A Dictionary of the Scottish Language* (Edinburgh, 1846), 173.

⁷ Rômulo R. N. Alves & Humberto N. Alves, "The faunal drugstore: animal-based remedies used in traditional medicines in Latin America". *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 7:9 (2011), 9; S. Mahdihassan (ed.), *Bazaar Drugs and Folk Medicine in Pakistan* (Karachi, 1984), 68; Johan Theodor Storaker, *Naturrigerne i den norske folket* (Oslo 1928), 289; Department of Dialectology and Folklore Research, Uppsala: "Ordbok över Sveriges dialekter" (manuscript collection); Th. Mortensen, *Handbook of the Echinoderms of the British Isles* (Oxford, 1927), 141.

⁸ Kalm 1748, 195; Brøndegaard 1985, 182; Georg Mandahl-Barth, *Vad jag finner på sjöstranden* (Stockholm, 1966), 80; Bernström 1974, 47.

Summary

Common Starfish (*Asterias rubens*) in Nordic Folk Biology

By Ingvar Svanberg

This paper comments on Linnaeus's notes on folk names (*korsfisk*, *korstroll*, *sjöstjärna*) of the common starfish used by the peasantry in Bohuslän and Halland. The same

names had been used until recently in Swedish dialects. The article also deals with some folklore connected with the starfish.

Author's address:

FL Ingvar Svanberg, Institute for Russian and Eurasian Studies, Uppsala University,
Box 514, SE-751 20 Uppsala, Sweden. E-mail: ingvar.svanberg@ires.uu.se.

Smärre meddelanden

Recensioner och anmälningar

Linneana

KUNSKAPSSPRIDNING. *Linnaeus, Natural History and the Circulation of Knowledge*, red. Hanna Hodacs, Kenneth Nyberg & Stephane Van Damme (Oxford Studies in the Enlightenment, 2018). *SLÅ*:s läsare känner två av redaktörerna – nämligen Hodacs och Nyberg – från boken *Naturalhistoria på resande fot. Om att forska, undervisa och göra karriär i 1700-talets Sverige* (2007). Kort om innehållet i de åtta uppsatserna: Isabelle Charmantier, forskare vid Linnean Society of London, skriver om Linnés arbetssätt från 1760-talet då han använde katalogkort, Bettina Dietz tar sig an Pehr Osbeck, Hanna Hodacs behandlar handeln med naturalhistoriska specimina – på svenska i *SLÅ* 2017, Stephane van Damme för oss in i fiendeläget – eller var verkligen Paris det? Jonas Gerlings betonar likaså platsens roll, denna gång Kants Königsberg. Edinburgh, likaledes med en stark roll i 1700-talsfilosofin, står i centrum i Linda Anderson Burnetts, vid Linnéuniversitetet i Växjö, och Bruce Buchans bidrag, en av de mindre kända Linnélärjungarna Johan Gerhard König verksam i Indien är huvudperson i Niklas Thode Jensens uppsats, till sist skriver Kenneth Nyberg, historiker i Göteborg och Manuel Lucena Giraldo om Pehr Löflings inflytande ”in the long eighteenth century”. Ska denna mångfald sammanfattas så är inte – utom i Charmantiers bidrag – Linné i fokus, i stället linneaner ute i fält. Undertitelns numera så frekventa formulering ”circulation of knowledge” gör resandet och ”platsen” till nyckelord, här London, Paris, Königsberg, alltså förmedlingen och det globala mottagandet av Linnés vetenskap. Det är glädjande att forskning pågår längs dessa rutter och ännu viktigare att den som här håller hög kvalitet.

Inget bidrag behöver särskilt framhållas, följande ska betraktas som exempel. Charmantiers uppsats vilar på tidigare undersökningar hon och Staffan Müller-Wille utfört om Linnés arbetssätt, hur han i *Manuscripta medica* övar sig i alla de grenar av naturen han sedan skulle bemästra, hur han sedan arbetade med interfolierade exemplar inför nya utgåvor av *Systema naturae* och supplement till *Species plantarum* och hur han övergår till lappar på styvt

papper, vilka finns bevarade i mer än tusentalet. Charmantier visar vidare hur arbetssättet levde vidare hos Solander, Linné den yngre och Thunberg. Med Gerlings bidrag hamnar vi i Königsberg. Han tar upp Kleins kritik av Linnés människoklassificering som följs till Kant då Linné besegrat Klein vad gäller natursystemet i stort. Det är en namnrik uppsats som prövar många nya frågor. Slutsatsen är: "while Linnaeus's natural history had become central to the science of man, challenging the very notion of man, Kant had taken the dictum 'know thyself!' even further and pointed it back to the man of science calling for reflection of science, its limits and possibilities." Boken innehåller många sådana möten mellan människor och idéer. Till sist en smula gnäll över omslaget. Jag är inte säker på att omslagets trädgårdsvandrare svarar mot bokens huvudpersoner. Bilden är från 1710 och ligger så där ett halvsekel för tidigt. Allongeperukerna anger barock. Modet växlade också på Linnés tid.

Gunnar Broberg

KLINTBERG OM LINNÉ, påskharar och döda själar. I sin senaste essäsamling *Påskharen. Folklore om årets dagar, månens fläckar och nedpålade döda* (Atlantis, 2018), berättar Bengt af Klintberg om folkliga traditioner hos Linné. I sina reseberättelser återger Linné en rad folkliga föreställningar som ådragit sig folklivsforskarnas intresse. Särskilt från hemprovinsen Småland berättar Linné om en rad intressanta "vidskepelse", bland annat om den kloka gumman Ingeborg i Mjärhult, eller hur gastkramning kunde botas med en besvärjelseform. Det finns gott om uppgifter om folktro och muntliga berättelser i Linnés resedagböcker, och Klintberg pläderar för en särskild studie av folkloristen Linné, som ett motstycke till andra etiketter han försetts med, som botanisten, etnobiologen, läkaren, trädgårdsmästaren, zoologen etc. "Om man gjorde en systematisk sammanställning av Linnés alla folkloristiska uppteckningar, så skulle den sannolikt visa att han vid sidan av sina epokgörande insatser som naturforskare även är en av 1700-talets främsta upptecknare av svensk folklore". Klintbergs lärda kommentarer till några exempel i Linnés författarskap övertygar om att ämnet förtjänar ytterligare uppmärksamhet. I essäsamlingen avhandlas en rad ytterligare spännande ämnen, exempelvis om påskharar och menlösa barn, Harry Martinsons känsla för granar, talesätt om katter ("det är ingen ordning, sa katta när hon blev utslängd på julaftakvällen", löd det på 1960-talet i min barndoms Karlskoga), gamla tydor, föreställ-

ningar och myter om månens fläckar, sydsvenska sägner om nedpålade döda och sägentraditioner i Folke Dahlbergs bok om Vättern. Klintberg vägleder oss kunnigt och välskrivet till den rika folktraditionen, som uppenbarligen är en outtömlig källa till vår förståelse av att vara människa.

Ingvar Svanberg

Linneaner

FRAGMENT AV DET LYCKLIGA ARABIEN. På en ö utanför den arabiska kusten lyckades Peter Forsskål få tag på en fiskare som kände till den snäcka han eftersökte. Fiskaren menade sig kunna skaffa fram några exemplar, men djuret levde på rätt stort djup, så det var inte helt lätt. Forsskål lovade honom emellertid en vacker summa pengar för varje exemplar han kunde frambringa. Nästa morgon dök mannen upp med en korg full av den nämnda snäckan, som Forsskål vackert måste betala för enligt det avtalade beloppet. Dagen efter kom fiskarens kamrater med ännu fler korgar. Expeditionens kassör, Carsten Niebuhr, blev nog nu en aning bekymrad.

I dag finns två och en halv stora lådor med denna snäcka, *Tibia insulaechorab*, på Statens Naturhistoriske Museum i Köpenhamn. Under den danska expeditionen till Det lyckliga Arabien i början av 1760-talet satte Forsskål samman den första egyptiska floran, beskrev 630 nya arter för vetenskapen, samt kan sägas ha inlett den vetenskapliga undersökningen av Röda havets marina fauna, liksom gett några av de första bidragen till den arabiska växtgeografin.

Tibia insulaechorab. Statens Naturhistoriske Museum, Köpenhamn. Ur Anne Haslund Hansen (red.), Hjembragt 1767–2017 (Vandkunsten, 2017). Foto: Torben Eskerod.

Forsskåls uppgift var att beskriva alla djur, växter och mineraler som inte fanns förtecknade i Linnés *Systema naturae*; att insamla naturalier, konservera dem och få dem till Köpenhamn; samt att uppteckna de lokala växt- och djurnamnen. Det var en ny värld han kom till. Forsskål skriver: ”Folk, jord och natur war nytt för mig; Örterna voro alla nya. Jag hant ej mer än samla och betrakta!”

Det insamlade materialet från expeditionen under åren 1761–1767 förvaras i dag, förutom vid Statens Naturhistoriske Museum, även vid Det Kongelige Bibliotek och Nationalmuseet i Köpenhamn. Samlingarna består av växter, snäckor, torkade fiskar, koraller, handskrifter, kulturföremål med mera. Materialet skickades hem i omgångar, ett omständligt företag, lådor skulle införskaffas, allt packas ner och märkas, sedan fraktas genom flera led av firmor, hanteras av åtskilliga hamnarbetare under flera sjökapteners överseende, hela den långa vägen mot norra Europa innan det kom fram till Toldboden i Köpenhamn. Om dessa hemförda fragment av den arabiska världen handlar boken *Hjembragt 1767–2017. 250 år efter Carsten Niebuhrs Arabiske Rejse* (Vandkunsten, 2017), redigerad av Anne Haslund Hansen. Den finns också i engelsk utgåva, *Arrivals. The Life of the Royal Danish Expedition to Arabia 1767–2017*. Som tidigare meddelats har Vandkunsten givit ut flera betydelsefulla verk om den danska expeditionen till Det lyckliga Arabien (se SLÅ 2006, 172–176; 2009, 176 f.; 2017, 149–151; se även SLÅ 2012, 159–161; 2014, 158–161).

Föreliggande bok presenterar detta material, handskrifter och naturalier, i utomordentliga fotografier, vilka också riktar uppmärksamheten mot de enskilda detaljerna. Förutom de många illustrationerna finns ett antal uppsatser, bland annat en introduktion till Frederik V:s tid, om idégivaren till den arabiska resan Johann David Michaelis och dennes hundra frågor, om Georg Wilhelm Baurenfeinds illustrationer från resan, om Niebuhr som egyptolog, om Frederik Christian von Havens inköp av hebreiska handskrifter och mer därtill. Expeditionen var, som Lawrence J. Baack påpekar, unik på flera sätt. Den saknade koloniala, kommersiella och missionerande avsikter, den var tvärvetenskaplig och var den första större vetenskapliga expeditionen utgående från Skandinavien.

Den person som det till stora delar kretsar kring är kartografen Carsten Niebuhr, den ende överlevande från expeditionen, som kom hem först efter nära sju år på resa. Hans reseskildring, tillsammans med reskamraterna von Havens respektive Forsskåls skildringar, är av stort värde för en inblick i mötet mellan Västerlandet och Mellanöstern under 1700-talet. Reseskildringen är en litteratur i rörelse. Ett intressant kapitel av Mirjam Hähnle behandlar

tids- och rumsuppfattningar i reseberättelserna, om resenärernas upplevelse av förflyttningen genom det fysiska rummet och den tid som förflöt när man tillryggalade den väg de färdades. Som kartritare tillägnade sig Niebuhr rummet, som i lands- och stadskartorna förvandlade konkreta rörelser och observationer till ett abstrakt, geometriskt rum skådat från en objektiv punkt ovan jordytan. Uttalat syfte med expeditionen, så som Michaelis hade hoppats, var att vetenskapligt beskriva och dokumentera den värld som Bibeln skrevs i. Det fanns med andra ord en tydlig tidsdimension som sträckte sig till fjärran platser i historien. Resan genom rummet var också en resa i tiden. Arabia Felix existerade som geografiskt rum i samma tidsepok som resenärernas eget Europa, men samtidigt också i ett kulturellt rum i ett annat årtusende, i biblisk tid.

Av särskilt linneanskt intresse är Tom Schiöttes uppsats om konkylerna och Philippe Provençals om Forsskåls fiskherbarium. Forsskål upptäckte redan på utresan genom Öresund en ny art av nakensnäcka, och han studerade fossiler på Malta och planktonorganismer i havet. På Statens Naturhistoriske Museum finns i dag 24 lådor fyllda med tusentals insamlade blötdjur, sammanlagt omkring 200 arter. Några torkade mossdjur och koraller har också bevarats. För konservering av naturalierna hade expeditionen med sig en större mängd sprit, men största delen beslagtogs och förstördes av rättroende arabiska tulltjänstemän. Det förklarar varför det mesta av det som sändes hem var naturalier som kunde bevaras i torrt tillstånd. Bristen på sprit är också en av förklaringarna till Forsskåls fiskherbarium. Ark med torkade fiskar var dessutom mindre platsskrävande. Man delade fisken längs med och lät torka dem, varefter man fäste dem på herbarieark, inte olikt sättet med växter. Väsentliga delar av skelettet och skinnet med fjäll och fenor kunde så bevaras. Samlingen består till övervägande delen av fisk som användes till konsumtion. Man kan nästan se framför sig hur Forsskål gick runt på fiskmarknaderna i Jeddah och Al Luhayyah, särskilt letande bland skräpfisken på jakt efter för vetenskapen nya arter. I samlingen finns i dag 58 typexemplar av sådana arter Forsskål var först med att beskriva.

David Dunér

PEHR STENBERG, botanist, fågelskådare, präst, språkforskare och mycket annat. Utgivningen av bondsonen, klassresenären och den västerbottniske landsortsprästen Pehr Stenbergs (1758–1824) levernesbeskrivning har nu fullbordats. Inte mindre än fem innehållsrika, digra volymer har utkommit

under omsorgsfullt redaktörskap av trion Fredrik Elgh, Göran Stenberg och Ola Wennstedt. Ett unikt författarskap har därmed blivit tillgängligt. Volymerna är fullproppade av detaljer om en individs liv och leverne i det sena 1700-talets Sverige (vilket inkluderar den finska rikshalvan). Stenberg är både rättfram och självutlämnande. Här berättas om bollspel, fiske, frieri, gravöl, handkyssande, hundskinn, måltidsvanor, omen, ordspråk, ruddammar, råföreställningar, samer, sexualitet, skällsord, stickning, äggtäkt och så vidare. Det finns mycket att hämta för kulturhistorikern. Stenbergs uppteckningar av umedialekten har tidigare varit föremål för utgivning och gradualavhandling, liksom hans topografiska beskrivningar. Men genom levernesbeskrivningen får vi lära känna mannen själv. Jag har själv särskilt fäst mig vid Stenberg som fågelskådare. I såväl dialektordboken som i levernesbeskrivningen finns gott om fågeluppgifter: dialektala beteckningar, folktroföreställningar, observationer och uppgifter om fångstmetoder. Han beskriver exempelvis i detalj hur en hök fångar en ärla och hur man införskaffade en grönsiska som burfågel. De fyra volymerna av *Pehr Stenbergs levernesbeskrivning* (Forskningsarkivet i Umeå, 2014–2016) har nu kompletterats med en registervolym, del 5 (Umeå, 2018), med sak-, ort- och personregister, alla föredömligt detaljerade och utarbetade av Alf Arvidsson, Helga Wennstedt och Robert Eckeryd. Ett betydelsefullt utgivningsarbete har därmed fullgjorts.

Ingvar Svanberg

Varia

ATT SE DET STORA I DET LILLA. Kerstin Ekman, *Gubbas hage* (Bonniers, 2018). Efter flera läsvärda böcker – *Herrarna i skogen*, *Se blomman* (tillsammans med Gunnar Eriksson) och senast biografen över Claes Bjerkander – har Kerstin Ekman nu kommit med essäboken *Gubbas hage*. Om någon går hon i den svenska Linnétraditionen, naturligtvis inte enbart så, hon kan kallas waldenist med tanke på det intresse hon visar Henry David Thoreau och New England-transcendentalisterna. Hon kan också kallas klassiker för den fina användningen av Ovidius, Theokritos och Vergilius texter. Eller bibelsprängd och så vidare. Den svenska litteraturen, men också den internationella, bevattnar texten. Mycket vittnar om ett träget och troget bruk av en äldre lit-

teratur, sådant man läste i gymnasiet eller när ekologiska frågor omvandlades i kulturbetraktelser. Det är en mycket självständig röst som uttrycker sig. Perspektivet är det stora i det lilla, ett halvt tunnland äng med namnet Gubbas och vad som händer i samhället. Vad gör vi med naturen, hur utnyttjar vi djuren – ett kapitel handlar om parets hundar. Varför jagar människan samtidigt som hon ömkar sitt byte? Ytan är begränsad men behövlig kunskap om den nästan obegränsad. Någon gång slirar det (Linné skrev inte *Systema naturae* i Holland den var så gott som klar vid ankomsten dit; dottern Lisa Stinas uppsats om indianska krassen publicerades inte under pappas namn) men det må vara. Nu lämnar Ekman och maken Börje hagen. Låt oss hoppas att de kan återvända på besök eller i minnet.

TRÄDGÅRDEN SOM UTOPI. Anna Svensson, *A Utopian Quest for Universal Knowledge. Diachronic Histories of botanical Collections between the Sixteenth Century and the Present*, diss. (KTH, 2017). Ovanstående är en sammanläggningsavhandling. Börjar alltså med en så kallad kappa (75 s.), sedan fyra research papers, det första om Oxford physic garden (45 s.), om Oxford på 1600-talet (25 s.), om pressade växter i böcker (80 s.), om korrespondens från Kew (30 s.), samt en epilog till sist (40 s.), sammanlagt nästan 300 sidor med gott om bilder i färg. Ur sammanfattningen: ”Denna avhandling behandlar historien om botanik som en global samlingsbaserad vetenskap genom att följa paralleller mellan utopiska traditioner och botaniskt samlande från dess början på femtonhundratalet till idag. Olika sorters botaniska samlingar, till exempel trädgårdar, herbarier och klassifikationssystem, har historiskt spelat en central roll i sökandet efter en global eller universell vetenskaplig ordning i växtrikets lokalt rotade och till synes kaotiska mångfald. Det finns historiska kopplingar mellan dessa samlingar och utopi, som båda även präglas av vad man kan kalla samlandets epistemologi: skapandet av ordning genom avgränsande samlingsområden eller ’icke-platser’. De är manipulationer av tid och rum. Mellan kaos och ordning söker både botaniska samlingar och utopi att skapa helheter ur delar – delar som inte alltid samarbetar.” Det är en annan historia än den vanliga, som sätter ”science into place”. Pröva den.

SILVERBREVET. Ann-Mari Jönsson, *Silverbrevet. En roman från Linnés Uppsala* (Dahlia Books, 2017). I romanform har Linné tidigare behandlats i Margit Fribergs *Skog har öron, mark har ögon* (1975), i Rune Pär Olofssons *Blomsterkungen* (1979), i Magnus Florins *Trädgården* (1995) och i Tommy Iseskogs *Carl*

(2007), sedan i en rad romaner om lärjungarna Solander, Forsskål, Hasselqvist och Thunberg, samt om Petrus Artedi. Ann-Mari Jönssons bok skiljer sig från de övriga förstås genom hennes arbete med The Linnean Correspondence som lett till flera artiklar publicerade bland annat i *SLÅ*. Som professionell latinist har hon ett stort försprång i arbetet med Linneana. Hon har också ett förflutet i arbete med den heliga Birgittas uppenbarelser och här förenar hon dessa båda storheter! Hur det går? Ja, se efter själv. Böcker är till för att läsas. Men en kort antydan om innehållet. Vi möter den utländska studentgruppen på 1760- och 1770-talen ute på Hammarby, framför allt den norske studenten Espen Espenson, ett nytt namn men som aldrig funnits. Det här är en roman – och en romans, Espen och Linnés dotter Lovisa blir kära i varandra. De åker rentav till Birgittas Vadstena. Mer ska inte avslöjas. Jo, att författarinnan alltså erbjuder oväntade kombinationer. Nog sagt, Linnés brev är en stark källa för fantasin.

OSORTERAD LÄSNING. Till det känsliga temat Linné och rasism, Gregor Mattson, "Nation-State Science. Lappology and Sweden's Ethnoracial Purity" i *Comparative Studies in Society and History* 2014:2. – Kerstin Landström, *ABC om Linné – för både barn och vuxna* (Uppsala, 2016), om Linnés kammare, Vallhofs säteri och Bälinge, rolig, påläst och lärorikt. – Staffan Reinius och Thomas Ihre, Abraham Bäck och hans 3:e presidietal 1793 i Kungliga Vetenskaps Akademien", om dieten, i *Svensk medicinhistorisk tidskrift* 21 (2017) – Berit Sjögren, "Ambjörn i Dannäs och hans söner – nya rön om Carl von Linnés farfars morfars släkt", *Släkt och hävd* 2017:3, en uppsats som spänner över 1600-talet och som kompletterar Assar M. Lindbergs, Birger Strandells och Per Magnus Jörgensens med fleras släktforskningar, nu om Ambjörn Lindelius i Jonsboda alltså med namn efter samma lind som ingår i namnen Tiliander och Linné. Allt i det förflutna visar sig inte vara hedersamt, nog sagt. – Svanbergiana. I *Saga och Sed* 2017 bidrar Ingvar Svanberg med uppsats om doftticken (*Haploporus odoratus*) som Linné skriver om Lapplandsresan, vilket Ingvar naturligtvis inte missat, också med belägg från Timothy Leary och Carlos Castaneda, vad nu Archiatern och Riddaren skulle ha sagt om det. Den ingår i genren etnomykologi, där det finns mer att göra. – Annika Lindkvist, "Constructing and classifying 'the North'. Linnaeus and Lapland", i Cian Duffy (red.), *Romantic North. Anglo-Nordic Exchanges 1770–1842* (Springer, 2017) – Ulla Carlsson och David Goldberg, *The Legacy of Peter Forsskål. 250 Years of Freedom of Expression* (Nordicom, 2017), 149 s. – Johnny Strand,

latinaren, har i *Medusa* 2018:1 ställt samman och kommenterat Sauvages allusioner i sina brev till Linné på klassiska författare. Trevligt och lärorikt! – I *Svensk botanisk tidskrift*, vol. 112:3–4 (2018), skriver Anna F. Edlund, professor i biologi vid Lafayette College, Easton USA, om palynologen vid Naturhistoriska riksmuseet Gunnar Erdtman (1897–1973) med särskild tyngdpunkt på hans verksamhet som pollenillustratör. Läsvärd! – Helena Backman, ”Pressade växter i tryckta böcker. Fynd av växtfragment i äldre samlingar” i *Biblis* 82 (2018). – Från Ingvar Svanbergs flinka penna kan noteras en uppsats ”Ethnomycological notes om *Haplaporus odoratus* in northern Sweden” i *Journal of Nordic Studies*, vol. 22:1 (2018), om Linnés uppgifter om dofttickan. Natur i större skala behandlar den samme i ”Strandade valar och valben i Sverige” i *Forum navale*, nr 774 (2018), med uppgifter hos bland annat Linné och Sigfrid Forsius. – *Bild och natur. Tio konstvetenskapliga betraktelser*, redigerade av Peter Bengtson, Max Liljefors och Moa Petersén (Lund Studies in arts and cultural sciences 16, 2018). Vart tog landskapet vägen? En bra fråga ställd av Ludwig Qvarnström. – Pågående arbete: En översättning av Linnés *Fauna Suecica* (1761) från latin till engelska av Ann-Mari Jönsson (se art. i detta nr: ”Företalet till Linnés *Fauna Suecica*”). Arbetet kommer att förläggas av Linnean Society i London. Det beräknas vara färdig 2021.

Gunnar Broberg

ILLUMINATIONER. Under 1800-talets första hälft utgavs flera utsökta, illustrerade botaniska och zoologiska verk i Sverige, som Linnélärjungen Anders Sparrmans *Svensk ornithologie* (1805–1816), Johan Wilhelm Palmstruchs illustrationer till *Svensk botanik* som började ges ut 1802 och inte minst konstnärsbröderna Magnus och Wilhelm von Wrights *Svenska foglar* (1828–1838). I denna efterlinneanska era fördjupas det systematiska och taxonomiska sökandet efter och beskrivandet av nya arter. Nya grafiska tekniker och tryckförsättningar skapade förbättrade möjligheter att ge ut illustrerade verk. Bilden ansågs alltmer utgöra en viktig förmedlare av vetenskap, där den vetenskapliga illustratören eftersträvade exakthet och representativitet. Magnus Körners illustrationer av fåglar och däggdjur från 1800-talets första hälft tillhör denna nya era av vetenskapliga zoologiska illustrationer.

Körner, som var verksam som ritmästare vid Lunds universitet, stod bakom flera illustrerade zoologiska verk, det av Sven Nilsson utgivna planschverket

Illuminerade figurer till Skandinavien fauna (1829–1840), samt de av honom själv utgivna *Skandinaviska foglar* (1839–1846) och *Skandinaviska däggdjur* (1855). Originalmålningarna till dessa verk, som förvaras på Lunds universitetsbibliotek, har givits ut i en påkostad utgåva, *Ritade efter naturen. Magnus Körners & Sven Nilssons zoologiska planscher* (Orbis pictus, 2015). Det rör sig om 300 blad med förlagor och förstudier föreställande svenska däggdjur och fåglar. Dessa bilder talar mycket för sig själva. För en nutida ornitolog är det ingen tvekan om vad det är för fågel som fångats på pappret – vilket man ju inte alltid kan vara alldeles säker på när det gäller äldre illustrationer. De artkaraktäristiska detaljerna, proportionerna, fjäderdräkternas färgskiftningar låter oss genast identifiera dem. Det är som en bit natur för ett ögonblick slagit sig ner på den vita ytan.

Det här är dock långt mer än en bilderbok. Med tre inledande uppsatser sätts denna bildvärld in i sitt lärdomshistoriska, konsthistoriska och bokhistoriska sammanhang. Idé- och lärdomshistorikern Jakob Christensson ger en mycket kunskapsrik levnadsskildring av zoologen Sven Nilsson, från uppväxtåren på bondgården Alfastorp i Asmundtorps socken till tiden som uppburen professor i Lund. Efter skola i Landskrona kom Nilsson till Lund, men han hann med även en kortare studievistelse i Köpenhamn. Det var inte minst ornitologin som upptog hans intresse, studier av ärlor och härmsångare och andra fåglar. År 1820 började han ge ut sitt storverk *Skandinavisk fauna*. Inte minst de två volymerna om fåglarna har blivit klassiska i svensk ornitologi. Under åren 1828–1831 var han verksam vid Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm. Det var där han inledde arbetet med det storslagna projektet att avbilda svenska däggdjur och fåglar, det som skulle bli *Illuminerade figurer till Skandinavien fauna*. Christensson tecknar bakgrunden till de illuminerade figurerna, men gräver även något i Nilssons andra banbrytande verksamhet som arkeolog och fornforskare.

Körner och Nilssons samarbete inleddes sommaren 1829. Nilsson hade redan påbörjat utgivningen av *Illuminerade figurer*. För illustrationerna hade han engagerat bröderna Magnus och Wilhelm von Wright, men samarbetet knakade i fogarna. Den unge, talangfulle Körner fick nu ensam ta över det krävande arbetet med illustrationerna. Konstvetaren Johan Cederlund behandlar Körners konstnärskap och konstlivet i Lund i början av 1800-talet. Körner, som hade studerat för ritmästaren vid Lunds universitet Anders Arvidsson, kombinerade konstnärlig färdighet med god kännedom om naturens skiftande livsformer. År 1849 utsågs han själv till ritmästare vid Lunds

Tornseglare, Apus apus. Magnus Körners målning till Illuminerade figurer till Skandinaviens fauna (1829–1840). Ur Björn Dal, Jakob Christensson & Johan Cederlund, Ritade efter naturen (Orbis pictus, 2015).

universitet. I anslutning till arbetet med de illuminerade figurerna startade han tillsammans med Sven Nilsson södra Sveriges första litografiska tryckeri 1831. Bokhistorikern Björn Dal beskriver pedagogiskt Körners arbete från nyskjuten fågel på ritbordet till färdig handkolorerad litografi.

Resultatet hängde på många moment. Först ett träffsäkert skott som faller fågeln från skyn utan att sarga fjäderdräkten – zoologer var jägare och zoologiska illustratörer konstnärer utrustade med gevär och ritstift. Det räckte inte med att skickligt kunna avbilda det man såg framför sig, illustratören måste ha kunskaper om djuret, hur det betar sig, dess mest karakteristiska särdrag, hållning och färgskiftningar. Studier av den döda fågeln på ritbordet måste kombineras med erfarenheter i fält. Naturtecknandet krävde en ovanlig iakttagelseförmåga för att få djuren och fåglarna levande, skicklighet i den litografiska teknikens skiljande av vatten från fett på den polerade sandstens-ytan och ett enormt tålmodigt arbete. Inte minst enastående är vad som låg framför fru Charlotta Körner. Hon var ansvarig för att kolorera de 100 000 illustrationerna.

WU-LU-FU. Sommaren 1908 besökte botanisten och äventyraren Thorild Wulff sina gamla föräldrar hemma i Göteborg. Han vandrade till Kallebäck strax söder om staden för att leta efter de jättelika runor om vilka Linné skriver i Västgötarezan den 11 juli 1746: "Om denna skrift ej måtte wara Willrunor, wet jag icke, hwad den skal kallas. Aldrig har jag sett så wydlyftig Runsten, ej eller så stora characterer skrefne i sten." Wulff fotograferar och gör skisser. Om det är fråga om riktiga runor från vikingatiden ställer han sig tvekande till. Hans slutsats blir, i likhet med arkeologen Wilhelm Berg, att de i själva verket är naturliga formationer som har uppstått genom vittring. Wulff publicerar senare en artikel om Linnés "Willrunor" i Naturskyddsföreningens tidskrift *Sveriges natur* 1911.

Om denna komplicerade och oroliga personlighet tecknar etnologen och kulturhistorikern Ritwa Herjulfsson ett porträtt i *Thorild Wulff – äventyraren som försvann* (Orosdi-Back, 2016). Wulff hade studerat botanik i Lund, men kom att leva ett ostadigt och kringflackande liv. Han deltog i den svensk-ryska gradmätningsexpeditionen till Spetsbergen 1899. Hans liv hade också kunnat sluta där i en sjö på Nordaustlandet när han gick genom isen. Expeditionen gav honom emellertid material till en doktorsavhandling i botanik, *Botanische Beobachtungen aus Spitzbergen* (1902). Snart begav han sig ut på en ny botanisk forskningsresa, denna gång till Indien, dit han anlände i oktober 1902. Han utgick från Bombay, gjorde utflykter i monsunskogarna kring Bhor Ghat och åkte sedan vidare till Karachi. Till Botaniska museet i Lund

sänder han hem ett rikt botaniskt material. Under sjöresan samlade han också planktonprover, som kom att ligga till grund för en artikel av kemisten Per Teodor Cleve i *Arkiv för zoologi* 1903. Men någon vidare akademisk karriär lyckades han inte med. Wulff, skriver August Strindberg om sin nyvunne vän, ”lider af att icke ha fått det erkännande hans ogjorda mästerverk förtjena.” I stället drygade han ut sitt uppehålle genom att skriva resereportage för *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*. Han antog olika äventyrliga uppdrag, fotograferade och filmade. En tid var han redaktör för tidskriften *Trädgården*. Han umgicks i radikala kretsar, bland annat med en annan radikal botaniker, Bengt Lidforss (se *SLÅ* 2013, 89–142). Men han blev också vän med Albert Engström, med vilken han sommaren 1911 gjorde en resa till Island. Påsken 1912 var han uppe i Karesuando och fotograferade samer.

Sommaren samma år skickades han på uppdrag av Röhsska museet i Göteborg till Kina. Det var en turbulent tid i landet. Det kinesiska kejsardömet hade brutit samman och i detta politiska kaos passade antikhandlare och andra på att samla på sig vad som var av värde. Själv kallade han sig ”pirathövding”. Hans uppdrag var att för Röhsska museet samla in kinesiskt konsthantverk. Större delen av tiden uppehöll han sig i Peking, men reste även tillsammans med sin kinesiske assistent Chi och geologen Erik Nyström omkring i Shanxi- och Henanprovinserna, till Mongoliet och Shanghai. Han skickade hem antikviteter som han på olika vägar kommit över, mestadels inköpta på olika antikvitetsmarknader. Sina resebrev undertecknade han med kinesiska tecken: Wu-Lu-Fu. Han skrev också en resedagbok, som utmärks av en skojfrisk, pojkaktig, ibland vulgär stil, vari han själv framställde sig som en gränslös, omoralisk tempelplundrare. Det har kommit att prägla Wulffs tvivelaktiga eftermäle som simpel tempeltjuv. Herjulfsson dotter problematiserar emellertid bilden av Wulff, som å ena sidan framställer sig själv som en rövarhövding som plundrar en annan kultur på dess skatter, å andra sidan hans egen övertygelse att han i själva verket gjorde en angelägen insats för att rädda omistliga kulturföremål från förgängelsen. Man kan inte genast okritiskt anta Wulffs egen bild av sig själv, varken som rövare eller räddare. Den ena utesluter nog inte det andra.

Herjulfsson dotters biografi över Wulff uppehåller sig mycket kring denna på flera sätt märkliga resa. Biografen kompletteras med en annan bok utgiven av Herjulfsson dotter, *Mitt namn är Wu-Lu-Fu. Thorild Wulffs bilder från Kina 1912–1913* (Orosdi-Back, 2016). Den innehåller unika bilder från ett Kina som inte längre finns. Det är Wulffs egna fotografier, som återfunnits i ett

privatarkiv i Göteborgs universitetsbibliotek, från Peking, bergstrakterna i Shanxi, städerna Taiyuan, Taigu och Kaifeng. Sökaren riktades inte bara mot de arkitektoniska miljöerna utan också mot de människor som han mötte. Han fotograferade barberare, buddhistmunkar, fågelförsäljare, tiggare, rickshawdragare... även kvinnor med stympade fötter. Han bevittnade en avrättning, som han beskriver på sitt karakteristiska sätt, att "avrättningar ske med samma snabbhet som hacke-knifven i en korffabrik". Efteråt köpte han bödelssvärden. Även botaniska motiv förekommer i samlingen: kinesisk ask, blommande jordärtskocka, vildpersika... Från bergstrakterna i Shanxi skriver han: "Strålade höstdag men kallt. Vattnet fruset i plurrarne och stark rimfrost. Ömtåliga örter, potatisfält frusna..." Rosa pimpinelliflora, Hippophae "med grenarne guldgula af läckra, sura små bär i tusenvis, så buskarna lyste af guld kilometervidt", och Chrysanthemum med skära blommor. "Låga cypresser hängde uteder bergssidorna." Vilda päronträd och persikoträd. "Alla träd aflöfvade eller med bruna, frusna blad." Den kinesiska kulturen är som en främmande flora.

Hemresan gick över Japan och Indonesien. Men det dröjde inte länge för rän den orolige Wulff begav sig ut på en ny långresa försommaren 1916. Han deltog som botaniker, filmare och fotograf i Knud Rasmussens expedition, Den andra Thule-expeditionen, till nordvästra Grönland. Där försvann han under mystiska omständigheter i augusti/september 1917. Det ryktades om mord, självmord, kannibalism och deltagares spårlösa försvinnande. Trots eftersökningar återfanns aldrig hans kropp. Vad som finns kvar i landskapet är Wulffvattnet på Spetsbergen, Wulffsland på Grönland och den korsblommiga polarväxten *Braya thorild-wulffii*.

David Dunér

GAMLA VÄXTBILDER FUNNA. I Naturhistoriska riksmuseet döljer sig uppenbarligen okända skatter. Bertil Nordenstam fann för drygt 25 år sedan i samlingarna en akvarell som ådrog sig hans omedelbara intresse. Bilden var uppenbarligen ämnad för det klassiska bokverket *Svensk botanik* som Johan Wilhelm Palmstruch en gång påbörjade, men den här planschen var målad av Magnus von Wright. Bilden låg instoppad bland herbariearken med pressade och torrade växter, men samlingen dolde flera. Genom ett idogt sökande i herbariet hittades så småningom inte mindre än sammantaget 59 illustrationer, varav 57

med säkerhet kunde attribueras till konstnärbröderna Magnus, Wilhelm och Ferdinand von Wright. Det var en försvunnen konstskatt som hade gömd sig i herbariesamlingarna, men också dittills okända tillägg till Palmstruch och Carl Venus bilder som utgjort majoriteten i de handkolorerade kopparstick som utkom i 117 häften och tillsammans bildar det antikvariskt eftersökta *Svensk botanik* (1802–1819). Likt det sentida bokverket *Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna* hotades utgivningen av *Svensk botanik* flera gånger av ekonomiska problem men tack vare olika räddningsförsök kunde man ge ut sammanlagt tio volymer. En elfte och sista volymen kom ut 1840. Men det saknas arter i *Svensk flora* och mot slutet av 1830-talet engagerades Wright-bröderna till att låta måla ytterligare växter. Sedan 1849 har dock bilderna i stort sett varit försvunna. Eftersökningar i Vetenskapsakademiens arkiv hade varit förgäves. Enligt en källa producerades sammanlagt 69 växtbilder, varav 59 hittats på Naturhistoriska riksmuseet. De två som inte har bröderna Wrights signaturer är målade av C. O. Cardon. Hela den fascinerande historien med bildernas upptäckshistoria berättas av Bertil Nordenstam, som också fått möjlighet att publicera alla 59 bilder i en vacker volym med titeln *Bröderna von Wrights växter* (Svenska Litteratursällskapet i Finland, 2017). Boken kan sägas utgöra en fortsättningsvolym (nr 12!) till *Svensk botanik*, ett projekt som i och med denna utgåva sent omsider måste ses som avslutat. Varje artbild har fått en botanisk kommentar av Nordenstam med uppgifter om namn och utbredning. Boken visar att bröderna Wright inte bara kunde måla djur, de såg och avbildade också växter med stor ackuratess.

GRODLORE. Linné fascinerades av de klockgrodor som han observerade och lyssnade till under skånska resan – han var till och med så förtjust att han föreslog att de skulle inplanteras längre upp i landet så fler fick lyssna till hur de bomma och sammanringa inpå aftnarna. Men i övrigt var grodor och paddor kanske inte Linnés favoriter. Han skriver inte mycket om dem i sina resedagböcker, även om han rimligtvis bör ha sett dem när han genomkorsade landet. Grodor har inte heller senare varit några favoriter i Sverige, länge har de varit avskydda och misstrodda, även om mångt barn under 1900-talet grundat ett biologiskt intresse genom att ta hem grodrom och låta de utvecklas till larver som så småningom omvandlats till små grodor. Det är först under senare tid som grodorna gjort ett slags djurens klassresa eller skall vi säga metamorfos och nu blivit mångas favoriter. Själv tror jag det handlar om fototeknikens utveckling. En närbild av en groda med stora ögon uppfattas numera som något betagande,

något att tjusas av, rentav gulligt. Grodor har också blivit en kraftfull symbol för det industriella fördärvandet av miljön, där grodor är särskilt känsliga för förändringar av vattenkvaliteten, och för vår tids artutrotning där många arter är starkt hotade. I Skåne har dock grodorna faktiskt ökat i antal under senare årtionden. Från att ha decimerats starkt, inte minst till följd av utdikning av de många sjöar som en gång i tiden kännetecknade det sydsvenska landskapet, har de på nytt ökat genom medvetna skötselplaner, utplanteringar och anläggandet av golfbanor! En författare som känner starkt för grodor är Kerstin Wendt. Hon har skrivit en rikt illustrerad volym med titeln *Grodperspektiv. Fakta, folktro och figurer* (Grodperspektiv, 2017) som avhandlar grodor ur alla tänkbara synvinklar. Materialet till boken är rikt: etnologiska folklivsuppteckningar till modern populärkultur. Det är en vacker volym med många fina bilder. Syftet med boken är storstilat och inte desto mindre ädelt och efterföljansvärt: med grodan som budbärare hoppas författaren att väcka ett intresse för olika insatser för grodor. De små näpna djurens överlevnad hotas av vår moderna civilisation och det är därför viktigt att skapa goda förutsättningar för dem.

SPARRMANS KVAGGA OCH ANDRA ZEBROR. På Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm förvaras det med hö uppstoppade fullgångna kvaggafostret som Linnélärjungen Anders Sparrman hemförde till Sverige 1775. Det monterade djuret är ett exempel på primitiv konserveringsteknik, men utgör samtidigt en viktig symbol för de av människan utrotade däggdjuren. På Sparrmans och Thunbergs tid var kvaggan (*Equus quagga quagga*) alltså vanligt i Kapprovinen. Kvaggan var föremål för en omfattande jakt. Skinnet, som till skillnad från andra zebbor bara hade det typiska randiga mönstret på framkroppen, efterfrågades på marknaden. Enligt Sparrman hölls kvaggan dessutom av boerna som ett vaktdjur för att hålla hyenorna borta. Han rekommenderade till och med att den borde domesticeras. Den intensiva jakten ledde dock till dess utrotning. Några nådde europeiska djurparker. Ett fotografi finns av ett exemplar i London zoo 1870. Den sista kvaggan lär ha dött i Amsterdams djurpark 1883, i vilt tillstånd försvann den redan 1878. Förmodligen ihågkomms kvaggan också på grund av dess märkliga namn, som Sparrman genom sin artikel i *Kungliga Vetenskapsakademiens handlingar* 1779 införde i svenska språket och ursprungligen antas komma från khoikhoiernas språk. Drygt 20 skinn finns bevarade. Att återskapa kvaggan har länge föresvävat forskare och för närmare 30 år sedan lyckades man utvinna DNA från bevarade skinn, bland annat i Stockholm och Berlin. Arten är i strikt mening inte utdöd, eftersom

kvaggan betraktas som en underart och är nära släkt med stäppzebran (*Equus quagga burchellii*). Sedan 1987 har man genom selektiv avel av kvaggaliknande zebrapopulationer försökt ”rekonstruera” underarten kvagga.

Kvaggans historia får ett stort utrymme i Christopher Plumbs och Samuel Shaws bok *Zebra* (Reaktion Books, 2018), båda experter på edvardiansk historia. Boken återger åtskilliga äldre avbildningar av kvaggan. Över huvud taget ger boken en mycket bred översikt av zebran i människans historia, och ägnar också vederbörligt utrymme åt deras betydelse för de afrikanska folken. De har också blivit en del av européernas kulturhistoria. Zebror har uppvisats på cirkusar och menagerier. Man räknar numera med tre arter, men många underarter har länge setts som separata former. Grevyzebran i Östafrika är nu starkt hotad och riskerar gå samma öde till mötes som kvaggan. Som symbol har zebran fått stor betydelse och ordet ger omedelbara associationer till något svartvitrandigt. Boken ger förstås inget svar på om vi skall stava zebra med s eller z i svenskan, ett tvisteämne bland språkpoliser (”zebran är ett randigt djur”, fick vi en gång lära oss, men ordböckerna håller inte med). Däremot har vi i sammansättningar, där djurartsnamnet förekommer som förled, föredragit s i svenskan, exempelvis sebraaloe, sebraciklid, sebrafink, sebrafisk, sebramangust etc. syftande på det för zebror typiska randiga mönstret (övergångsställe heter som bekant zebra crossing på engelska). Den på 1800-talet föreslagna svenska termen tigerhäst har aldrig vunnit burskap på riktigt i svenskan. Boken innehåller mycket och ger upphov till åtskilliga tankar. Den är som de övriga i förlagets djurserie en lyckad kombination av kultur- och naturhistoria.

KOST- OCH MÅLTIDSVANOR PÅ ÖLAND. När Linné sommaren 1741 reste på Öland noterade han från Högby socken att bin tills nyligen funnits i stor myckenhet, men att sistlidna stränga vintrarna gått hårt åt bistockarna. Den öländska honungen var vit, vilket Linné ansåg bero på att bina ej hade tillgång till ljung. På annan plats noterade han användningen av oxelbär. Linné hade en blick för vad folket åt och genom sina strödda notiser i reseberättelsen ger han oss inblickar i öns kosthållning. Landskapet har dock senare hamnat lite i kulturhistorisk medieskugga, men ur matsynvinkel fick det på 1990-talet en framträdande plats genom att det uppskattade radioprogrammet Meny sändes därifrån. Kostkulturen på ön har dock gamla och intressanta anor, som fyllda torskhuvuden, kroppkakor, köttkakor och lufsor. Men landskapet har mycket mer att erbjuda. Hans Medelius, mångårig medarbetare på Nordiska museet,

med öländsk bakgrund, ägnade många år att samla ett brett och innehållsrikt källmaterial om närings- och produktionsförhållanden på Öland, med tonvikt på matens plats i öbornas tillvaro. Det är emellertid inte någon receptsamling över så kallade landskapsrätter som Medelius siktade mot, utan en gediget vid kosthistorisk genomgång. Boken, *Mat och måltid på Öland* (Carlssons, 2017), inleds med en exposé över forntida mathållning baserad på resultat från de utgrävningar av stora boplatser som gjorts på ön, med många fynd av sälben och fiskar såsom sill, torsk, gädda, braxen och andra arter, men också ett benfynd av dovhjort från det vikingatida Köpingvik. Spår av medeltida odlingar av dådra (*Camelina sativa*) föreligger från Eketorp, där också igelkott tycks ha ingått i kosthållningen under järnåldern. Merparten av boken ägnas emellertid åt tiden från 1700-talet och fram till runt andra världskriget, om ölänningarna i helg och söcken, det ges en genomgång av råvaror och maträtter, samt detaljer om redskap och förvaringskärl. Bakning, slakt, jakt och fiske ägnas vederbörligt utrymme. Nu hann Medelius inte själv göra färdigt sin bok, men hans tidigare arbetskamrater Rolf Kjellström, Anita Larsson och Mátyás Szabó har förtjänstfullt sett till att skriften kunde befordras till trycket. De har genomgått materialet, försett boken med illustrationer och gjort en uttömmande käll- och litteraturförteckning. Det är en föredömlig etnografi i ordets allra bästa bemärkelse som presenteras, fullt av intressanta detaljer och användbar för den som intresserar sig för äldre tiders kost- och måltidsvanor.

Ingvar Svanberg

NATUREN INFÖR RÄTTA. Keith Wijkander, *Naturen inför rätta. Skandalen som skakade Vetenskapssverige* (Fri tanke, 2017), 276 s. Inför Naturhistoriska riksmuseets 100-årsjubileum i Axel Anderbergs monumentala jugendbyggnad i Frescati från 1906 beslutade man att genomföra ett forskningsprojekt om museets nittonhundratals historia. Den erfarne museimannen och kulturbyråkraten Keith Wijkander som haft en central roll i svensk kulturpolitik, bland annat som huvudsekreterare för 2009 års kulturutredning, blev knuten till projektet och valde att arbeta med en period inom svensk botanik och växtekologi under delprojektiteln "Lövängen och myren". Detta botanikhistoriska delprojekt kom under arbetets gång in på en marginell men politiskt intressant episod i museets historia, den så kallade Sellingaffären. Liksom de mer kända Kejne- och Haijbyaffärerna blev Sellingaffären mycket omtalad

i dåtidens medier som en av 1950-talets många så kallade rättsröteskandaler, men har i dag stort sett fallit i glömska.

Affären började som en konflikt mellan botanisten Olof Selling och några av hans kolleger, framför allt professor Bergianus Rudolf Florin, och kom snart att involvera flera inflytelserika medlemmar av Kungl. Vetenskapsakademien (KVA) som vid den tiden var huvudman för Riksmuseet. Konflikten eskalerade under åren efter Sellings utnämning till professor i paleobotanik vid museet 1951 och kulminerade 1955–1956 när KVA beslutade att han skulle avstängas från tjänsten för att genomgå sinnesundersökning. I en första undersökning fick Selling diagnosen paranoia querulantis. Rapporten läckte snabbt ut i pressen och fick bland annat författaren Vilhelm Moberg att agitera till fördel för Selling, liksom han tidigare hade engagerat sig i Kejne- och Haijbyaffärerna. Saken blev rikspolitisk i samband med en interpellationsdebatt i riksdagens första kammare där bland annat utrikesminister Östen Undén uttalade sig till fördel för Sellings motståndare.

Ett halvår senare genomfördes en ny sinnesundersökning som fullt ut friskförklarade Selling. Men därmed var saken inte avgjord. 1957 väckte justitiekanslern åtal mot Selling för tjänstefel och ärekränkning av två kolleger vilket ”väckte ... uppseende och stärkte bilden av en myndighetskonspiration” (43) och därför återigen engagerade pressen. *Dagens Nyheter* tog Sellings parti och *Svenska Dagbladet* stödde KVA. Allt detta var naturligtvis besvärande för regeringen Erlander som i slutändan reagerade genom att 1959 tillsätta en utredning om akademiens huvudmannaskap för museet. Efter ett långvarigt utredningsarbete blev museet skilt från KVA och fick status som självständig förvaltningsmyndighet. Samma år, 1966, tog Olof Selling, då bara 49 år gammal, avsked från professuren i paleobotanik och ägnade resten av sitt liv åt privat företagsamhet, bland annat inom utställningsbranschen.

Det skulle kunna skrivas många intressanta böcker om Sellingaffären. Rättsröten på 1950-talet har det i och för sig redan skrivits en del om, men vår tids akademiska förvaltningsskandaler gör det angeläget att ta upp den här affären igen, gärna i ett jämförande internationellt perspektiv. Sellingaffären skulle också vara en utmärkt utgångspunkt för en historisk analys av maktkamper inom de vetenskapliga akademierna och hur en akademi kan förlora inflytande genom sitt intriganta handlande – en forskningsuppgift som blivit aktualiserad genom den nu pågående maktkampen inom Svenska Akademien. Och slutligen är den vetenskapliga konflikten mellan Selling och hans botaniska kontrahenter i sig själv fascinerande som en eskalerande

akademisk träta som till sist urartade till anklagelser om sinnessjukdom mot en av parterna och med politiska följdverkningar ända upp i regeringen – en berättelse som med fördel kunde skrivas om till ett filmmanus, på samma sätt som Vilhelm Moberg använde Sellingaffären som inspiration till pjäsen *Domaren* 1957.

Wijkander har valt ett annat och oväntat perspektiv, vilket eventuellt kan förklaras av att *Naturen inför rätta* som redan nämnt verkar ha börjat som ett forskningsprojekt om svensk botanik- och ekologihistoria. Författaren tar i och för sig utgångspunkt i Sellingaffären och redogör kortfattat för konfliktens förlopp på de inledande 40 sidorna, men det är inte själva affären och dess konsekvenser inom forskarsamhället som är hans primära intresse, vilket gör att bokens undertitel ”Skandalen som skakade Vetenskapssverige” blir missvisande. Det som intresserar honom är det han kallar ”affärens egentliga kärna” (13). Wijkander menar att det i den existerande litteraturen och i Riksmuseets interna kollektiva minne ”saknas en trovärdig förklaring till konfliktens grund och ursprung”; han menar således inte att det räcker med hänvisningar till att Olof Selling och Rudolf Florin skulle ha varit ”oförenliga personligheter” utan efterfrågar en ”mer handfast grund för konflikten” (14). Kärnan till Sellingaffären ligger enligt författarens uppfattning i en lång serie av vetenskapliga konflikter, en så kallad ”konfliktkedja”, mellan två läger inom svensk botanik- och ekologihistoria under de föregående hundra åren.

Beskrivningen av denna konfliktkedja fyller huvudparten (kapitel 2) av *Naturen inför rätta*. Wijkander bygger primärt på tidigare forskning, till exempel Gunnar Erikssons botanikhistoriska studier, Christer Nordlunds avhandling om landhöjningsfrågan, *Det upphöjda landet* (2000), och undertecknads avhandling om den svenska ekologins historia, *The Ecologists* (1986), samt på Nils Uddenbergs populärvetenskapliga biologihistoria, *Idéer om livet* (2003), och dessutom på läsningar av relevanta delar av den svenska botaniska och växtekologiska primärlitteraturen. Denna del av boken är en välskriven, kritisk och självständig sammanfattning av den historiska och vetenskapliga litteraturen och lyckas förmedla både de breda dragen och de finare nyanserna i förloppet. Notapparaten och litteraturlistan är såvitt jag kan bedöma oklanderliga. Med få justeringar hade denna historiska redogörelse kunnat utges som en självständig skrift.

Den detaljerade historiska genomgången leder fram till ett tredje kapitel i vilket Wijkander försöker sammanfatta konfliktkedjan från 1800-talet fram till Sellingaffären i form av en historiskt kontinuerlig motsättning mellan

Olof Selling håller föredrag vid Linnéfesten den 23 maj 1960. Ur Keith Wijkander, Naturen inför rätta (Fri tanke, 2017), 251.

två väsensskilda stabila idétraditioner, som Wijkander kallar "läror" (189) för att understryka att det handlar om ett oföränderligt idégoods snarare än om långsamt föränderliga traditioner. Wijkander menar att Olof Selling föredrädde den naturfilosofiska och romantiska syn på naturen som florerade vid Växtbiologiska institutionen i Uppsala (Uppsalaskolan) och som innebar att växtsamhällena sågs som aprioriska helheter som har en reell existens utöver de ingående arterna och individerna. Sellings motståndare, framför allt de darwinistiskt inspirerade botanisterna inom den så kallade Stockholmsskolan, menade att denna natursyn stod i motsättning till den moderna realistiska, empiriska och experimentella naturvetenskapen: växtsamhällena uppstår tväremot genom samspel mellan individer och arter inom en miljö. Det handlar således enligt författarens mening om en klassisk motsättning mellan helhet och delar, mellan holism och atomism (en term som Wijkander dock inte använder). Wijkander urskiljer också annat oföränderligt idégoods som bidrar till det han betecknar som "en hårfin men bråddjup skillnad" (186) mellan Uppsala- och Stockholmsskolornas vetenskapssyn: "den förutbestämda ordningen kontra slump och sannolikhet" (193), "det ursprungliga kontra det tillfälliga" (199) och inte minst "naturen kontra kulturen" (209). Även detta analytiska tredje kapitel skulle i princip – och särskilt om författaren förankrade sina

begrepp och argument i den vetenskapsfilosofiska och vetenskapshistoriska litteraturen – kunna utges som en självständig skrift. Detsamma kan inte sägas om det korta fjärde kapitlet som inte lever upp till författarens ambition att sätta konfliktkedjan ”i relation till den svenska samhällsutvecklingen”; en sådan koppling går naturligtvis inte att göra på nio sidor.

Bortsett från den omfattande, kritiska och självständiga sammanfattningen av tidigare forskning om svensk botanik- och ekologihistoria (kapitel 2 och delvis kapitel 3) är *Naturen inför rätta* inte någon helt lyckad bok. Den grundläggande tesen – att roten till Sellingaffären skulle vara en långdragen strid mellan två skolor inom svensk botanik och växtekologi med grundläggande olikartad syn på naturen, ursprunglighet, slumpen och kulturen med mera – är intressant, men postulerande; den förankras inte i någon detaljanalys av händelseförloppet under början av 1950-talet. Författaren säger sig vilja förklara Sellingaffären, men Olof Selling, Rudolf Florin, Brita Lundblad och de övriga huvudaktörerna i den strid som ska förklaras förblir paradoxalt sekundära figurer i skuggan av deras i flera fall sedan länge avlidna föregångare A. G. Nathorst, Thore Halle, Hampus och Lennart von Post, Rutger Sernander, Gunnar Samuelsson, Henrik Hesselman, Einar Du Rietz, Hugo Sjörs med flera. En förklaring av det slag Wijkander föreslår har även en grundläggande generell svaghet – vetenskapshistorien är fylld av konflikter mellan olika skolor, läror, tankestilar etc., men det är ytterst sällan dessa konflikter leder till att en företrädare för den ena riktningen anklagas för sinnessjukdom och blir åtalad för tjänstefel. Det historiskt unika förloppet i Sellingaffären borde ha fått författaren att dra öronen åt sig och ställa sig mer självkritisk till den valda förklaringsmodellen.

Det slog mig vid läsningen att Wijkander kanske helt enkelt blivit fascinerad av en variant av den tankefigur som Uppsalaskolan står för. Han avvisar (utan närmare argumentation) att Sellingaffären skulle kunna förstås som en personkonflikt och vill hellre (heller inte med någon närmare argumentation) söka förklaringen i bakomliggande historiskt invariabla kärnidéer. Man kan således hävda att författaren a priori föredrar strukturella i stället för individuella förklaringar, att han intar en filosofisk, romantisk och holistisk syn på historiska förlopp i stället för att se historien som individburen och slumpartad. Men kanske är det så enkelt att Selling faktiskt var en aggressiv kverulant, att några akademiledamöter helt enkelt blev förbannade och utnyttjade sina maktpositioner, att Östen Undén ogillade Vilhelm Moberg och att Sellingaffären således var en personkonflikt som gick snett snarare än en

principiell vetenskaplig konflikt mellan ”läror” med hundra år på nacken. Jag kan således inte undgå misstanken att Keith Wijkander har försökt pressa ner ett analytiskt schema över de historiska aktörerna på samma sätt som Einar du Rietz och Uppsalaskolan på sin tid försökte pressa de abstrakta växtsamhällena ner över den rika floran av arter, populationer och enskilda växtindivider.

Thomas Söderqvist

Notiser och meddelanden

UPPSALIANA. Linnés trädgårdsfest den 19 maj, ett så kallat event: Kom och fira Carl von Linné 311 år i Linnéträdgården och Årummet vid Fyris. Ett femtiotal deltagare, bland annat Linné gestaltad av Hans Odöo, Sällskapet Gustavs skål, samt middag med dans och rader av utställare. SLS programpunkt antikexper-ten Knut Knutsson som kåserade kring föremålen i Linnés hem. Arrangörer: Uppsala universitet, Uppsala kommun, Sveriges lantbruksuniversitet, SLS och Destination Uppsala. – Sävja. Linnés kulturarv i planlöst förfall (*UNT* 4/12 2017). Saknas plan och budget. Gården kulturminnesförklarad 1994. I dag finns där ett gårdskafé, museum, örtagård och kulturevenemang. Håll ögonen öppna! – Hans Odöo firade Linnédagen den 19 maj 2018 sin fyrtioårsdag som Linné. I den rollen har han uppträtt cirka 3 000 gånger och gjort ett åttiotal TV-inspelningar. – Uppsala Trädgårds Sällskap firade 2017 150 års jubileum och gav i sammanhanget ut en trevlig skrift. Arvet från Linné är tydligt. Elias Fries var med från början och Thore Magnus Fries, sonen och Linnébiogra-fen verksam i föreningen ett halvt sekel, den yngre brodern Robert var likaså medlem. Raden av stadsträdgårdsmästare passerar revy. På ett diagram kan man studera hur kvinnorna ryckt fram från noll till numerär dominans. Verksamheten omfattar utställningar, resor och mycket annat. Ett försenat grattis!

Gunnar Broberg

LINNEANER FRÅN LYON. Uppsala gästades under en av de varma veckorna i juli 2018 av ett antal medlemmar från Société Linnéenne de Lyon. Detta sällskap grundades 1822 och är mycket aktivt, med olika sektioner för bota-nik, alpflora, mykologi, entomologi och geologi. Under ledning av svenska

Kerstin Lindsten, gift och bosatt i Lyon, besåg man bland annat Linnés grav i domkyrkan, Museum Gustavianum samt den 13 juli Linnéträdgården, där Marika Hedin och Erik Hamberg tog emot. Linnémuseet visades av Marika Hedin och därefter företogs en rundvandring i trädgården. Sällskapet skulle därefter besöka Linnés Hammarby.

Erik Hamberg

UTSTÄLLNING I TOKYO. Under 1700-talet utvecklades banden mellan konst och vetenskap. Den nya systematiska vetenskap som då växte fram utgick från ingående observationer och resulterade ofta i noggranna avbildningar av växter, fjärilar, fiskar, fåglar och andra naturalier. I en kombination av skönhet och precision fångades naturen i mängder av teckningar, akvareller och gravyrer. Att utnyttja bilder inom naturvetenskapen var emellertid inte oproblematiskt under 1700-talet. Illustrationer möttes i vissa kretsar med skepsis, där man menade att bruket av bilder förvirrade de vetenskapliga slutsatserna. I stället såg man orden, språket och nomenklaturen som kunskapens sanna grund. Bildernas förtjänster och tillkortakommanden debatterades runt om i det lärda Europa och till och med Carl von Linné kunde uttrycka en reserverad inställning till forskningens nytta av illustrationer.

Men likafullt överskuggade sådana invändningarna mot det vetenskapliga bildbruket inte det genomslag som illustrationer och planscher av alla de slag ändå fick under det långa 1700-talet – från slutet av 1600-talet fram till sekelskiftet 1800. Vid sidan av vetenskapsmännen skapade konstnärer, gravörer och boktryckare de bilder och illustrerade böcker genom vilka den nya naturvetenskapen spreds i Europa. Under slutet av 1600-talet initierades en rad bildprojekt i kretsen kring Olof Rudbeck i Uppsala och det följande 1700-talet skulle bli en storhetstid för de illustrerade botaniska verken, liksom för andra former av publikationer där naturen och dess beståndsdelar avbildades och systematiserades. Olika projekt formades där forskning och bildskapande vävdes samman, där vetenskapsmän och konstnärer samarbetade eller där vetenskapsmännen, ute i naturen eller blickande ner i sina mikroskop, själva blev konstnärer. Vetenskapen vävdes samman med en ny visuell kultur.

Detta samband mellan bilder och vetenskap var också temat för en storlagen utställning som under våren och sommaren 2018 visades i Tokyo. Utställningen ”The Art of Natural Science in Sweden: Treasures from Uppsala

Interiör från utställningen
 ”The Art of Natural Science:
 Treasures from Uppsala Uni-
 versity”. Intermediatheque,
 The University Museum,
 The University of Tokyo.
 Foto: © Intermediatheque.

University” producerades av Gustavianum, Uppsala universitetsmuseum, i samarbete med Tokyos universitetsmuseum, och kretsade kring tre kända Uppsalagestalter – Olof Rudbeck den äldre, Carl von Linné och Carl Peter Thunberg. I utställningen ingick en rikedom av bilder och föremål med anknytning till dessa internationella vetenskapspionjärer – illustrerade böcker, gravyrer, akvareller, porträtt och vetenskapliga instrument – utlånade av Gustavianum, Uppsala universitetsbibliotek, Linnémuseet, Linnés Hammarby samt Evolutionsmuseet i Uppsala.

I utställningen visades bland annat en volym ur Rudbecks *Blombok*, ett antal planscher ur den yngre Olof Rudbecks *Fågelbok*, olika bilder och böcker av entomologen Charles De Geer, samt en rad böcker, bilder och föremål knutna till Carl von Linné, däribland ett exemplar av den första utgåvan av *Systema naturae* från 1735. Botaniska färggravyrer av Georg Ehret bidrog ytterligare till den praktfulla bildflora som mötte besökarna. I utställningen ingick även ett antal japanska föremål, utlånade från Etnografiska museet i Stockholm, som Thunberg hemförde från sitt besök i Japan 1775–1776. Linnélärjungen Thunberg fick av naturliga skäl en viktig plats i utställningen, där hans japanska flora, *Flora Japonica* från 1784, tillsammans med hans övriga botaniska verk och skrifter om japansk natur och kultur illustrerade hur vetenskapliga band knöts mellan Japan och Sverige redan under 1700-talet. En avslutande sektion av utställningen innehöll dessutom ett urval av japanska illustrerade vetenskapliga volymer från det följande 1800-talet.

”The Art of Natural Science in Sweden” visades i Tokyo universitetsmuseums vackra museilokal *Intermediatheque*, belägen i det gamla posthuset mitt i centrala Tokyo, från den 24 april till den 26 augusti 2018. Utställ-

ningen var dessutom en del av det officiella firandet av 150-årsjubileet av de svensk-japanska diplomatiska förbindelserna. Invigningen skedde den 23 april i närvaro av det svenska kungaparet och det japanska kejsarparet, varvid inte minst de olika utgåvorna av *Systema naturae*, liksom föremålen knutna till Thunberg, väckte kejsarparets särskilda intresse. Utställningen rönt också fortsättningsvis stor uppmärksamhet i Japan och sågs av sammanlagt 157 000 besökare, vilket av Tokyos universitetsmuseum uppfattades som ett mycket gott resultat. Det akademiska intresset för utställningen var påfallande, men också allmänheten var rikligt representerad bland besökarna. Säkerligen bidrog den omfattande mediabevakningen av den högtidliga öppningen till att sprida intresset för utställningen.

Utställningen åtföljdes av en påkostad och rikt illustrerad katalog, på engelska och japanska, med essäer av en rad framstående svenska forskare. Efter ett förord av Hans Majestät Konung Carl XVI Gustaf presenteras Olof Rudbecks mångsidiga livsgärning av Gunnar Eriksson; Carl von Linnés resor, kontaktnät, Uppsalatid och internationella ryktbarhet behandlas av Gunnar Broberg; och Thunbergs möte med och beskrivning av det fjärran Japan är ämnet för en essä av Marie-Christine Skuncke. Utställningskommissarie var Mikael Ahlund, biträdande museichef vid Gustavianum, Uppsala universitetsmuseum.

Mikael Ahlund

SKÅL I KIVIK och i 100-årsjubilerande Fredriksdals trädgårdar. Skånska Linnésällskapet, som i år kan fira 10-årsjubileum sedan instiftandet, hade valt Österlen som destination för vårexkursionen. På Krageholms slott tog greve Fritz Piper med hustru Birgitta emot oss och visade runt i gemaken med anor från 1300-talet. Inte oväntat hade även Carl von Linné avlagt besök här under Skånska resan. Sevärt var inte minst Sankt Pauli kapell, ritat av Nicodemus Tessin den yngre, inrymt i den östra flygeln och invigt 1723.

Den välbesatta bussen tog sällskapet vidare till Sparrisgården utanför Skillinge och företaget Österlen Sparris, där Karin von Schenck tillsammans med nytilträdde ägaren Friedrich Pape tog emot oss. Karin von Schenck och maken Robert övergav huvudstaden för ett 25-tal år sedan för att utan någon helst erfarenhet börja odla sparris i Skåne. Men i landskapet fanns en tradition att anknyta till. De bägge värdarna invigde deltagarna i sparrisodlandets mysterier, bland annat att det är uppkupningen av jord som gör skillnaden

mellan grön och vit sparris. För den vetgirige fanns det mer att läsa i den av Karin utgivna, vackra boken *Sparris. Sanningar & myter* (2009), även innehållande odlingstips och läckra recept. I den välförsedda gårdsbutiken kunde vi sedan förse oss med smakprov av *Asparagus officinalis* L, tillhörande familjen liljeväxter och en av mer än hundra kända arter.

Botanikerna Mikael Wigforss och Torbjörn Lindell var våra ciceroner vid ett kort besök på de vackra sandbackarna helt nära havet, söder om Vitemölla. Här har vi en av våra finaste lokaler för sandstappsvegetation. Trots den torra sensvåren var blomningen ovanligt rik. Nästan överallt växte den väldoftande sandnejlika *Dianthus arenarius* tillsammans med bland annat vackert rödblommig backtimjan *Thymus serpyllum*. Lite högre upp i slänten blommade stor sandlilja *Anthericum liliago*, som Linné upptäckte som ny för Sverige en bit norrut. Områdets värdefullaste växt är nog sandvedeln *Astragalus arenarius*, som här torde ha landets rikaste förekomst. Den ganska oansenliga, men underbart väldoftande växten, stod i bästa blom längs stigen. Linné upptäckte den som ny för Sverige söder om Egeside, sydväst om Åhus. Där finns den fortfarande kvar, men hotas av igenväxning. Sandstappens typiska gräs, tofsäxing *Koeleria glauca* och sandsvingel *Festuca polesica* demonstrerades innan vi nådde platån ovanför branterna. På platån sågs stora fält av den nu utblommade fältsippans *Pulsatilla pratensis* karakteristiska fröställningar. Sedan bar det av mot Kivik, där vår medlem Ove Linde med hustru Lisbeth tog emot på sitt nyrenoverade och med en renässansträdgård tillbyggda hotell med en vidunderlig havsutsikt. Här väntade lunchen med varmrökt lax och sparris.

Årsmötet ägde traditionsenligt rum den 19 augusti, årsdagen för Carl Linnaeus inskrivning vid Lunds universitet. Vi gästade denna gång Fredriksdals museer och trädgårdar, som i år 100-årsjubilerar. Namnet fick man av Fredriksdals förste ägare Fredrik Wilhelm Cöster (1726–1797) kunde dagens värd, vår medlem Maria Nyman-Nilsson, berätta under en rundvandring. Den sista ägarfamiljen Trapp donerade 1918 lantegendomen till staden Helsingborg. Deras önskan var att Fredriksdal skulle bli ett friluftsmuseum, en plats där förr odlade och sällsynta växter skulle odlas och att en botanisk trädgård skulle skapas. I dag finns huvudbyggnaden med sina ekonomibyggnader kvar, bevarade i vacker ursprunglig symmetri. Den franska parken har lövgångar av avenbok och den engelska parken, anlagd på 1850-talet, är i dag en vacker rofylld plats. I den historiska köksträdgården odlas fortfarande grönsaker och frukter. Allt odlas ekologiskt och gödseln består gårdens lant-

rasdjur med. Fredriksdal utgör som anläggning en helhet där allt har ett sammanhang.

Vår medlem Widar Narvelo, till vardags kommunekolog i Helsingborg, berättade om Skånes Linné, Mårten Sjöbeck (1886–1976). Han var en naturintresserad läroverkselev som av Kungliga Vetenskapsakademien fick såväl lilla (1907) som stora Linnémedaljen (1966) i silver respektive guld för sitt kunnande om natur och kultur. Sjöbeck läste ett år på universitet, men fick av ekonomiska skäl i stället ta jobb som stationsskrivare i Helsingborg. Under fritiden fick han utlopp för sitt intresse för att undersöka det agrara landskapets vegetation, seder, skick och byggnader. Han inventerade flora och fauna i Helsingborgstrakten och fick uppdrag av Helsingborgs museum att inventera gamla byar och gårdar som han mätte upp, beskrev och fotograferade. Hans maskinskrivna handlingar, kartor och fotografier (cirka 10 000 totalt) kan vi ta del av genom i olika arkiv. Handskriftavdelningen vid UB i Lund har det mesta av hans arbeten. Han utsågs 1950 till filosofie hedersdoktor vid Lunds universitet. Antikvarie Karin Gustavsson på Fredriksdal kunde också berätta att Mårten Sjöbeck inventerat några byggnader på friluftsmuseet: en malttorka från Kullabygden, en skvaltkvarn från trakten av Perstorp och en ängslada från södra Halland. Björn Anders Larsson, ordförande i Linnésamfundet Polcirkeln berättade avslutningsvis om Jokkmokks program kring Linnés resa till Lappland 1735. Han presenterade också några tankar om Linnérörelsens uppgifter i Sverige och i dagens miljödebatt. En första diskussion kring detta tema leddes av SkåLs praeses Gunnar Broberg.

Christer Hjort

HERRGÅRDAR, EKHAGAR OCH STENMURAR. Programverksamheten inom föreningen Linnés vänner, med ett ständigt ökande medlemsantal (i augusti 2018 uppgick antalet medlemmar till omkring 550), fortsätter med månatliga föredrag, arbetspass i Botaniska trädgården samt den årliga utflykten i augusti månad jämte andra aktiviteter. Föredragen det senaste verksamhetsåret spände över ett brett spektrum av ämnen. Hösten 2017 innehöll en visning av Uppsala medicinhistoriska museum under ledning av Urban Josefsson samt föredrag av Carl Gustaf Spangenberg om när Linné (som ledamot av universitetets konsistorium) dömde tjänsteflickan Stina Carlsdotter till döden. Före den obligatoriska julglöggen i december talade Hjalmar Fors och Nils-Otto

Ahnfelt om ”Hur man gör teriak. Tidigmodern medicin i praktiken”. I november höll Göran Greider årets Gunnar Petersson-föreläsning (till minne av föreningens förste ordförande) om trädgårdens betydelse utifrån en av hans senaste böcker, *I trädgården hörs andra ekon*. Ett sjuttioal medlemmar deltog i frågestunden efteråt då det också serverades bubbel och snittar. På årsmötet 2018 talade Helena Backman om pressade växter i bibliotekssamlingar med exempel från Bergianska biblioteket. Under mötet delades Linnés vänners pris på 5 000 kronor ut till Ulf Swenson, vars mångåriga engagemang för Gredelby hagar och Trunsta träsk i Knivsta resulterat i ett nytt naturreservat med stor biologisk mångfald. Under våren hölls ytterligare två föredrag, av Iréne Flygare om katter i bondesamhället och av Mattias Iwarsson om vårens kulturväxter.

Augustiresan 2018 ägde rum lördagen den 18 augusti med en bussutflykt, där 58 personer deltog, till sydvästra Upplands kulturlandskap under ledning av Göran Ulväng, docent i ekonomisk historia vid Uppsala universitet och expert på herrgårdarnas ekonomiska och sociala historia. Resans första anhalt var Kvekgården nära Örsundsbro i Enköpings kommun, en välbevarad bondgård med flera byggnader från sent 1700-tal och 1800-talets första hälft. Här fick deltagarna en gedigen historisk översikt av det svenska jordbruks-samhällets framväxt och hierarkiska organisation från äldsta tid fram till och med 1800-talet slut med godsägare, bönder och torpare. Därefter gick färden till Salnecke slott för en kaffepaus på Salnecke Slottscafé, och möjligheter till inköp i kaféets gårdsbutik. Efter kaffet reste vi vidare mot den karolinska herrgården Höja, från tidigt 1700-tal, där Ulväng berättade om gårdens arkitektur och historia, och om det liv som levdes där under 1700- och 1800-talen. Herrgårdens nuvarande ägare Ann-Catrine Adlercreutz bjöd dessutom in samtliga deltagare för en visning inomhus. Efter en god lunch som intogs på Alsta trädgårdar, en verksamhet med inspirationsträdgård, utställningar, gårdsbutik och kafé, fortsatte bussfärden genom det herrgårdslandskap med ekhagar och stenmurar, som omger Salnecke slott, kännetecknande för adelns trädgårds- och parkkultur. Nästa anhalt på resan var Taxnäs gård, en rokokoherrgård med huvudbyggnad och stor park, anlagd på 1770-talet av Abraham Hedman, frihetstida politiker och fabriksidkare, som grundade linnespinneriet Kättsta manufakturverk. Gårdens nuvarande ägare tog emot och inbjöd utflyktsdeltagarna att vandra i parken, vackert belägen vid Alstasjön. Resans sista besök gjordes på Landsberga gård, en klassicistisk herrgård, från tidigt 1800-tal, belägen inte långt från Biskopskulla kyrka. Här intog vi eftermiddagskaffe, passade på att göra inköp i gårdsbutiken, hälsades välkomna av gårdens ägare och fick

en fortsatt redogörelse för gårdens historia av Ulväng och även möjlighet att komma in i själva huvudbyggnaden. Fullmatade med ny kunskap om arbete, liv och bebyggelse på de uppländska herrgårdarna och hur det återspeglats i det uppländska kulturlandskapet återvände vi till Uppsala sent på eftermiddagen. Föreningens hemsida är <http://www.linnesvanner.se>.

Eva Nyström

LINNÉS VÄNNERS PRIS 2018 gick till botanisten och Knivstabon Ulf Swenson för hans idoga gärning att iordningsställa Gredelby hagar och Trunsta träsk till naturreservat. Området, som består av gammal kulturmark och en före detta sjö, har genomgått en omfattande restaurering. Genom frivilliga krafter som praktiskt arbetat med röjning, inventeringar och andra sysslor har myndigheter så småningom fått upp ögonen för de naturvärden som det är frågan om och såväl kommun som länsstyrelse har stött projektet. År 2017 beslöt Knivsta kommun att avsätta Gredelby hagar och Trunsta träsk som naturreservat. Naturreservatet bjuder på en omfattande biologisk mångfald som kommuninvånarna och andra nu kan glädjas åt. Trunsta träsk har exempelvis utvecklats till en fin fågellokal. Mångfalden av växter märks över hela reservatet. Ulf Swenson har själv berättat om upprinnelsen till och framskridandet av projektet i *Svensk botanisk tidskrift* 104:2 (2010). Ulf Swenson har med stor entusiasm och omfattande kunskaper lett arbetet och samlat alla behövliga krafter som behövs för att genomföra projektet. Han har under årens lopp ägnat många timmar av sin fritid åt projektet. Föreningen Linnés vänner har därför funnit Ulf Swenson vara en mycket värdig mottagare av Linnés vänners pris.

Ingvar Svanberg

CARL-OLOF JACOBSON (1929–2018), ordförande i Svenska Linnésällskapet 1999–2009, avled den 4 juni 2018. Carl-Olof föddes på släktgården Hällan i Örs socken i Dalsland den 24 april 1929. Efter avlagd studentexamen i Vänersborg 1948, sökte sig Carl-Olof året därpå till Uppsala universitet för att studera biologi. Intresset för musik och körsång lär ha bidragit till att han valde Uppsala, hemstad för Allmänna sången och Orphei Drängar (OD). 1964 disputerade han i zoologi, blev docent samma år och från 1970 fram

Carl-Olof Jacobson (1929–2018)

till 1989 professor i morfologisk zoologi. Hans forskning rörde framför allt experimentell neuroembryologi och sötvattnets bottenfauna. Han var även ett par år verksam som gästforskare i USA, vid Wistar Institute i Philadelphia respektive University of Texas i Austin. Carl-Olof utsågs till dekanus för den geovetenskapliga sektionen inom matematisk-naturvetenskapliga fakulteten och till dekanus för hela fakulteten 1977–1989. Under den här perioden var han också ledamot av universitetets konsistorium. 1979 invaldes Carl-Olof i Kungl. Vetenskapsakademien (KVA) och från och med 1989 fram till sin pensionering 1997 tjänstgjorde han som dess ständige sekreterare och var även ledamot av Nobelstiftelsens styrelse. Bland en lång rad uppdrag utanför universitetet och akademien kan nämnas hans insatser inom styrelsen för Folkuniversitetets Uppsalastiftelse och Kursverksamheten i Uppsala. Han var dessutom drivande när Senioruniversitetet inledde sin verksamhet i Uppsala och engagerade sig i planering av föreläsningsserier och kulturarrangemang, inte minst dess musikverksamhet. Hans engagemang i Uppsalas musikliv fortsatte genom åren via Domkyrkokören till Allmänna sången och OD, vars ordförande och hederspresident han sedermera blev samt var i många år en ofta anlitad gluntsångare.

Med tanke på Carl-Olofs bakgrund som zoolog, hans allmänna naturintresse samt hans håg för folkbildning, var det helt i linje med dessa intressen att han kom att ägna de sista verksamma åren till Carl von Linné, dennes liv och verk. De första Linnéuppdragen kom redan under åren 1977–1984, då han var inspektör för Linnés Hammarby samt styrelsesuppleant i Svenska Lin-

nésällskapet 1979–1981. Han var alltså väl förtrogen med olika frågeställningar rörande det linneanska kulturarvet när han i slutet av 1990-talet återvände till styrelsen och valdes till Sällskapets ordförande från år 1999, ett uppdrag han innehade fram till och med 2009.

Carl-Olofs insats som ordförande kom i hög grad att styras av planeringen inför det kommande Linnéjubileet 2007, där han med en aldrig sviktande entusiasm gick in för att lyfta fram Linnés gärning både i stort och smått. Speciellt betydelsefullt var också att han ingick i den nationella delegationen för Linnéjubileet på sin gamla arbetsplats vid KVA. Carl-Olof intresserade sig för samtliga Linnésällskapets verksamhetsområden, Linnémuseet, publikationsverksamheten, resorna i Linnés fotspår både i Sverige och utomlands, utgivningen av Linnés brev, samt en lång rad övriga åtaganden före, under och efter Linnéjubileet. Detta fick också konsekvenser för det inre styrelsearbetet, antalet möten fördubblades och den huvudsakliga verksamheten fördelades i olika arbetsutskott, för museet, som tilldelades ytterligare anställda, samt för publikationer och resor, men också utåt sett, med deltagande i olika kommittéer och arbetsgrupper, föredrag, deltagande i konferenser, där Carl-Olof ofta själv hade en ledande roll, olika bokverk med mera. Styrelsemötena hölls i det dåvarande Hotell Linné, med en inledande middag i den så kallade Glaspaviljongen, symboliskt nog med utsikt över den trädgård som var en av de första platserna Linné sökte sig till när han kom till Uppsala hösten 1728, och som han sedan ordnade efter sitt eget system.

Under Carl-Olofs ordförandetid, och som ett led inför jubileet, genomgick Linnémuseet dessutom en genomgripande renovering, som leddes av Statens fastighetsverk, men där Carl-Olofs genuina intresse för museet och hans egna externa kontakter, framför allt med Sparbanksstiftelsen Upland, inbringade medel för restaurering av olika konstverk i museet, samt för utgivningen av det stora bokverket *Till Livs med Linné*, som utgavs 2007. Under hans ordförandetid återupptogs också översättningarna och utgivningen av Linnés dissertationer, *Valda avhandlingar av Carl von Linné*. Carl-Olof engagerade sig även aktivt i Linnésällskapets fleråriga deltagande på bokmässorna i Göteborg och deltog i Sällskapets resor i Linnés fotspår, både i Sverige (Dalarna) och utomlands, England respektive Holland, 2007–2009. Vid Linnéfesten i maj 2007 tilldelades Carl-Olof universitetets Linnémedalj i guld.

Carl-Olof var bland många Linnéengagemang även projektledare för den digitala utgivningen av Linnés korrespondens. Ett tidigare brevtutgivningsprojekt, som påbörjats vid Linnéjubileet 1907, *Bref och skrivelser af och till*

Carl von Linné, hade inte lyckats gå i mål. År 1994 ställdes därför en ansökan efter initiativ från flera håll till Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond, vilken understöddes av Carl-Olof i hans egenskap av ständig sekreterare vid Kungl. Vetenskapsakademien. När ett första anslag beviljades, förlades också utgivningsprojektet i ett initialt skede till KVA för att sedan överföras till Svenska Linnésällskapet som var dess huvudman fram till och med 2012. När Carl-Olof 1998 valdes till ordförande för Linnésällskapet, fick han således återknyta bekantskapen med projektet.

Carl-Olofs engagemang i och insatser för projektet blev av största vikt. Han såg till att redaktionen fick ändamålsenliga lokaler, först på Uppsala slott, sedan på Uppsala universitetsbibliotek, deltog i redaktionens veckomöten varje fredag förmiddag ända fram till våren 2013, han höll i kontakterna med projektets styrgrupp och medverkade aktivt i de förnyade anslagsansökningarna, samt rekryterade vid behov nya medarbetare. Dessutom läste han och granskade texter på olika nivåer, framförde synpunkter, både kritiska och positiva, samt förde projektets talan utåt på ett förnämligt sätt. Han medverkade också aktivt till att KVA åter blev projektets huvudman från och med 2013.

Carl-Olof publicerade även flera artiklar om Linné och om korrespondensen: "Hur skall alla kunna läsa Linnés brev? Och varför?", i Roger Jacobsen (red.), *Så varför reser Linné. Perspektiv på Iter Lapponicum 1732*, Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar nr 56 (2005), 211–220; "Linnaeus. The Man and His Image", i Marco Beretta & Alessandro Tosi (red.), *Linnaeus in Italy. The Spread of a Revolution in Science*, Uppsala Studies in the History of Science 34 (2007), xiii–xxiii; "Linnésällskapet och jubileumsåret", i *Parnass. De litterära sällskapens tidskrift* 1 (2007), 4–5; "Så här kommer Linné att firas under 2007", *ibid.*, 6–7; samt "Den mångsidige Linné", *ibid.*, 8–11.

Carl-Olof utmärkte sig också för sina värdefulla personliga egenskaper, alltid öppen, vänlig, diplomatisk. Vi minns Carl-Olof med värme och tacksamhet, en genuin Linnévän och en sann hedersman har gått ur tiden.

Eva Nyström & Eva Willén

ERDRAUCH. In the spring of 2017, Professor Hans-Jörg Rheinberger visited the Swedish Collegium for Advanced Study (SCAS) in Uppsala as the Principal's Guest. He is Director Emeritus at the Max-Planck-Institut für Wissenschaftsgeschichte, Berlin, where he was a Director from 1996 to 2014, and also

Honorary Professor at Technische Universität Berlin. He is trained both in Philosophy and in the Life Sciences and has also worked at the Max-Planck-Institut für molekulare Genetik in Berlin. He has been a Fellow at, among others, Wissenschaftskolleg zu Berlin, Collegium Helveticum in Zurich, and IFK in Vienna. He holds a doctor honoris causa from ETH Zurich. He is a Scientific Member of the Max-Planck-Gesellschaft as well as an Ordinary Member of the Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften and of the Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina.

Among his books are *Toward a History of Epistemic Things: Synthesizing Proteins in the Test Tube* (1997), *An Epistemology of the Concrete: Twentieth-Century Histories of Life* (2010), *On Historicizing Epistemology: An Essay* (2010), *A Cultural History of Heredity* (2012, with Staffan Müller-Wille), and *Natur und Kultur im Spiegel des Wissens: Marsilius-Vorlesung am 6. Februar 2014* (2015). Rheinberger also writes poetry and has, among others, published the collections *Stundenhaufen* (1993), *Vers Labor: Ein Protokoll* (2013) and *Vom Umsteigen* (2016). During his time in residence at the Swedish Collegium Rheinberger worked on the epistemology of Ernst Cassirer during the years of his Swedish exile. In addition, he wrote a number of poems, some of them inspired by the Botanic Garden in Uppsala, in which Linneanum, the main site of the Swedish Collegium, is located, but also by other sites associated with the Linnean heritage, including Carl Linnaeus' summer residence – Hammarby. Hans-Jörg Rheinberger has kindly allowed us to publish one of these poems. Here it appears in the German original but also in translations into English and Swedish respectively.

Erdrauch

Den Erdrauch bekam Carl von Linné
aus Sibirien geschickt. Es war ein Versehen.
Als die Samen aufgingen im Garten von Hammarby
war die Enttäuschung des Naturforschers groß.
Er sah nicht die Herzblume wachsen
über die er gelesen hatte
in der Dissertation jenes russischen Studenten
die er hatte mustern wollen mit eigenen Augen.
Doch die Fumarie wuchs prächtig
an der Mauer seines Hauses
und breitete sich ohne sein Zutun aus
über Uppsala und Umgebung.

Dann nahm sie ihren Weg durch ganz Europa.
 Vom Altai bis nach Schweden
 hatte die Post ihren Samen getragen.
 Der Rest war das Werk der Ameisen
 denen der Anhang ihrer Nüsse schmeckt.
 Hätte er das alles gewusst
 er wäre vorsichtiger mit ihr umgegangen.
 Und schließlich:
 Wie so viele Pflanzen aus seinem System
 ist sie auch theoretisch gewandert.
 Sie hat die Gattung gewechselt
 und gehört heute zu den Corydalien.

Sibirisk nunneört

Örten fick Carl von Linné
 sänd från Sibirien. Ett misstag det var.
 När fröna växte i Hammarbys trädgård
 blev den lärdes besvikelse stor.
 Han såg inte löjtnantshjärta blomma,
 den han läst om
 i den ryske studentens dissertation,
 den han velat mönstra med egna ögon.
 Men präktigt växte fumarian
 vid muren till huset
 och bredde utan hans medverkan ut sig
 över Uppsala stad och omgivning.
 Sedan fann den sin väg genom hela Europa.
 Från Altai ända till Sverige
 hade posten burit dess frön.
 Resten var myrornas verk.
 De älskade frönas anhang.
 Hade han vetat allt detta
 så hade han umgåtts försiktigare med den.
 Och slutligen:
 Som så många växter i hans system
 har den också vandrat i teorin.
 Den har skiftat släkte
 och tillhör i dag corydaliernas släkte.

(Tolkad av Björn Wittrock och Marie-Christine Skuncke)

Siberian corydalis

The plant was sent to Carl von Linné
 from Siberia. It was a mistake.
 As the seeds sprouted in Hammarby's garden
 the scholar was much disappointed.
 He did not see the bleeding heart
 of which he had read
 in the Russian student's thesis,
 that he wanted to study with eyes of his own.
 But the *Fumaria* grew well
 at the wall of his house
 and without his doing it spread
 across Uppsala and its surroundings,
 and then found its way through all Europe.
 From Altai to Sweden
 postmen had carried its seeds.
 The rest was the work of the ants
 They cherished the flesh of its seeds.
 Had he known all that
 he would have handled it more carefully.
 And finally:
 As with so many plants in his system
 It also has wandered in theory.
 It has shifted its genus
 and is now a *corydalis*.

(Interpreted by Björn Wittrock, Keith Tribe and Marie-Christine Skuncke)

The person who mistakenly sent Siberian *corydalis* to Linnaeus instead of bleeding heart was probably the Finnish-Swedish naturalist Eric Laxman (1737–1796). He worked in Russian service and explored vast expanses of land in Siberia. In the early 1790s, he organized a Russian expedition to Japan's northern island Hokkaido ('Ezo') under his son Adam Laxman's command, at a time when Hokkaido was still practically unknown in the Western hemisphere.

Björn Wittrock

Svenska Linnésällskapet egna angelägenheter

Svenska Linnésällskapet verksamhetsberättelse 2017

Året som gick: Sällskapet har under 2017 kunnat fira sitt 100-årsjubileum, vilket ägde rum i Uppsala lördagen den 20 maj. Årsmötet hölls i Linnéträdgårdens orangeri, varpå journalisten och författaren Karin Berglund och hennes dotter Jessica höll ett välbesökt föredrag med trädgårdstema. Linnémuseets sommarutställning om Svenska Linnésällskapetets första 100 år öppnades sedan högtidligt. På kvällen arrangerades en subventionerad jubileumsbankett med inbjudna gäster i Botaniska trädgårdens Linneanum. Antalet deltagare var 85 personer. Från Linnean Society i London deltog professor Grenville Lucas och dr Elizabeth Rollinson. Vid banketten hölls tal av Helene Lundkvist (välkomsthälsning), Elizabeth Rollinson (för Linnean Society), Maria Gardfjell (för Uppsala kommun), Tomas Tullberg (för Linnéättlingarna), Gunnar Broberg (för Skånska Linnésällskapet) och Hans Alsén (tacktal). Sällskapet har under 2017, liksom tidigare år, varit en aktiv deltagare i samverkansprojektet ”Linnés Uppsala” tillsammans med Uppsala kommun, Uppsala universitet, Uppsala linneanska trädgårdar, Sveriges Lantbruksuniversitet och Destination Uppsala. Samarbetet har fungerat väl och varit fruktbart för sällskapet, med styrelseledamoten Claes Östberg som representant. Uppförandet av den nya entrébyggnaden i Linnéträdgården har skjutits framåt några år. Sällskapet har genom styrelseledamoten Lars Beskow varit engagerat i arbetsprocessen. Med anledning av jubileet har fil. dr Erik Hamberg varit arvoderad för att författa en jubileumshistorik samt ordna sällskapets arkiv i Carolina Rediviva. Historiken kommer att föreligga till vårsammankomsten 2018, medan arbetet med arkivets ordnande fortsätter på ideell basis. Inför jubileet avsatte styrelsen 500 000 kronor för bland annat historiken och banketten. De faktiska jubileumskostnaderna kom att bli högre. Utgifterna för ett nytt larmsystem på Linnémuseet belastar dessutom årets resultat, liksom kostnader förknippade med att förbättra hemsidan och göra den mer lättarbetad samt anpassad till mobiltelefoner. Årsskriften för 2016 utsändes till medlemmarna i februari-mars 2017.

Sammankomster: Årsmöte och vårsammankomst hölls i Linnéträdgårdens orangeri den 20 maj (se ovan). Höstsammankomsten arrangerades den 30 november i Linnésalen å Kungl. Vetenskapsakademien med 23 deltagare, varvid fil. dr Mattias Forshage, verksam vid Naturhistoriska Riksmuseet, höll ett föredrag under rubriken ”Amatörentomologer i Sverige på 1700-talet och idag”. Forshage hade tidigare under året medaljerats av sällskapet för sitt arbete som ”entomolog i Linnés anda”. Efter föredraget följde buffé i Klubbvillan.

Styrelsens sammansättning: Helene Lundkvist, ordförande (till och med 2018), Mariette Manktelow, vice ordförande (till och med 2018), Claes Östberg, skattmästare (till och med 2019), Erik Hamberg, sekreterare (till och med 2020), Gunnar Broberg, redaktör (till och med 2019), Marika Hedin, museiprefekt, Jon Ågren, ledamot utsedd av Uppsala universitet, samt ledamöterna Lars Beskow och Karl Grandin (alla till och med 2018) samt Carl Frängsmyr (till och med 2020). Erik Hamberg nyvaldes som ledamot efter Else-Marie Fries, som undanbett sig omval. Birgitta Johansson-Hedberg hade likaså undanbett sig omval till styrelsen.

Styrelsens sammankomster: 13 februari, 3 april, 20 maj (konstituerande möte), 31 augusti, 31 oktober och 14 december.

Valberedning: Anna Rask-Andersen, sammankallande, Lars Holmer och Maria Gardfjell. De båda förstnämnda omvaldes vid årsmötet, då Maria Gardfjell nyvaldes efter Marie Almquist. Samtliga mandat löper på ett år.

Revisorer: Såsom ekonomisk revisor under året har PwC fungerat. Birgitta Johansson-Hedberg nyvaldes som föreningsrevisor efter Tomas Anderman, som undanbett sig omval. Revisorssuppleanter har varit Mattias Iwarsson och Anja Rautenberg (bägge omval). Samtliga mandat löper på ett år.

Linnémuseet: Under 2017 har Museum Gustavianum fortsatt att på uppdrag av Svenska Linnésällskapet hantera Linnémuseets antikvariska och administrativa arbete, samt haft museivakter på plats och erbjudit visningar utanför de ordinarie sommaröppetiderna. När frågor av skilda slag inkommit till museet har Gustavianum svarat på dessa och hänvisat frågeställarna vidare till styrelsen i förekommande fall. Hemsidan har gjorts om i samarbete med företaget Mindsnake och lagts på en ny server. En inventering av museets bildbank och tillhörande rättighetsfrågor har fortsatt, med syfte att publicera de bilder som Svenska Linnésällskapet har rättighet till i databassystemet ALVIN, utvecklat av Uppsala universitetbibliotek och tillgängligt online. Under sommarmånaderna har sju av Gustavianums studentguider fungerat som museivakter, och i samband med detta deltagit i såväl Gustavianums som Botaniska trädgårdens utbildningar. 2017 års sommarutställning uppmärksammade att Svenska Linnésällskapet fyllde 100 år. Årets sammanlagda besökarantal uppgick till 24 267 (varav 2 822 var barn) en minskning från 2016 med ca 4 000 besökare. Den främsta anledningen till detta var sämre väder, såväl på "Grattis Linné"-dagen i maj som Kulturnatten i september, vilket gjorde att färre personer var i rörelse. Antalet betalande besökare uppgick till 10 910 (drygt 40 %), vilket är en hög siffra jämfört med andra svenska museer som tar entré.

Medlemsutveckling: Den 1 januari 2017 hade Svenska Linnésällskapet 505 medlemmar. Den 31 december samma år uppgick medlemsantalet till 456. Medlemsantalet fördelade sig på följande kategorier per den 1/1 respektive den 31/12 2017: A Hedersmedlemmar 8, 11; B Ständig medlemmar 30, 30; C Betalande svenska medlemmar 403, 357; betalande utländska medlemmar 15, 10; familjemedlemmar 49, 48.

Svenska Linnésällskapets styrelse 2018

Ordförande

Helene Lundkvist
Nya Valsätravägen 6 B, 756 46 Uppsala
018-30 13 82
helene.lundkvist@slu.se

Vice ordförande

Mariette Manktelow
Lillvreta 77, 755 96 Uppsala
073-837 17 13
mm@florahistorica.se

Sekreterare

Erik Hamberg
Walleriusvägen 9, 752 36 Uppsala
070-530 62 25
erik.n.a.hamberg@gmail.com

Skattmästare

Claes Östberg
Börjegatan 1 A, 753 13 Uppsala
070-541 57 79
claes.ostberg@telia.com

Redaktör

Gunnar Broberg
Östervångsvägen 34, 224 60 Lund
046-15 13 98 (bost.), 046-222 75 89 (tj.),
046-222 44 24 (fax)
Gunnar.Broberg@kultur.lu.se

Prefekt för Linnémuseet

Marika Hedin
Museum Gustavianum, Uppsala universi-
tet, Akademigatan 3, 753 10 Uppsala
018-471 21 99 (tj.), 018-471 75 72 (fax)
marika.hedin@gustavianum.uu.se

Universitetsrepresentant

Jon Ågren
Skolgatan 7, 753 12 Uppsala
018-12 12 10 (bost.), 018-471 28 60 (tj.)
jon.agren@ebc.uu.se
Utsedd av Uppsala universitet

Övriga ledamöter

Lars Beskow
Larsbergsvägen 55, 181 38 Lidingö
08-767 53 35, 070-559 56 22
lars.beskow@beskowark.se

Carl Frängsmyr
Säves väg 18, 752 63 Uppsala
018-10 12 38, 070-756 69 51
carl.frangsmyr@uadm.uu.se

Karl Grandin
Torngatan 34, 754 23 Uppsala
karl.grandin@kva.se

Revisor av den ekonomiska förvaltningen

Pwc, Box 179, 751 04 Uppsala
010-212 60 35

Revisor av föreningsformalia

Birgitta Johansson-Hedberg
Roburvägen 23 A, 181 33 Lidingö
0702-18 02 83
birgittajh@telia.com

Revisorssuppleanter

Mattias Iwarsson
Malma Bergsväg 26, 756 45 Uppsala
018-30 99 73 (bost.) 018-67 22 96 (tj.)
Mattias.Iwarsson@slu.se

Anja Rautenberg
Kungsgatan 30 A, 753 21 Uppsala
018-50 21 64 (bost.), 018-19 53 39 (tj.).
070-660 11 46
anja.rautenberg@gmail.com

018-13 65 40, 018-12 65 47 (fax)
Bokningar: 018-471 28 38, bokning@botan.uu.se
Webbadress: www.linnaeus.se
E-postadress: linnemuseet@linnaeus.uu.se

Valberedning
Anna Rask-Andersen
Kyrkogårdsgatan 11, 753 10 Uppsala
018-69 40 91 (bost.), 018-611 36 50 (tj.).
070-425 06 54 (mob.), 018-51 99 78 (fax)
anna.rask-andersen@medsci.uu.se

Öppettider 2018: kl. 11.00–17.00 tisdag–söndag från 1 maj till 30 september. Bokade gruppvisningar året runt. Entré: vuxen 60 kr., gruppentré 40 kr., barn under 16 år gratis inträde tillsammans med vuxen. För mer information kontakta bokning@botan.uu.se, 018-471 28 38.

Maria Gardfjell
Väderkvarngatan 40, 753 29 Uppsala
018-40 03 45

Svenska Linnésällskapets adress
Postadress: Box 15093, 750 15 Uppsala
Webbadress: www.linnaeus.se
Bankgiro: 625-1169
Organisationsnummer: 81 76 00-4409

Lars Holmer
Lingonbacka 6, 744 97 Järlåsa
Lars.Holmer@pal.uu.se

Svenska Linnésällskapets Årsskrift
Redaktör Gunnar Broberg (se ovan)

Medlemsavgift 2019 är 250 kr. för medlem boende i Sverige. 100 kr. för extra familjemedlem. 350 kr. för medlem boende utanför Sverige. Ständigt medlemskap kan erhållas av fysisk person mot erläggande av 20 x årsavgiften.

Bitr. redaktör David Dunér
Inst. för kulturvetenskaper, LUX, Box 192, 221 00 Lund
046-222 09 61 (tj.), 046-222 31 43 (fax)
David.Duner@kultur.lu.se

Linnémuseet
Besöksadress: Svartbäcksgatan 27, Uppsala
Postadress: Box 15093, 750 15 Uppsala

Valda avhandlingar av Carl von Linné

Sällskapet har sedan 1920-talet ett pågående projekt att översätta Linnés avhandlingar till svenska. Alla avhandlingar finns i lager. Avhandlingarna beställer man enklast via Svenska Linnésällskapets hemsida: www.linnaeus.se. Klicka på Skrifter i menyraden, och sök vidare där. Priser inklusive moms är 50 kronor. Frakt och emballage tillkom-

mer. Med bokförsändelsen kommer en faktura med 30 dagars betalningstid. Det går också bra att beställa skriftligen till Svenska Linnésällskapet, Box 15093, 750 15 Uppsala.

1. Botaniska exkursioner i trakten av Uppsala (Herbationes Upsalienses). 1921. *Nytryck 1998, 2008.*
2. Växternas förvandling (Metamorphosis plantarum). 1921.
3. Växternas sömn (Somnus plantarum). 1921.
4. Amman som styvmoder (Nutrix noverca). 1947.
5. Hinder för läkekonsten (Obstacula medicinae). 1948.
6. Observationer till materia medica (Observationes in materiam medicam). 1949. *Slutsåld.*
7. Sjukdomsgrupperna (Genera morborum). 1949.
8. Granskning av de enkla läkemedlen ur växtriket (Censura medicamentorum simplicium vegetabilium). 1950.
9. Två sömrlandsfloror (Flora Åkeröensis & Pandora et Flora Rybensis). 1950.
10. Officinella växter (Plantae officinales). 1950.
11. Adonis Stenbrohultensis (med en inledning om Linné och Stenbrohult). 1951.
12. Den lärda världens omdöme om Med. Dr Carl Linnaei skrifter (Orbis eruditi judicium). 1952.
13. Levnadsordning vid en surbrunn (Diaeta acidularis). 1953. *Slutsåld.*
14. Om vintersjukdomar (De morbis ex hyeme). 1954. *Slutsåld.*
15. Läkemedlens lukt (Odores medicamentorum). 1954.
16. Levnadsordning under människans olika åldrar (Diaeta per scalam aetatis humanae). 1954. *Slutsåld.*
17. Svenska vattunymfer (Najades Svecicae). 1954. *Slutsåld.*
18. Pharmacopaea Holmensis. Bihang: Utkast till Materia medica 1761. 1954.
19. Elektriskt-medicinska satser (Consectaria electrico-medica). Med en inledning om Linné och elektriciteten. 1955.
20. Hantverkarnas sjukdomar (Morbi artificum). 1955.
21. Menniskans cousiner (Linnés originalmanuskript till Antropomorpha). 1955. *Slutsåld.*
22. Menniskans förvandling (Metamorphosis humana). 1956.
23. Caroli Nic. fil. Linnaei Bibliotheca medica. 1956.
24. Det förändrade köket (Culina mutata). 1956.
25. Grönsakstorget (Macellum olitorium). 1956. *Nytryck 2008.*
26. Spetälska (Lepra). 1957.
27. Ålderdomen enligt Salomo (Senium Salomoneum). 1957.
28. Grunderna till hälsan (Fundamenta valetudinis). 1958. *Slutsåld.*
29. Om salladsväxter (De acetariis). 1958. *Nytryck 2008.*
30. Linnés stambok (Libellus amicorum). 1958.
31. Läkemedlens smak (Sapor medicamentorum). 1958.
32. Uppsalafebern (Febris Upsaliensis). 1959.

33. Om lymfkärnen (De venis resorbentibus). 1959.
34. Om chokladdrycken (De potu chocolatae). 1959. *Nytryck 2006*.
35. Inledning till dieten. Fyra föreläsningskoncept. 1960.
36. Om dragsjukan (De raphania). 1960.
37. Om smultron (Fraga vesca). 1961. *Nytryck 2006*.
38. Promotionsprogram. 1961.
39. Tvåkönad alstring (Generatio ambigena). 1962.
40. Berusningsmedel (Inebriantia). 1963. *Nytryck 2006 i samarbete med NBV. Slutsåld*.
41. Rektorsprogram. 1963.
42. Nyttan av rörelse (Motus polychrestus). 1963. *Nytryck 2006*.
43. Den beboeliga luften (Aer habitabilis). 1964. *Slutsåld*.
44. Om brödet som födoämne (De pane diaetetico). 1964. *Nytryck 2007*.
45. Nordbornas styvmoderliga Ceres (Ceres noverca arctoum). 1964.
46. Andningens dietetik (Respiratio diaetetica). 1965.
47. Om ormbett (De morsura serpentum). 1965. *Nytryck 2006*.
48. Ätliga frukter (Fructus esculenti). 1965. *Nytryck 2008*.
49. Kaffedrycken (Potus coffeae). 1966. *Nytryck 2007 i samarbete med Lindvalls kaffe*.
50. Om omväxling i födan (De varietate ciborum). 1966. *Nytryck 2008*.
51. Botanikens grundvalar (Fundamenta botanica). 1967. *Slutsåld*.
52. Medicinens dubbla nyckel (Clavis medicinae duplex). 1967.
53. Om följderna av dietetiska fel och deras behandling (De effectu et cura vitiorum diae-teticorum generali). 1967.
54. Starkt luktande läkemedel (Medicamenta graveolentia). 1968.
55. Om bruket av varm och kall mat och dryck (Circa fervidorum et gelidorum usum). 1968. *Nytryck 2008*.
56. Om den kemiska metoden att undersöka läkemedlens krafter (De methodo investigandi vires medicamentorum chemica). 1969. *Slutsåld*.
57. Växternas krafter (Vires plantarum). 1970. *Nytryck 2008*.
58. Ambrosiska läkemedel (Ambrosiaca). 1970.
59. Om bruket av Mentha (De menthae usu). 1971. *Nytryck 2008. Slutsåld*.
60. Blomsteruret (Horologium plantarum). 1971. *Nytryck 2007*.
61. Sädesslagens förvandling (Transmutatio frumentorum). 1971.
62. Kvassiaveden (Lignum qvassiae). 1971.
63. Botaniska författare (Auctores botanici). 1973.
64. Om marsvin (De mure Indico). 2007.
65. Om renen (Cervus rheno). 2007.
66. Om den akademiska trädgårdskonsten (De horticultura academica). 2007.
67. Om får (Oves). 2007.
68. Om svinet (Sus scrofa). 2007.
69. Om blodigeln (De hirudine). 2007.
70. Om växterna som nybyggare (De coloniis plantarum). 2008.
71. Mossornas användning (Usus muscorum). 2008.

72. Johannesörter (Hypericum). 2008.
73. Om binnikemasken (Taenia). 2008.
74. Hybridväxter (Plantæ Hybridæ). 2009.
75. Resa till Kina (Iter in Chinam). 2010. *Slutsåld*.
76. Purgerande medel (Medicamenta purgantia). 2010.
77. Färgväxter (Plantæ Tinctoriæ). 2010.
78. Växten Alströmeria (Planta Alströmeria). 2010.
79. Rabarber (Rhabarbarum). 2011.
80. Armsalamander (Siren lacertina). 2011.
81. Medicinska droger ur djurriket (Materia medica in regno animali). 2011.
82. Skvattram (Ledum palustre). 2011.
83. Skörbjugg (Scorbutus). 2011.
84. Svenska träd (Arboretum Svecicum). 2012.

Om bidrag till SLÅ

Manuskript sänds i digital form som bifogat dokument via e-post till redaktionen. Det digitala format som bör användas är Word- eller RTF-format. Eventuella bilder till bidraget levereras digitalt. Konsultera redaktionen i förväg om lämpliga format. En artikel bör ej överstiga 60 000 tecken. Summary på engelska ska medfölja liksom uppgift på författarens akademiska grad och institutionstillhörighet. Noter numreras löpande som slutnoter. Första gången en hänvisning förekommer ska all bibliografisk information skrivas ut i enlighet med exemplen nedan. Därefter räcker det med att ange författarnamn, tryckår och sida. Vid den första hänvisningen till en bok anges förlagsort, däremot ej förlag. *SLÅ* använder inte litteraturförteckning.

Exempel: [bok] Carl von Linné, *Caroli Linnaei Diaeta naturalis 1733. Linnés tankar om ett naturenligt levnadssätt* (Stockholm, 1958), 168.

[artikel i antologi] Arvid Hj. Uggla, "Linné om öl och ölbrygd", i Bertil Nordenfelt (red.), *Svenska bryggareföreningen 75 år. Minnesskrift 1960* (Stockholm, 1960), 11.

[artikel i tidskrift] Tycho Tullberg, "Linnés Hammarby", *SLÅ* 1918, 14.

Artikeln inleds med artikelförfattarens namn varefter följer artikelns titel. Onödiga blankrader bör undvikas. Underrubriker markeras genom kursiv stil. Nytt stycke markeras med indrag. Undvik förkortningar. De bidrag som inte följer ovan nämnda råd returneras med begäran om korrigerings. Redaktionen förbehåller sig rätten att, i samråd med författaren, göra nödvändiga ändringar i insända bidrag. Redaktionen ansvarar inte för bidrag som inte uttryckligen har beställts. Artikelförfattare får kostnadsfritt 25 särtryck av sitt bidrag. Textbidrag skickas till biträdande redaktör, professor David Dunér, Inst. för kulturvetenskaper, LUX, Box 192, 221 00 Lund. E-post: David.Duner@kultur.lu.se. Telefon: 046-222 09 61. Bidrag för nästa volym av *SLÅ* måste vara redaktionen tillhanda senast den 1 juni 2019.

